Editor S.C. ENMAR COMSERV s.r.l
© Bucureşti 1998. Toate drepturile aparţin societăţii ENMAR COMSERV s.r.l. Reproducerea sau transmiterea, chiar şi fragmentară, sub orice formă sau prin orice mijloace cunoscute sau viitoare, sunt permise numai cu acordul scris al *Editorului.*

Grafică
Florin Anghel
Consilier editorial
Gheorghe Zarafu

Tipărit la
INFOPRESS S.A Odorheiu Secuiesc

ISBN : 973-98396-3-0

SILVIU N. DRAGOMIR

Mistere

Editura ENMAR, 1998

Capitolul I

Taina bisericilor rupestre din Munții Buzăului

Liniștea, sau sihăstria, apare în graiul nostru românesc drept un dar divin cu care Dumnezeu a înzestrat întreaga sa creație, de la îngeri și oameni până la păsările cerului și florile câmpului... Liniștea este mediul ideal în care se nasc sfințenia, arta, cultura...

Iată pentru ce înaintașii noștri, creștinii, în general, și călugării noștri, în special, căutau să trăiască în liniștea naturii, cât mai feriți de tulburările lumii, ca să poată învăța ei înșiși, din cele exterioare, taina liniștii și a rugăciunii interioare, până când pacea și liniștea Duhului Sfânt se odihnea în inimile lor. Poporul român a fost înzestrat din belșug cu acest dar dumnezeiesc care se numește liniște, sau „isihie" (din limba greacă). El a trăit în Carpați ca într-o măreață catedrală, ca într-o minunată sihăstrie naturală - aproape fără egal în lume... Strămoșii noștri au fost oameni iubitori de liniște încă înainte de a-l cunoaște pe Hristos... Centrele călugărești din Dacia Pontică întreținеau vii legături și cu localitățile daco-romane din nordul Dunării, îndeosebi din zona Brăila-Galați, Lunca Siretului, Codrii Vlăsiei și mai ales

Valea Buzăului, până în adâncul Carpaților de curbură, loc de refugiu pentru creștini în vremea persecuțiilor. Vestitul ansamblu sihăstresc din satele Nucu-Aluniș (ținutul Buzău) este cel mai vechi centru călugăresc cunoscut în Carpați.

Asemenea gânduri trecute în prefața lucrării *Vetre de sihăstrie românească* de către ieromonahul Ioanichie Bălan, el însuși călugăr, care s-a nevoit prin isihie în ținutul Neamțului, se constituie într-un fel de motto la cele ce voim să arătăm despre un petec din pământul țării noastre - uitat de oameni, dar nu de Dumnezeu -, cunoscut sub denumirea generică de *Bisericile rupestre din Munții Buzăului.*

Redescoperirea

Primele relevări publice (în afara celor private, de cancelarie) despre vestigii rupestre, deci ale unor vechi strămoși ai noștri, aflate în Munții Buzăului, au apărut cu prilejul răspunsurilor date de intelectualii satelor buzoiene (preoți și învățători) la chestionarul arheologic întocmit și lansat de Al. Odobescu (Biblioteca Academiei Române, secția de manuscrise rare, filele 319-421).

Intrigat de răspunsurile primite la chestionar, Alexandru Odobescu vizitează, în anul 1871 - împreună cu pictorul elvețian Henri Trenk - o parte a vestigiilor de la Nucu-Aluniș, rămânând pur și simplu stupefiat de cele văzute.

În anul 1892, Bazil Iorgulescu studiază la rândul său zona Buzăului și, cu banii dați de Regele Carol I, publică un dicționar ce cuprindea aproape toate vestigiile rupestre în cauză. Ceea ce-i prilejuiește lui Bogdan Petriceicu Hasdeu (care cunoscuse în manuscris lucrarea și o sprijinise pentru tipărire) remarca pertinentă din *Istoria critică a Românilor*: „O națiune se mișcă într-un spațiu. Întrucât spațiul zace necunoscut, mișcarea rămâne o enigmă și istoria se vede împinsă a rătăci în tenebre".

După publicarea, tot în anul 1892, a acestei extrem de documentate cărți a lui Hasdeu, din păcate considerată „de periferie", după decesul autorului celebrului articol *Pierit-au Dacii?* (1907) și după eșecul monumentalei lucrări *Dacia preistorică* (a. 1913) a lui Nicolae Densușianu, problema vestigiilor rupestre din Munții Buzăului a intrat într-un îndelungat con de umbră care a durat peste jumătate de secol.

Revine unor cercetători dintr-o generație mult mai tânără meritul de a repune, abia după anul 1971, problema acestor vestigii: Pavel Chihaia, Corneliu Ștefan, Ștefan Chițu, Vasile Boroneanț, Horia Constantinescu, Marin Cârciumaru, Petre Brijan ș.a. Ei abordează frontal, pluridisciplinar, cazul acestor monumente învăluite de mister. Și misterul este, practic, dezlegat, iar datările oarecum clarificate.

Atât cât pot fi ele, la ora actuală, dezlegate și clarificate.

Cât despre modul de viață din trecut al oamenilor acestor locuri, fie ei mireni sau sihaștri, opera unuia dintre fiii meleagurilor buzoiene, născut la vărsarea Bălăneasei în apa Buzăului, ne dă o privire de ansamblu. Este vorba despre unul dintre... poeții pârscoveni: dr. Vasile Voiculescu.

O zonă cu greu accesibilă: Nucu-Aluniș

Prin chiar însăși natura lor, vestigiile rupestre din Munții Buzăului sunt în mod practic inaccesibile. Dacă ar fi să aleagă între a petrece timpul liber la Predeal (două ore și 16 minute cu trenul accelerat), sau în zona Nucu-Aluniș, majoritatea covârșitoare a excursioniștilor moderni vor prefera Predealul, deși distanța este exact aceeași. Nici nu ar fi de conceput o altă alegere, din moment ce pentru zona Nucu-Aluniș trebuie să apelezi la mașina personală, ca singură variantă care te va duce, fie prin Vălenii de Munte, fie prin Buzău, doar până la Bozioru pe asfalt, după care patru km. vor trebui parcurși pe un drum aspru, desfundat, până la Fișici. Ar mai fi și o a doua variantă prin apelarea la trenul Buzău-Măgura, ba chiar prin apelarea la o a treia: cursa auto Buzău-Fișici. Abia de la motelul din Fișici va trebui să-ți iei „picioarele la spinare" și să colinzi, ore întregi, de la o pește ră la alta, de multe ori ajungând cu totul în altă parte decât doreai inițial. Marcajele lipsesc cu desăvârșire. În rucsac trebuie să ai nu doar hrana necesară, ci și apa de băut pentru o zi.

Faptul că zona îți mai oferă o abatere pe la cimitirul de piatră de la Ciuta, pe la Mănăstirea Ciolanu, pe la tabăra de sculptură de la Măgura, pe la vulcanii noroioși de la Pâclele, pe la singura colecție de chihlimbar din țară (aflată la Colți) sau pe la crucea de piatră a Spătarului, cea cărată cu cobila trasă de 24 de boi dinspre Pietroasele, multora nu le spune

mare lucru. Ei vor prefera în continuare Valea Prahovei. Și poate au dreptate. Zona Buzăului este pentru trudnici și pentru împătimiții scormonitori ai sorgintei noastre. Dar pentru a încerca să ne lămurim asupra lăcașurilor rupestre din Munții Buzăului, trebuie să căutăm să lămurim mai întâi una dintre supozițiile care credem că merită să fie știută.

Creștini înaintea creștinismului?

Afirmația prin care se susține că populația Daciei era creștină încă dinaintea creștinismului nu trebuie luată doar ca o simplă aserțiune, ci ca o recunoaștere a faptului că majoritatea preceptelor religioase și modul de viață al daco-geților, iar apoi a populațiilor străromâne se încadrau atât de bine în doctrina creștină, încât creștinarea locuitorilor din Dacia s-a făcut fără nici o asperitate. O creștinare de la sine, care, din cauza modului firesc în care s-a desfășurat, nici măcar nu a fost consemnată în legende sau hrisoave - așa cum a fost cazul cu vecinii noștri. Redăm doar câteva aspecte, în sprijinul acestei afirmații, nu înainte de a reaminti că, dacă locuitorii Daciei din epoca bronzului pot fi cuprinși în noțiunea de „traci străvechi", cei de la sfârșitul epocii bronzului până la Hallstattul mijlociu (circa sec . XIV-VIII î.H.) pot fi numiți „daco-geți vechi". Abia începând cu secolul VII î.H. (care ne interesează în cauză) se poate vorbi de „daci" și de „geți" în spiritul noțiunilor dobândite din interpretarea surselor antice. Iar termenul de „daco-geți" desemnează în literatura istorică

română, în sens generic, toate triburile nord-tracice care locuiau în spațiul carpato-dunărean.

Zamolxe și cultul său monoteist, implicând și credința în nemurire, au făcut marele pas către o precreștinare aproape totală, definitivată apoi printr-o activitate - dovedită arheologic - a unor secte de factură *eseniană*.

În acest sens, o sumă de trăsături de apropiere, topite prin sincretism, dar și de completare, ne apar ca destul de ușor vizibile: Zamolxe și Hristos au fost divinități ale luminii; întoarcerea lui Zamolxe printre ai săi a fost ușor înlocuită cu învierea creștină; inițierea în cultul lui Zamolxe a fost preluată de taine (în primul rând a botezului, apoi a *euharistiei*); bravura daco-geților pe câmpurile de luptă a fost înlocuită prin curajul primilor martiri creștini; dreptatea zeului-rege, înlocuită prin morala creștină răscumpărătoare întru Hristos; înțelepciunea bătrânilor obștii, prin dragostea față de aproape; cunoștințele astronomice atât de înaintate la daco-geți, prin meditații *isihaste*; banchetele funerare, prin comuniune *euharistică* și *agape*; marele preot a fost înlocuit prin episcop, mitropolit și patriarh.

Dar sigur că ceea ce a topit credința daco-geților în creștinism a fost ideea purității jertfei oferite lui Zamolxe - lumina, în aceea oferită lui Hristos - „Soarele Dreptății".

Religia daco-geților rămâne, totuși, o problemă nerezolvată, deși ades pusă în discuție. Dar sperăm că respectiva problemă vom avea posibilitatea să o analizăm detaliat într-un exhaustiv capitol ulterior.

În ceea ce privește problema abordată prin materialul de față, constatăm că majoritatea celor circa 30 de peșteri din Munții Buzăului au fost cioplite în stânca muntelui de către

isihaști, pentru uzul lor personal, servind concomitent și ca loc de reculegere sau rugăciune (deci un caracter de Biserică, de Casă a Domnului), dar și altor scopuri, diferite pe parcursul istoriei, atunci când condițiile de habitat, ca și cele istorice, au favorizat schimbări ale destinației.

Vestigii rupestre utilizate până în zilele noastre

Culturile epocilor paleolitică, mezolitică și neolitică au fost identificate cu certitudine pe mai tot cuprinsul României prin numeroase descoperiri caracteristice. Asemenea culturi proto-istorice au fost relevate atât în așezări situate în aer liber, cât și în locuri de peșteră.

În anul 1926, istoricul-paleontolog C.S. Nicolăescu-Plopșor (m. 1967) a descoperit, primul la noi în țară, existența artei rupestre din neolitic, eneolitic și epoca bronzului în peșterile de la Pârcălabu și Muierilor (Baia de Fier), Sohodol (Runcu), Oilor și Cioarei (Gorj), precum și la Vaideeni (Stănești). Prin anul 1978, numărul peșterilor cu desene rupestre a fost extins (Gura Chindiei, Limanu, Fânațe ș.a.) și în cele din urmă, Vasile Boroneanț descoperă desene și în peșterile rupestre de la Nucu-Aluniș, în Munții Buzăului, zonă ce ne interesează cu precădere.

Arta rupestră se caracterizează printr-o mare unitate stilistică, ajungându-se uneori până la similitudini. Aceste constatări au dus la formularea unor concluzii din partea specialiștilor:

„Gravurile și picturile parietale răspundeau anumitor exigențe estetice, rituale și magice, peșterile din acele vremi constituind adesea, pentru om, adevărate sanctuare sau peșteri-temple" (*Marin Cârciumaru*).

Este constatat că această moștenire a peșterilor rupestre din epoca paleolitică, cu caracter vizibil de peșteri-temple, a fost transmisă daco-geților și, în continuare protoromânilor, până în ziua de astăzi - după cum o dovedesc schitul peșterii de la Nămăiești, din Câmpulung Muscel, schitul Negru-Vodă, din Argeș, schitul Pahomie, din Vâlcea, mănăstirea Polovragi, din Gorj, schitul Topolnița, din Mehedinți, mănăstirile Turnu și Stânișoara, din Vâlcea, iar în ce ne privește - biserica Aluniș, din Munții Buzăului.

Bisericile rupestre din Buzău așteaptă consacrarea lor oficială

Inaccesibilitatea zonei s-a constituit într-o pavăză împotriva degradărilor grupurilor de excursioniști, din păcate transformate adeseori în adevărate bande devastatoare ale monumentelor naturale sau antropice.

Zona Nucu-Aluniș este situată la întâlnirea fruntariilor celor trei țări române. Deși învecinată de vechi drumuri comerciale și militare, ea rămâne destul de greu accesibilă. Tradiția populară enumeră circa 80 de vestigii rupestre trădând o veche trăire isihastă, însă numai 29 dintre ele se pot identifica azi ca unități de sine stătătoare.

Frumusețea acestor locuri a fost sintetizată de Alexandru Odobescu prin invitația adresată printr-o scrisoare prietenului său, drumețul Cornescu: „Vino cu mine până colea în Munții Buzăului și poate că vei petrece pe acolo și tu câteva momente plăcute, cum am petrecut eu... rătăcind cu ochii și cu gândul prin fantasticele regiuni ale basmelor..."

În trecut s-au făcut încercări de unire a isihaștilor răspândiți în zona Nucu-Aluniș prin ridicarea unor mănăstiri domnești la Motnău, în 1578, de către Mihnea Turcitul, la 1596 (Sf. Gheorghe) de către Mihai Viteazul, la Găvanele, în 1602, de către Radu Șerban și la Aluniș, în 1648, de către Matei Basarab. Dar schiturile săpate în piatră nu și-au istovit rosturile, astăzi existând mai multe teorii privitoare la trecutul și destinația lor. În orice caz, așa cum am mai spus, ele au continuat să dăinuiască timp de 24 de secole (VI î.H.-XVII d.H), urmele lor certe găsindu-se în cele 29 de locuri identificabile și astăzi.

Majoritatea lor se înșiruie pe, dar și sub culmile stâncoase numite „Crucea Spătarului", „Vârful lui Martirie, „Muntele Cicilia", „Vârful Cicilia" și „Muntele lui Arsenie" sau, popular, „Arsenia".

Amintim, destul de succint, aceste vestigii rupestre pe care le-am identificat și le-am vizitat în marea lor majoritate.

1. **Peștera,** sau „Fundul Peșterii", se află sub versantul de miazăzi al culmii Crucea Spătarului, în preajma unor izvoare sulfuroase. Este cel mai interesant vestigiu rupestru din întreaga zonă, fiind de origine naturală și doar amenajat prin extinderea acelei cavități naturale. Chiar dacă nu a fost atestată ca vatră isihastă, în lunga ei dăinuire „Peștera" a servit desigur și ca adăpost pentru călugării isihaști. Apar pe pereții

acestui vestigiu rupestru inscripții, vârfuri de săgeată, pumnale și spade. Asemenea arme incizate în peretele ei au condus, prin forma desenului lor, procesul de datare a peșterii: secolul al VI-lea î.H.

2. Peștera **Fundătura**, sau „Chinovia", este săpată într-un bloc paralelipipedic prăbușit de pe culme și stabilizat pe versantul sudic al Crucii Spătarului. Există mențiuni scrise din anii 1678 și 1783 ca fiind un lăcaș monastic având rolul unei sihăstrii. Peștera, având forma unei șuri, a fost scobită cu îndemânare pe dinăuntru cu dalta și târnăcopul. Pereții groși de aproape jumătate de metru prezintă câteva ferestruici care lasă să străbată înăuntru lumina zilei. În peșteră locuia sihastrul cel mai bătrân, care era totodată și egumen. În jurul peșterii nevoiau, atât în peșteri mai mici, dar și în bordeie sau colibe alți călugări isihaști, care erau ucenicii bătrânului. La vizita sa, din anul 1871, C.D Aricescu a mai apucat pe ultimul călugăr de la „Fundătura": „Un bătrân cu barbă albă, chipeș și cu spatele lat, care, descriindu-mi biserica, m-a introdus printr-un pridvor de lemn, în interior, și mi-a depănat cu voce domoală trecutul lăcașului". Câțiva ani mai târziu, în 1880, profesorul B. Iorgulescu constată lipsa oricărui sihastru, dar mai vede înăuntrul „bisericii" o frumoasă icoană. Afară, singurul vestigiu din vechea sihăstrie era acum „un mare trunchi de fag, netezit sumar, având 12 scobituri pe margine, servind ca strachini, din care mâncau călugării la singura masă din zi. În anul 1986, când am vizitat în trei excursii succesive aceste vestigii, nu mai exista decât monoblocul bisericii și, prin pădure, câțiva pomi fructiferi ce aminteau de activitățile obștii de odinioară. Călăuza noastră, țăranul Constantin Dobre din Fișici, ne-a informat că, în jurul bisericii

rupestre trăiau, pe vremuri, doisprezece pustnici, niciodată mai mulți, care viețuiau în bordeie, colibe sau alte peșteri mai mici, ei fiind ucenicii bătrânului ce locuia chiar în „biserică". Tot tradiția populară susține că, în urmă cu jumătate de mileniu, sihăstria Fundătura fusese de maici; deși oficialii bisericești susțin că primele sihăstrii autonome de călugărițe din țara noastră au luat ființă în secolele XVII-XVIII, se pare că aceste date sunt contrazise de situația din Munții Buzăului. De altfel, existența platoului de aici (comuna Colți) cu numele „Vârful Călugărițelor", care, în urmă cu cel puțin două sute de ani, s-a transformat în satul „Călugărițele", par să dea dreptate unei ipoteze ce susține o viață isihastă feminină cu mult mai veche decât se pare la prima vedere. În plus, existența celor trei vârfuri de munți cu toponime în sprijinul acestei teorii, anume „Martiria", „Cicilia" și „Arsenia", atestă o viață isihastă și pentru femei, în urmă cu multe sute de ani și - de ce nu? - ne servește, poate, să dăm de urmele primelor noastre trei sihastre: Martiria, Cicilia, și Arsenia.

3. **Peștera lui Dionisie Torcătorul** se află într-un martor de eroziune numit Piatra Peșterii. Ea a fost săpată în stâncă de însuși schimonahul Dionisie, în secolul al XIV-lea, care a locuit-o timp de 30 de ani și se întreținea din torsul lânii. Peștera a fost săpată la distanță de patru metri de pământ, accesul fiind asigurat fie cu scara, fie pentru nevoi mai mărunte cu funia.

Dionisie Torcătorul a fost una dintre cele mai luminoase figuri de schimonahi din Munții Buzăului, împreună cu Iosif Sihastrul, Arsenie și Agaton. Peștera lui Dionisie Torcătorul a fost locuită de sihaștri până la jumătatea secolului trecut, ea

fiinţând şi ca paraclis. Tradiţia populară îi păstrează pregnant acestui Dionisie şi latura activităţilor sale de exorcist şi prezicător.

4. **Peştera lui Iosif** se află la nord-vest de „Peştera lui Dionisie", pe un abrupt de pe valea Bordeiului, aproape de Nucu. La un moment dat a servit ca schit. Avea trei încăperi: altar, proscomidie şi diaconicon. Deşi schimonahul Iosif pare să fi trăit în prima jumătate a secolul XV, forma ferestrelor o datează în secolul XIII, iar prezenţa unui peşte încrustat deasupra uşii, prin simbolul său paleocreştin o coboară spre secolele V sau chiar IV d.H. Iosif Sihastrul este păstrat în memoria localnicilor drept cel mai mare vindecător, fiind creator de şcoală în acest sens. Având mulţime de ucenici, aceştia sălăşluiau în bordeie săpate rudimentar pe versantul văii, ceea ce a condus - desigur - şi la toponimia în cauză: Valea Bordeiului.

5. **Peştera Agatonul Vechi** poartă, din a doua jumătate a secolului XV, numele schimnicului Agaton, care-şi săpase alături şi o mică chilie. Este foarte aproape de culmea stâncoasă numită Crucea Spătarului. Dar atestarea documentară este abia din anul 1524, într-o hotărnicie dată de Radu de la Afumaţi.

Dacă Dionisie Torcătorul ucenicise la „Fundătura", de altfel ca şi Iosif Sihastrul, marele sihastru Agaton, care a vieţuit în prima parte a secolului XV, şi-a făcut ucenicia şi el tot la „Fundătura", dar la o altă chinovie a sa, o peşteră sub muntele lui Martirie. Acest lucru dovedeşte că ucenicia se făcea la una din sihăstrii, unde era loc liber, iar din momentul în care sihaştrii depăşeau numărul de 12 şi simţeau o chemare de a deveni independenţi, plecau pentru a-şi găsi o proprie sihăstrie. Agaton era şi el exorcist vestit, dar mai vestit era în cele cărturăreşti. Bisericuţa şi-a săpat-o cu mâinile sale, aducându-i hramul Sfântului Ioan Hrisostom, pentru care avea mare evlavie. Se păstrează şi astăzi, intact, pomelnicul săpat în piatră. Aici, la Agatonul Vechi am văzut primul vas săpat direct în stâncă pentru colectarea apei de ploaie, schitul fiind foarte sus, spre Crucea Spătarului, departe de orice sursă de apă.

6. **Agatonul Nou**, aflat în preajmă, ajunge în paraginâ pe la începutul secolului XVIII, drept care primeşte numele de „Dărâmătura".

7. **Ghereta** se află în Piatra Şoimului, pe versantul de miazănoapte a culmii Crucea Spătarului.

8. **Bucătăria** se află tot pe versantul nordic al Crucii Spătarului, având incizări din anii 1742, 1775 şi 1830 (Vasile Boroneanţ).

9. Peştera de la **Piatra îngăurită** este amplasată în masivul Arsenia, în pandant cu sihăstriile lui Agaton, şi este de fapt formată din două chilii, cea de-a doua fiind numită astăzi „Chilia din Fundul Peşterii". Memoria populară nu mai aminteşte de schimnicii de aici, ci doar subliniază că, din cauza posibilităţilor de construire, este singura peşteră cu altarul situat la nord (hramul Sf. Ioan Teologul). Aici s-au adăpostit călugării isihaşti ce aparţinuseră de schitul Sfântul Gheorghe, din apropiere. Chiar dacă numele sutelor de călugări care au vieţuit de-a lungul vremii au scăpat memoriei colective, aici - ca şi în întregul ansamblu de la Buzău - au rămas mărturii ce oglindesc buna credinţă, râvna pentru viaţa contemplativă, smerenia, sfinţenia şi măsura duhovnicească la care ajunsese monahismul românesc în acele timpuri îndepărtate (Ioanichie Bălan).

10. **Peștera Căsoaia**, aflată la capătul văii lui Șerb, este la fel ca Peștera, constituind o încăpere naturală scobită și ulterior amenajată prin adâncire.

11. **La Policiori** se află un grup de peșteri sub culmea Ghiocei, pe partea dreaptă a Pârscovelului, la circa 150 m de școala Brăiești.

12. **Peștera de la Piatra îngăurită** din Ruginoasa este o peșteră naturală lărgită și ea prin cioplire și transformată în încăpere de locuit.

13. Peștera de la **Ușa Pietrei** este săpată în culmea Pietrei (Brăiești).

14. Peștera de la **Culmea Pietrei** se află undeva, spre satul Ruginoasa, în locul numit „La Oală" și la „Vârful Vulturilor". Poartă o datare din anul 1414.

15. **Malul cu Gaură** se află în satul Bălănești, la locul numit Ghioroci. A fost distrusă în anul 1950.

16. **Peștera de la Vârful Cămărușei** este izolată între văile Bălăneasa și Sibicu. Astăzi este prăbușită.

17. Peștera **Casa Hoților** se află în satul Nenciulești, lângă culmea Piatra Hoților de pe dealul Chihoi. A fost distrusă în anul 1933, prin extinderea carierei de piatră, fără să fi fost cercetată.

18. **Firida** de la Pietrele Rotării se află pe apa Bâsca Chiojdului și de ea ne vom ocupa în capitolul următor.

19. **Gaura Tătarilor** se află pe culmea stâncoasă Vârful Pietrei, dominând valea Buzăului între Nehoiu și Pătârlagele.

20. Peștera de la **Piatra Înșelătei** se află între lunca Pripor și Siriu, la 1,5 km de cătunul Jețu. Intrarea se face printr-o galerie de tip tunel.

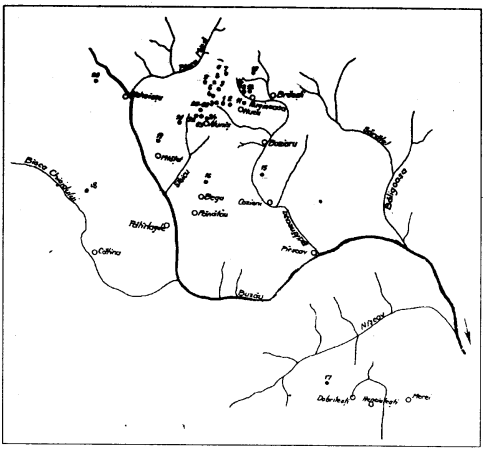

Harta zonei în care sunt răspândite peșterile naturale și antropogene din Munții Buzăului

1. Peștera
2. Fundătura
3. Peștera lui Dionisie
4. Peștera lui Iosif
5. Agatonul Vechi
6. Agatonul Nou
7. Ghereta
8. Bucătăria
9. Piatra Îngăurită
10. Căsoaia
11. La policiori
12. Peștera Îngăurită
13. Ușa Pietrei
14. Peștera de la Gura Pietrei
15. Malul cu gaură
16. Peștera de la Vârful Cămărușei
17. Casa Hoților
18. Firida de la piatra Rotării
19. Gaura Tătarilor
20. Pietrele Înșelăției
21. Gaura de la Vârful lui Dragomir
22. Aluniș 1
23. Aluniș Chilii (2)
24. Aluniș 3
25-29 Aluniș 4-8

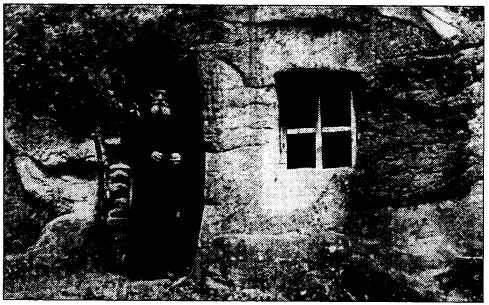

Unul din ultimii călugării care a locuit în plin secol XX, în peșterile rupestre din România (Masivul Cozia)

Ilustrată reprezentând un călugăr isihast în fața unei bisericuțe rupestre asemănătoare întocmai celei de la Agaton - Buzău

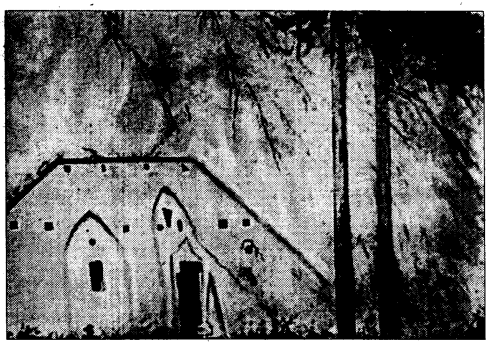

Peștera Cuviosului Iosif, centru isihast din Munții Buzăului, sec. IV-VII

Peștera care a adăpostit chinovia de la Piatra Îngăurită (foto: prof. Călin Turcu)

Schitul Alunișul, centrul isihast din Munții Buzăului - vedere de ansamblu

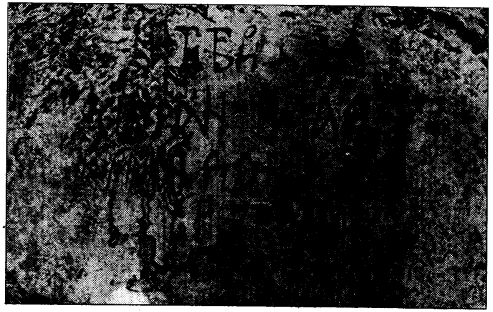

Pisania ciobanilor Simion și Vlad, cei care au săpat în stâncă muntelui Martiria pentru a găsi icoana Precuratei, care li se arătase în vis. Ei sunt ctitorii Sihăstriei Alunișul

Schitul „Fundătura" ce funcționa în această piatră paralelipipedică, găurită cu dalta și târnăcopul. A fost una dintre cele mai cunoscute așezări isihaste din Munții Buzăului. Un număr de 12 schimonahi se nevoiau în mici chilii de lemn așezate în jurul bisericii din stâncă

Pe ruinele mănăstirii „Sf. Gheorghe" crește astăzi o vegetație bogată, ne mai putând fi identificate decât crucea de consacrare a locului Sfintei Mese și pietrele ce au format odinioară Sfânta Masă; totul depozitat sub un adăpost de lemn șindrilluit

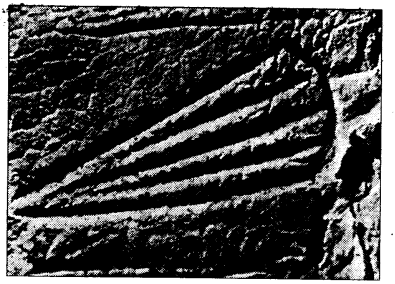

Desene incizate în urmă cu circa 3600 de ani pe pereții grotei „Fundu Peșteri" din satul Nucu (aparținând comunei Boziorul, jud. Buzău) și reprezentând pumnale realizate pe incizii filiforme mai vechi cu circa 100 de ani, deci cam din jurul anului 1700 î.H.
Aceste reprezentări de arme sunt considerate drept cele mai reușite exemplare ale epocii Bronzului. Arheologul prof. dr. Vasile Boroneanț afirmă că împreună cu pumnalele, vârfurile de lance, de suliți și de săgeți descoperite la Valcamonica - Italia și Galicia - Spania ar aparține aceluiași areal locuit în străvechime de un același tip de populații

21. **Gaura de la Vârful lui Dragomir** este amintită la 1629 și se află în zona Colți.

22. Peștera **Aluniș (1)** este săpată în culmea Martiriei, având două chilii și purtând hramul „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul". Este foarte veche, dar prin extinderi repetate s-au pierdut toate inscrisurile. Cel mai vechi care a rezistat este din anul 1548. Astăzi are un pridvor adăugat, purtător al unei turle șindriluite și care a suferit desigur mai multe prefaceri și extinderi de-a lungul timpului. Pisania fixează întemeierea lăcașului, în anul 1277, de către doi ciobani, Vlad și Simion, care avuseseră o vedenie despre o icoană aflată în stâncă.

23. **Chiliile Aluniș (2)** se află în imediata apropiere de biserică.

24. **Aluniș (3)** este o chilie situată mai sus, la capătul unor trepte săpate în stâncă, lângă biserică.

24-25. **Chiliile de pe Creastă** se află deasupra culmii Martiriei, deci a bisericii Aluniș.

Bisericile din Munții Buzăului, cu toate precizările făcute în ultimii ani, mai poartă încă multe semne de întrebare. Unele lucruri poate se vor mai lămuri pe parcurs, dar altele se vor perpetua încă mult timp sub forma ipotezelor. Peste toate acestea, rămâne posibilitatea de a vizita o zonă sălbatică unică în țară care, în plus, poate da frâu liber unor încercări de analiză și interpretare. În orice caz, dacă vă hotărâți să mergeți în zona Nucu-Aluniș, vă garantez că nu veți regreta și că veți fi confruntați cu vestigii de-a dreptul stranii.

Veți vedea cu ochii dumneavoastră lucruri pe care vă va veni greu să le credeți posibile.

Capitolul II

Enigma de la Pietrele Rotării

Printre vestigiile rupestre din Munții Buzăului am văzut că se numără și „Firida" de la Pietrele Rotării, obiectiv de care ne vom ocupa separat - în cele ce urmează - fiindcă aici, la Pietrele Rotării, avem de-a face cu un ansamblu puțin mai deosebit, prin ridicarea unei serii de alte probleme, ceva mai diferite față de vestigiile în cadrul cărora a fost amintită anterior.

Aici, în urmă cu aproape un secol, s-a acreditat ideea că ar exista unele mostre dintr-o scriere foarte veche, similară întrucâtva scrierii cuneiforme.

Zvonul despre o scriere veche (poate daeică?) aflătoare la Pietrele Rotării a început să circule atât de insistent, atât de veridic și în medii atât de elevate, încât, prin anul 1906, istoricul Nicolae Iorga s-a suit, la Vălenii de Munte, într-o birjă, a trecut pe la castrul Drajna, prin vechile sate Bătrâni și Starchiojd și a poposit în zona Rotarea pentru a se lămuri asupra veridicității unor asemenea zvonuri care începuseră a-i da și lui insomnii.

Romantism la început de veac

Cert este că, la începutul veacului, toată lumea fusese afectată de o anume boală, numită generic romantism, boală destul de curioasă, în care toți elevii culegeau pe caiete dictando folclor, toți profesorii doreau să descopere scrierea dacică și toți arheologii căutau cu febrilitate mormântul marelui poet Ovidiu, care - știau ei bine - scrisese un poem în limba geților:

„... Et Getico scripsi sermone libellum,
Structaque sunt nostris barbara verba modis."
(*Pontice*, cap. IV)

Ceea ce i-a adus marea satisfacție - afirma Ovidiu - de a fi fost declarat drept un poet get recunoscut:

„Et videor Geticis scribere posse modis."
(*Tristele*, cap. III)

Chiar dacă de fapt, în original, marele poet se cam lua singur peste picior cu performanța sa:

„Ah, mi-e rușine-a spune: am scris în graiul getic,
Cuvintele barbare le-am pus în vers latin!
A și plăcut poemul: tu poți să mă feliciți:
Aici între sălbateci am nume de poet!"

Or, asta nu împiedica pe nimeni să spere să dea cumva peste poemul lui Ovidiu în limba getă, sau, de mormântul său.

În fișele cu care lucrez, posed trei semnalări ale găsirii mormântului marelui poet roman - din păcate dovedite toate ca fiind nejustificat nominalizate și atribuite.

Romantism târziu

Mărturisesc realitatea că și eu am fost atins în tinerețe de undele, întârziate, ale acelui romantism al începutului de veac.

Bănuiam dintotdeauna că geto-dacii vorbeau o limbă nu cu mult diferită de a romanilor, din moment ce i-au fost ușor aplicate legile metrului latin - la această concluzie ajungând prin raționamentul că Ovidiu a trăit doar nouă ani la Tomis și, depozitar al unei culturi superioare fiind, nu este posibil să fi ajuns să vorbească într-o altă limbă în acest răstimp dacă versificarea nu ar fi fost ușurată de similitudini lingvistice. Desigur că limba geților era aproape la fel de evoluată din moment ce traducătorul - poet consacrat și de mari subtilități - a reușit să dea expresie unor idei politico-religioase complicate. Știm că acel poem în limba getică fusese scris în cinstea familiei imperiale.

Rămas și ulterior tributar unor asemenea juvenile speranțe, dar prizonier vechilor gânduri și pornind de la premize mai științifice, am continuat să fiu atent la orice denumiri care conțin în ele posibilitatea unor cât de cât eventuale lămuriri în analizarea scopului propus. De aceea toponime ca „Piatra Scrisă", „Piatra Grăitoare", „La Scrisură" ș.a., întotdeauna mi-au captat atenția, stârnindu-mi curiozitatea.

Atunci, prin 1980, aflând de la profesorul Călin Turcu despre „scrierea" necunoscută de pe Valea Slămnicului, iată-mă ajuns și eu la Pietrele Rotării.

Zona Rotarea

Despre Pietrele Rotării auzisem adeseori. Denumirea - ea însăși - îmi stârnise interesul din mai multe motive. În primul rând pentru faptul că era vorba de un toponim ce indica un loc, o zonă, al cărei punct specific îl constituiau niște pietre. Și nu pietre definite la modul general: mari sau mici, arse sau fulgerate ci, ele - se preciza toponimic - erau asociate de o rotire. Fie că pietrele se roteau, fie că pe ele, sau în preajma lor, se desfășura o rotire a ceva, ori a cuiva. Poate că era vorba de un calendar-sanctuar rotund, ori de un loc de horă, care, de fapt, tot rotiri înseamnă că sunt. Însăși geneza denumirii mă frământa. Pe de altă parte eram informat că prin preajmă s-ar afla și alte microforme de relief cu denumiri cel puțin tot atât de bizare: „Masa lui Troian", „La Trepte", „Culmea Romei", „La Strajă" și altele, pe care urma să le identific și să le cercetez la fața locului. În plus - și poate asta mă atrăgea cel mai mult - auzisem că acolo, încrustată pe stânci, ar exista o scriere foarte veche pe care nimeni nu o descifrase încă.

Se adunaseră în timp suficiente informații ce constituiau tot atâtea motive să nu mai zăbovesc și să pornesc cercetarea despre care relatez, chiar dacă, în final, rezultatele nu au fost

pe măsura aşteptărilor. Am considerat însă că epuizarea unei piste, deci lămurirea ei, face parte din însăşi metodica de ansamblu a cercetării şi că, deci, trebuie să abordăm şi să epuizăm toate urmele ce ar putea duce la lămuriri, indiferent de rezultatul obţinut. Ca metodă de lucru, chiar un rezultat negativ înseamnă încă un pas făcut în elucidarea unor enigme din jurul nostru.

Din alte peregrinări în respectiva zonă subcarpatică luasem contact şi fusesem frapat de o foarte dezvoltată cultură a lemnului, dar mai ales a pietrei. Se remarcă faptul că şi în cântecele populare piatra se ia ca element definitoriu pentru perenitate, ca o supremă referire la eternitate. În acest context se încadrează zeci şi zeci de strofe de genul:

„Am cioplit piatră şi lemn
Ca să las pe lume semn..."

Sau aşa cum rezultă din cântecul cules şi cântat pe vremuri de Ileana Sărăroiu:

„Frunzuliţă trei alune,
Dac-aş şti că mor ca mâne,
Mi-aş face-o casă de piatră,
Ca moartea să nu răzbată.
Dacă moartea bani ar vrea,
Mi-aş vinde şi cămaşa.
Însă moartea nu vrea bani,
la copii şi oameni mari.
Nici pe mine nu mă iartă,
Că sunt om, nu sunt de piatră."

Deci omul este trecător prin viaţa de aici, de pe pământ, în timp ce numai piatra rămâne veşnică.

Dar, să ne urmăm acum drumul pentru accederea în zonă. De la Starchiojd, sat aflat pe asfaltul şoselei judeţene, mergem pe micul afluent al Buzăului, Slămnic, căruia localnicii tot Rotarea îi spun. Drumul, bătut şi pietruit cu prundişul aflat din belşug în albia pârâului însoţitor, merge adeseori prin apă, dar drumeţii pot trece pe punţile sau podeţele aflate din loc în loc. După un mers de câteva ore, valea se deschide şi păşunile verzi şi bogate urcă până sub poala pădurilor aflate la câteva zeci de metri de o parte şi de alta a firului văii. Dinspre stânga, o culme bogat împădurită coboară mai mult spre apă. Este „Culmea Romei", sau „Culmea Râmei", cum îi spun unii. Ea se termină cu un promontoriu din piatră, parcă anume fasonat pătratic. Este „Masa lui Troian" (sau a lui Traian?) şi denumirea te poartă, fără să vrei cu gândul la cealaltă „masă" aflată pe Valea Oltului. Te întrebi dacă a servit drept masă lui Traian, împăratul romanilor (care se pare însă că prin părţile Prahovei nici n-ar fi ajuns) sau a unui Troian, mare căpetenie a tracilor cu mai bine de 1000 de ani înaintea venirii romanilor prin aceste locuri? Nu ştim.

Revenind la „Masa lui Troian" este de menţionat că poartă găuri ce ar putea corespunde unor necesităţi izvorâte dintr-o folosire oarecare a ei. Deasupra, pe culme, lângă un fel de fort natural, o stâncă mult ridicată permite un loc optim de supraveghere a împrejurimilor, denumit - în mod curios - „La Strajă". În dreptul „mesei" o peşteră de adăpost pare să fie amenajată de mână omenească. Este „Firida", cea mai depărtată peşteră rupestră a centrului cunoscut sub denumirea de Nucu-Aluniş.

Zona întreagă se poate circumscrie unei strategii tribale. Apa este la îndemână, stâncile plate permit desfășurarea unor activități obștești, iar în cazul unei primejdii semnalate de la „Strajă", retragerea este perfect asigurată pe Culmea Romei, bogat împădurită, ce conduce la multe locuri de taină ce se află pe muntele Zmeuret. Pășunile bogate și terenurile de agricultură stau la îndemână. În schimb astăzi nici o locuință nu se mai află prin preajmă. De unde dar aceste denumiri, aceste trepte care nu duc nicăieri și amenajări într-o zonă unde pătrund când și când doar păstorii? Și totuși la circa 6-8 km în amonte se află urmele unei mari cetăți dace, iar la circa 8-10 km în aval ruinele fortului roman de la Drajna. Se pare că odinioară aceste locuri nu erau atât de liniștite ca astăzi.

Aceasta era, deci, ținta călătoriei.

La început nu-mi dădeam seama unde este „scrierea". Nu știam unde o să o căutăm și de fapt nu știam nici care sunt exact Pietrele Rotării, deși ajunsesem la ele. Un cioban aflat prin preajmă ne-a confirmat denumirile locurilor și ne-a călăuzit, ajutându-ne să ne cățărăm la „scrisură". După ce ne-am urcat, cu chiu-cu-vai, la acel grup de stânci din dreapta „Mesei lui Troian", am ajuns în fața scrierii.

Pe câteva zeci de stânci, anume pe fețele lor plane, provenite se pare prin spargerea pietrii în felii verticale, se afla ceea ce visasem. Era „scrierea de la Pietrele Rotării". Mii de semne regulate, semănând izbitor cu o scriere cuneiformă, se înșiruiau în fața ochilor noștri, în rânduri și coloane parcă special desfășurate de scribi sârguincioși. După primul contact însă, am început să devin circumspect la o asemenea bogăție de semne. Șocul entuziasmului era, treptat, înlocuit de suspiciune. Semnele, prea clare și frumos înșiruite, erau suspect de uniforme și într-o așezare ilogică. Nu putea fi vorba nici măcar de o încifrare.

Chiar nefiind specialist, totuși fenomenul - în mare - mi-l puteam închipui. Procesul de pietrificare a surprins straturi de anume vegetație pe care le-a înglobat în masa pietrei. Când stânca a crăpat, despicătura a urmărit zonele de minimă rezistență și a expus privirilor noastre tocmai „tiparele" vegetației ce prezintă acest aspect de scriere cuneiformă. De altfel fotografiile făcute de profesorul Călin Turcu, din Vălenii de Munte, sunt concludente în această privință. Menționez însă că nu eu am dreptul la ultimul cuvânt în privința acestei faimoase și mult disputate „scrieri".

Există, totuși, o enigmă!

Istoricul Nicolae Iorga, pe când se afla acasă la Vălenii de Munte, auzise și el de „scrierea" de la Pietrele Rotării. Venit cu birja la fața locului nu a reușit, la vârsta lui, să urce la „scrisură". Atunci a pus un ciobănaș să-i copie „scrierea" pe o foaie de hârtie. Nu a înțeles nimic din cele copiate și atunci i-a dat ajutorului de ocazie o coală mare de hârtie explicându-i cum să facă o imprimare prin calchiere cu latul creionului. Se pare că marele savant și-a dat sema pe loc că nu ar fi vorba de o scriere propriu-zisă și chiar ar fi publicat o referire în *Neamul românesc* cu privire la „scrierea de la Pietrele Rotării". Din păcate nu am reușit până acum să dau de articolul cu pricina, semnalat, însă, verbal.

Cu toată dezamăgirea pricinuită prin probabila infirmare a „scrierii" de la Pietrele Rotării, nu am regretat niciodată acea drumeție din anul 1980. Ba chiar aș dori să mai merg o dată pe acele meleaguri și să încerc să pătrund cu ochii minții care este sensul acelor trepte săpate meticulos în stâncă, dar care nu conduc nicăieri. Care este dispoziția găurilor din „Masa lui Troian" și ce explicație rațională s-ar putea da. Ce ascunde subsolul de la cetățuia naturală, aflată lângă „Strajă". La ce ar putea servi acea „Strajă", când astăzi doar câteva turme inofensive sunt mânate ici-colo de ciobani, în general nevârstnici. Dar mai ales să verific în satele dimprejur toponimia locurilor și să văd dacă ar putea fi stabilită o legătură între toate acestea și diversele povestiri din folclorul local. Pentru că, la Pietrele Rotării, se ascunde totuși o enigmă. Poate însăși denumirea de „scriere" să constituie un mesaj despre timpuri și locuri ce aveau odinioară o altă față și o altă măsură a lucrurilor, desemnând o civilizație de mult apusă, pe care noi în zadar am încerca să o descifrăm prin prizma noastră de gândire, dintr-un simulacru de scriere luat *stricto sensu*. Și pentru că, la focul de tabără, am ascultat și povestea Pietrelor Rotării, să v-o expun pe scurt.

Odinioară trăia pe aceste locuri un neam de oameni luptători și prădalnici. Deosebiți ca trai, și neamestecători cu ceilalți locuitori aflați în preajmă, dar cărora niciodată nu le pricinuiau vreun rău. Acești luptători plecau în lungi expediții de jaf, ba dincolo de Dunăre, ba dincolo de munte, aducând cu ei prăzi bogate și tot felul de lucruri prețioase, pe care le adunau într-o peșteră săpată în stâncă. La gura peșterii era o piatră mare ce astupa intrarea prin rotirea ei, la un semn. Apoi, dar tot de mult, acei luptători nu s-au mai întors din expediția

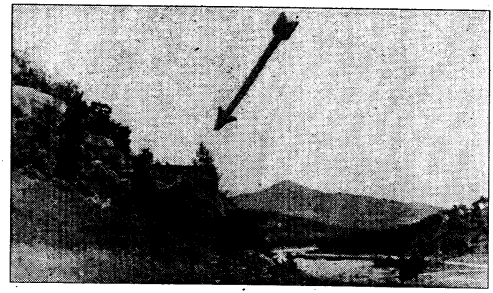

Vedere generală spre masa lui Troian. În dreapta este apa Slămnicului, iar în stânga culmea Romei. Dincolo de Masa lui Troian se află „Firida de la Pietrele Rotării", iar deasupra ei însăși Pietrele Rotării

Punctul „la Strajă", poziție dominantă de pe culmea Romei cu vedere asupra întregii zone

Unul dintre cele câteva ansambluri cu grupuri de pietre, având cizelate pe fețele verticale, drepte, „scriiturile" de la Pietrele Rotării

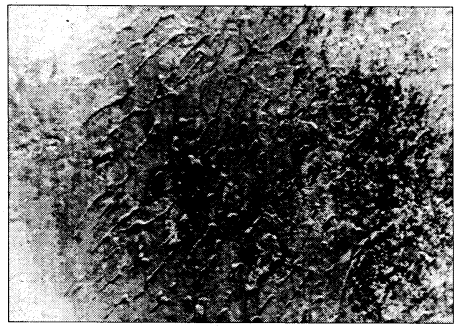

Detaliu din „scriitura" (cuneiformă) de la Pietrele Rotării, purtând „literele în pozitiv" (înălțate)

Ansamblu cu „literele în negativ" (săpate)

Detaliu asupra unora dintre pietrele „scrise", poziționare ce servește foarte bine ideii de „joc al naturii", ceea ce nu trebuie să ne adoarmă vigilența unei posibile incifrări de mesaj pentru viitorime. Nici nu ar fi unicul caz. Să ne reamintim că în popor „a scrie" are semnificația de „a lăsa urme" (sălbăticiunile își „scriu" urmele pe zăpadă, pădurarul „scrie" copacii care trebuiesc doborâți, plutașul „scrie" socotelile zilnice ș.a.m.d.) - în timp ce „a citi" are semnificația de „a înțelege" (vânătorul „citește" urmele sălbăticiunilor, înțelepții „citesc" gîndurile, luptătorii „citesc" mișcarea următoare a adversarului ș.a.m.d.)

făcută dincolo de Dunăre. Nici unul nu s-a mai întors. Și nici vreun trimis de-al lor nu a venit să le dea de știre celor rămași acasă. Ai lor au așteptat cât or mai fi așteptat și apoi au plecat cu toții după ei. Și nu s-au mai întors. Nici unul din acel neam nu s-a mai întors vreodată. Localnicii, care cunoșteau piatra ce se rotea spre a descoperi ascunzătoarea, nu au reușit niciodată să o mai urnească din loc. Pasămite, ei nu cunoșteau semnul pietrei rotitoare. Mulți au încercat acest lucru de-a lungul timpului, dar nimeni nu a reușit să ajungă la bogățiile din adâncuri.

Acele bogății nemaivăzute stau și acum ascunse în pântecul muntelui, până se va găsi cineva să dezlege taina. Interesant este că toată zona era scormonită de căutătorii de comori - ceea ce atestă veridicitatea basmului.

Am văzut și noi piatra rotării, dar nici noi n-am cunoscut „semnul" (scrisura?) care ne-ar putea conduce la comorile adunate în timp. De ori ce natură ar fi ele. Și nici nu am reușit să pătrundem despre ce rotire ar fi vorba, ce anume încifrare s-ar ascunde în spatele bizarei denumiri.

Și poate că tocmai în acest sens trebuie să considerăm și această enigmatică „scriere" de la Pietrele Rotării.

Capitolul III

Ceahlăul - muntele sfânt al moldovenilor

„Scriitorii greci din antichitate spun că în mijlocul pământului locuit de neamurile geto-dace se ridică un munte înalt, văzut de la mari depărtări; că, pe lângă acest munte, pe care poporul îl socotea sfânt, curgea o apă mai mare și-că sus, pe vârf, își avea altarul marele preot, înconjurat de sihaștri.

Până când specialiștii vor dovedi altfel, socot că acel munte sfânt al strămoșilor noștri nu este altul decât Ceahlăul - al cărui vârf se zărește de jur-împrejur de la sute de kilometri și pe lângă care curge apa Bistriței, a cărei vale formează un străvechi drum. Muntele acesta, despre care Strabon ne spune că se numea Kogaionon, s-a numit astfel, credem, de către negustorii greci, care, cu câteva sute de ani înainte de Hristos, plecând din cetățile lor de pe malul Pontului Euxin, vor fi ajuns tocmai prin aceste îndepărtate locuri urmând vechiul drum de legătură cu nordul Ardealului, drum care trecea pe Valea Cracăului și, de acolo, spre Tulgheș, pe Valea Hangului, unde și azi se mai păstrează în popor numele de Calea Mare".

(Preot Constantin Mătasă, arheolog, „Boabe de grâu"-5/4).

Corăbierul de pe Marea Neagră - zice și Gh. Asachi - vede piscul cel înalt al acestui munte de la Capul Mangaliei și până la Cetatea Albă. Locuitorul de pe țărmul Nistrului vede soarele apunând după masele acestui munte, iar păstorul transhumant, după ce și-a iernat turmele sale pe câmpiile Buceacului, se întoarce către casă având la vedere vârful Pionului, sau Ceahlăul, întocmai precum o corabie se orientează după lumina farului ca să intre în port.

Și nu fără dreptate cei din vechime socoteau că zeii sălășluiesc tocmai pe asemenea vârfuri de munți înalți și dominanți. Pentru că muntele înseamnă pace și purificare, înseamnă liniște și înălțare, înseamnă bunătate și iubire de oameni.

Într-un cuvânt înseamnă ceea ce grecii numesc „isihie", iar noi românii îi spunem „sihăstrie".

Vechi vetre de sihăstrie

Vetrele de sihăstrie din Ceahlău prezentau un profund caracter autohton, pământean. Ele oglindeau într-un chip cât se poate de fidel specificul spiritualității românești.

Cert este că cele mai vechi date despre o viață isihastă pe acest munte avem doar din secolul XV, din vremea decălecatului, prin „Sihăstria lui Dragoș", aflată undeva pe versantul de est, pe un platou numit până astăzi „Piciorul Sihastrului". Interesant este faptul că acea primă sihăstrie organizată avea hramul „Schimbarea la Față", hram pe care-l poartă și singurul

schit ce a dăinuit pe Ceahlău până astăzi: **Schitul Durău**. Acest schit a fost înființat de o maică, schimonahia Melania, care a devenit prima egumenă și a condus la o mare dezvoltare a schimniciei sale, care ajunsese pe la 1770-1780 să numere 100 de maici. Apoi, numărul sihaștrilor - călugări și călugărițe - a început să se împuțineze cu totul pe Ceahlău, încât viața isihastă din jurul acestui munte sfânt al românilor s-a stins cu totul, precum o candelă în care nimeni nu mai pune untdelemn. Maicile s-au retras și ele cu timpul spre Agapia și Văratec. Ultima pustnică de pe Ceahlău se crede că ar fi fost maica Serafima, care se spune că ar fi murit câinește, apucată fiind într-o capcană de prins fiarele de pe munte.

Mulți dintre acești asceți care, odinioară, populaseră din belșug muntele cel sfânt al moldovenilor erau făcători de minuni, clarvăzători, taumaturgi și exorciști vestiți. Ei trăiau pe înălțimi, pe creștetul muntelui, pe stânci izolate sau chiar pe vârfuri - cum ar fi Panaghia. Alții, mai puțin contemplativi, își duceau viața în peșteri săpate în piatră, în văgăuni și hrube întunecoase de munte, unde aproape nimeni nu cutează să ajungă. Viața de sihăstrie de aici era marcată de câteva caracteristici specifice zonei Neamț. „O permanentă tendință de desăvârșire și îndumnezeire prin asceză și mortificare a trupului, dusă uneori până la jertfire – aidoma sfinților egipteni. Astfel numeroși dintre ei se chinuiau toată viața în locuri aride, desculți, fără acoperământ pe cap și unii dintre ei cu trupul complet gol, cum a fost schimnicul Chiriac de la Bisericani, sau cuvioasa Teodora de la Sihla" (Ieromonahul Ioanichie Bălan).

Alți mulți sihaștri ai locului s-au adunat întru viața monahală - „de obște" - fie măcar pentru rugăciunile comune. Sunt amintite în zonă mari și numeroase vetre sihăstrești la: Sihăstria lui Dragoș, Sihăstria Hangu, Sihăstria Poienile Ceahlăului, Sihăstria Ceahlău, Sihăstria Cerebuc, Sihăstria Răpciuni, Sihăstria Sofia, Sihăstria Casiana, Sihăstria Buhalnița, Sihăstria lui Silvestru, Mănăstirea Pionul, Sihăstria Călugări și Schitul Durău.

Amintirea vie a sihaștrilor

În localitățile prefirate în jurul muntelui sfânt al moldovenilor, majoritatea sătenilor poartă nume de călugări sau călugărițe. Țăranii de pe aici au o deosebită evlavie și respect pentru mănăstiri și pentru viața monahală. Blândețea, bunătatea, milostenia și râvna lor pentru biserică, pentru citirea cărților sfinte, pentru post și rugăciune - în general - au fost formate în secole, rămânând ca o amintire sacră despre cuvioșii ce împânzeau de demult muntele lor.

Mai vorbesc chiar și astăzi sătenii de cuviosul Silvestru (sec. XV), cuviosul Peon (sec. XVI), cuviosul Simeon și cei 16 ucenici împreună cu care a pierit în noaptea de Paști a anului 1704, zdrobiți în biserică de o avalanșă de bolovani porniți din Detunate, ca și de Vucol, Ghedeon, Gherman și Nicandru, care au viețuit numai în peșteri, de Gherasim, Ghenadie, Martin, Serafim, Nicandru, Patapie, Ghedeon și Bucur, care s-au retras în poieni și pe pârâie ce le-au preluat, cu timpul, numele - precum și mulți alții ale căror nume s-au pierdut în uitare.

Un exemplu de prețuire a vechilor vetre de sihăstrie din Ceahlău - printr-o memorie colectivă, rămasă imuabilă - o reprezintă slujba de la 15 august a fiecărui an, când sătenii din Ceahlău, Răpciuni și Schit, credincioși tradiției acestor locuri, se adunau pe ruinele schitului Cerebuc și, împreună cu un preot, făceau slujba Sfintei Liturghii, precum și un parastas la cimitir pentru pomenirea sutelor de smeriți sihaștri. După ce se ținea un praznic în poiana schitului, fiecare pleca pe la casele din vale. Nu mai știu ce a rămas din aceste tradiții după inundarea satelor de pe Bistrița și după explozia turistică, de prin anul 1977, de la Durău.

Câteva însemnări despre pioșenia vieții sihaștrilor din acest masiv au rămas în toponimia locală, atâta câtă a rezistat mârlăniei comuniste care a încercat să „laicizeze" până și denumirile tradiționale ale poporului român cu apelative de provenință moscovită cum ar fi „7 Noiembrie"(!) pentru punctul „Fântânile", acolo unde Vasile Măcărescu, subprefectul Plășii Muntele, a pus bazele primei cabane - adăpost pentru montaniarzii acelor vremuri.

Se cuvine să amintim de „Vârful Toaca", pe care a răsunat, timp de secole, o toacă din paltin și un clopot, rostindu-le sfinților sihaștri orele de rugăciune. Puțin mai jos, dar tot impunător, se află „Vârful Panaghia", adică al Născătoarei de Dumnezeu, ocrotitoarea monahismului nostru. Tot sus, pe platou, se află „Turnul Sihastrului", o poartă înaltă ca o turlă de biserică, iar în apropiere „Peșterea Sihastrului", unde viețuiau sihaștrii care aveau grijă de toacă și de clopotul de la Toacă. Sub Ocolașul Mic era poiana „Văratic" și platoul „Piciorul Sihastrului".

Alături se afla „Poiana Sihastru", unde tradiția situează „Sihăstria lui Dragoș", ce ființa încă de pe vremea descălecatului Moldovei. Tot aici era și „Sihăstria Ceahlăului". Spre partea de apus a masivului era „Șipotul maicilor", de unde luau apă maicile care împânzeau această zonă unde se află și „Piciorul Maicilor". Reamintim că prin „picior" se înțelege în toponomia de aici o formă de relief asemănătoare unei culmi în coborâre lină. Pe versantul estic întâlnim poiana „Cerebuc" și „Poienile de sub Ceahlău", locuri în care au fost cele două schituri amintite anterior. De aici, spre Bistrița, întâlnim „Sihăstria Răpciune", de călugări, și „Sihăstria Sofia", de călugărițe, ambele desființate de mai bine de un secol și jumătate.

Urcând de la „Schitul Durău" pe valea „Schitului" se ajunge la „Poiana lui Silvestru", cel pe care tradiția populară îl socotește primul schimnic de pe Ceahlău. Aici a fost „Sihăstria lui Silvestru", zisă și „Pionul", amintită, la 1641 într-un act de hotărnicie - nume generalizat apoi de Gh. Asachi pentru întreg muntele - și mai apoi „Schitul Hangu". În apropiere se află „Dealul Pionului", unde a viețuit cel mai cunoscut schimnic de prin părțile acestea, cuviosul Peon, al cărui nume s-a răsfrânt multe secole asupra întregului masiv. Sau, poate, lucrurile s-or fi petrecut exact invers! Nu departe este „Poiana Casiana", amintind de schimonahia Casiana (sec. XVIII).

Lângă Duruitoare amintim toponimele „Pârâul lui Martin", „Pârâul lui Nicandru", „Padina lui Nicandru", „Pârâul Călugărului", „Pârâul lui Patapie", „Poiana lui Serafim", „Poiana lui Gherasim", „Poiana lui Bucur", „Poiana lui Ghenadie", „Obcina Chiliei", „Poiana lui Ghedeon".

În partea de vest amintim: „Peștera lui Vucol", „Peștera lui

Ghedeon", „Peștera lui Gherman", „Peștera lui Nicandru", „Poiana Melaniei", „Poiana Serafimei", „Șipotul Maicii", „Pârâul Serafimei".

Toate aceste toponime, luate de la cuvioșii sihaștri care și-au dus amarul vieții pe aici, sunt menținute de localnici și ele trebuie repuse pe ghidurile turistice ale muntelui. Tradiția încă le mai păstrează, dar s-ar putea să mai fie și altele.

Marea nedeie de pe muntele cel sfânt

Ceahlăul este singurul munte românesc ce are un hram al său. De sute de ani călugării și credincioșii de pe întreaga vale a Bistriței - uneori și de mai departe - urcă pe munte în ajun de 6 august, fac focuri acolo sus, pe platou, și așteaptă răsăritul soarelui - spre a sărbători împreună noua lumină, sau „Schimbarea la Față".

Este ceea ce și astăzi poartă numele de „Sărbătoarea Muntelui", sau „Hramul Muntelui", ori „Nedeia de pe Ceahlău", uneori și „Probajinele".

„Până la jumătatea secolului XIX, hramul Ceahlăului avea un caracter strict monahal, duhovnicesc, de pelerinaj, de rugăciune și înălțare sufletească. Cu o zi sau două înainte de praznic, călugării de prin mănăstirile și sihăstriile Ceahlăului, ca și majoritatea sihaștrilor, la sunetul clopotului și al toacei de pe vârful Toaca, se urcau pe munte în profundă atmosferă

de reculegere. Aici făceau priveghere de toată noaptea într-o mică biserică de lemn, numită <<Panaghia>>, dând laudă lui Dumnezeu și Prea Curatei Sale Maici.

În zorii zilei săvârșeau aici în sobor Sfânta Liturghie, se împărtășeau cu toții, luau masa împreună și, îmbrățișându-se unii cu alții, pentru înfrățirea întru Hristos, coborau fiecare pe poteci de munte îndărăt la chiliile lor.

Pe lângă călugări, urcau muntele sate întregi de credincioși, îmbrăcați național de sărbătoare, - fie pedeștri, fie călări - în frunte cu preoții lor. Unii urcau din ajun.. Alții poposeau o noapte la mănăstirea Durău și de aici porneau pe Ceahlău înainte de zorii zilei de 6 august, cu felinarele aprinse ca la Înviere.

Așa se serbează hramul Ceahlăului până astăzi, când încă de <<Schimbarea Domnului la Față>> se adună sus la munte credincioși din toate satele din împrejurimi cu coruri bisericești. Apoi câțiva preoți de la Schitul Durău, împreună cu cei veniți de prin sate, oficiază slujba agheazmei, fac litanie de mulțumire și-i miruiesc pe credincioși.

După serviciul religios, sătenii se așază la iarbă verde și iau masa împreună, iar corurile cântă, pe rând, colinde, cântări bisericești și cântece tradiționale românești. O dată cu seara, coboară cu toții pe la casele lor, promițând să urce pe munte și în anul următor". (Ieromonahul Ioanichie Bălan).

Nedeia de pe Ceahlău are cea mai apropiată semnificație față de definițiile date de unii cercetători, din care am aminti pe Romulus Vulcănescu și Victor Kernbach: „Nedeile erau adunările rituale ale unor grupuri de ciobani (dar nu numai) care urcau, într-o anumită zi, pe un plai de munte, pentru a schimba informații și sfaturi și a serba solemn, împreună, un

eveniment din calendarul naturii..." la care academicianul Vulcănescu adaugă că ele ar simboliza „urcări pe munte pentru contact direct cu Cerul și oficierea de rugăciuni".

Tradiția imediată, consemnată de ieromonahul Ioanichie Bălan, arată întocmai că schimnicii de pe Ceahlău oficiau, o dată pe an, marea slujbă împreună, ca suport sigur și cert al nedeii. În plus, chiar spiritual vorbind, fixarea marii nedei pe 6 august, de „Schimbarea la Față", avea și o semnificație profund duhovnicească, isihastă, anume de schimbare la față a călugărilor și călugărițelor, cu trimitere la îndumnezeirea lor prin despătimire și apropiere de Cel de Sus.

Laic vorbind, marea nedeie de pe Ceahlău satisface și serbarea unui eveniment sigur din calendarul naturii, deoarece, aproape invariabil, după 6 august începe anotimpul ploios la munte, când și turmele părăsesc înaltul platou montan pentru a coborî în sate. Începe declinul anului pastoral.

Cât privește ancorarea acestei nedei în paleofolclorul antecreștin, îndoielile nu-și mai au rostul. Adunarea mulțimii pe platou, purificarea prin focurile de așteptare și salutul entuziast adresat strălucitorului astru ceresc la înfățișarea sa primilor oameni din țara Moldovei care-l zăresc peste neguri, pe 6 august, de Preobajine, provin, desigur, dintr-un substrat mitic, de factură păgână, preluat de creștinism prin sincretism, deci printr-un proces de suprapunere.

Când participam, în tinerețe, la „Sărbătoarea Muntelui", pot afirma cu certitudine că, la ora patru și jumătate, la răsăritul soarelui (pe atunci nu exista orarul de vară), reacționam - probabil - ca orice preromân, ca orice precreștin, în urmă cu câteva milenii.

Cădeam, cu toții, în adorația astrului ceresc...

Spiritul descoperă megaliții

Se admite că materia gândește, spiritul gândește și, prin contemplație, în ființa pietrei, poate fi descoperit spiritul materiei. Sigur că aici intervine acea stare mentală necesară pentru „a descoperi" simulacrul în piatră. Deci chiar megalitul. Pentru că megaliții sunt, și au fost încă din cele mai vechi timpuri, întruchiparea unor aspirații mitice. Știința a dovedit capacitatea de abstracție chiar a omului din epoca de piatră. De ce dar nu se admite (de către sceptici) că este destul de normal ca omul să „vadă" simulacre în megaliți? Nici nu este necesar un efort contemplativ prea profund pentru a confrunta realitatea cu idealitatea din însăși forma și conținutul pietrei. Este suficientă o stare de „înțelegere". Ea va declanșa misteriosul drum spre basme și legende. *Insight*-ul, revelația, poate apărea în mod brusc la orice cotitură a potecii de munte, iar el va fi perfectibil din generație în generație - atunci când nu survin pierderi datorită unor mutații de populații - iar legendele și denumirile se stabilizează în timp.

Trebuie să acceptăm megaliții carpatici ca generatori de basme și legende, deci ca repere reale în viața spirituală a poporului nostru, indiferent dacă sorgintea lor este naturală sau antropică. Ca și în unele cazuri, rare e drept, când omul a intervenit fie și sporadic - numai pentru a corecta natura în sensul aspirațiilor sale.

Megalitul Dochia din Ceahlău

„Înălțimea acestui munte - numit Ceahlău - se poate cunoaște din aceea că, tocmai la o depărtare de 60 de ceasuri, la apusul soarelui, când cerul e limpede, se vede întreg și așa de curat ca și cum ar fi aproape; ceea ce nu știm dacă s-ar putea spune despre vârfurile cele mai vestite ale altor munți. Pe colinele din jur se văd întipărite în pietre urme de cai, de câini și păsări, ca și când ar fi trecut pe acolo, cândva, o mare mulțime de călăreți. Locuitorii spun multe povești despre acestea, dar cât adevăr or fi cuprinzând, știu doar cercetătorii curioși de a cunoaște lucrurile naturii"...

„În mijlocul Ceahlăului se vede o foarte veche stană de piatră, înaltă de cinci coți (3,185 m), care înfățișează o babă înconjurată de 20 de oi, din care curge necontenit un izvor de apă. Îți vine greu să spui cu siguranță dacă natura și-a arătat în acest monument jocurile sale sau dacă mâna iscusită a unui meșter le-a lucrat astfel, căci statuia nu e așezată pe nici un soclu, ci se ține una cu întreaga stâncă, având însă pântecele și spatele libere; și dacă ai voi să admiți că s-ar fi uns crăpăturile cu vreun var fabricat de om (nu tăgăduim că multe soiuri de descoperiri ale celor vechi se vor fi pierdut în cursul timpului), totuși nu poți concepe în ce chip s-a adus acel izvor prin picior în partea în care curge, pentru că împrejur nicăieri nu se vede vreo fântână sau urmele vreunui curs de apă. E probabil să fi servit cultului idolilor acestor neamuri, iar preoții lor obișnuiau ori prin mijloace naturale, ori prin meșteșugurile magiei să facă lucruri prin care să poată produce în mulțimea lesne-crezătoare adorație și credința în divinitate" (Dimitrie Cantemir - *Descrierea Moldovei*, cap. V, *Despre munții și minele Moldovei*).

Această descriere din anul 1716 a unui megalit carpatic, „Dochia", este cea mai veche din literatura noastră, dublată și de o abordare științifică prin căutarea existenței cauzalităților și a legităților din natură. Dacă ar fi să analizăm fie măcar precizarea că megalitul era „in situ" („căci statuia nu e așezată pe nici un soclu, ci se ține una cu întreaga stâncă") ar fi greu să nu rămânem surprinși de exactitatea informației, ca și de - în subsidiar - frumusețea limbii folosite. Cât privește localizarea stâncii „Dochia", cu toate încercările făcute, nu am reușit să o duc la bun sfârșit, mai ales că megalitul s-ar fi surpat (!?) cu multă vreme în urmă. Circulă totuși zvonul că „Dochia" mai poate fi identificată prin stânca mare și sfărâmăturile ei, printre care și azi ar curge izvorul amintit de Cantemir. Regretatul dr. Iacomi, din Piatra Neamț, unul dintre cei mai buni cunoscători ai Ceahlăului pe care i-am întâlnit, îmi promisese că mă va duce să-mi arate rămășițele „Dochiei", deoarece atât stânca, cât și izvorul, ar fi identificabile pe o potecă nemarcată, care șerpuiește mai jos și oarecum paralelă cu traseul de la „Lutul Roșu", pe un tăpșan situat între un pârâiaș afluent al pârâului „Izvorul Muntelui" și „Detunate". Dar acest pătimaș om al muntelui a plecat în lumea umbrelor înainte de a-mi împărtăși taina de care se apropiase.

Tot despre „Dochia" avem și cea mai veche legendă populară legată de un megalit (1839 - Gh. Asachi în *Itinerarul muntelui Pionul* - ghidul amintit anterior și purtând data de

1840): „Dochia - Dachia, fiica lui Decebal, ca păstoriță de oi în acest munte, a fost urmărită de Troian. În momentul când acesta era s-o prindă, Zamolxis a prefăcut-o în stâncă, dimpreună cu oile ei".

Chiar dacă există presupunerea că legenda este contaminată de influențe culte (v. episodul referitor la Troian și Zamolxis), pentru noi este cu mult mai important faptul că aici, în Ceahlău, a existat un megalit recunoscut ca atare și că de acesta erau legate anumite legende din perioada străromână. Megaliții carpatici se dovedesc realități de netăgăduit.

Mai există o credință a iubitorilor de munte care precizează că megalitul „Dochia" ar fi fost distrus în noaptea Învierii, în anul 1704, când o avalanșă de stânci și pietriș, s-a desprins din Detunate și a îngropat schitul Cerebuc, în care se aflau călugării la slujbă. Atunci, în 1704, avalanșa ar fi sfărâmat capul și umerii megalitului deja celebru prin *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir.

Și în încheierea acestor relatări despre megalitul „Dochia", trebuie să consemnăm și localizarea dată de Gh. Asachi, într-o altă legendă, din anul 1881:

„Între Piatra Detunată
Și-al Sihastrului Picior,
Este-o stâncă ce-a fost fată
De un mare domnitor".

Megaliții „Faraonul" și „Cușma Dorobanțului"

Se întâmplă destul de des să citim în presă reportaje turistice privitoare la zonele montane străbătute de mulții adepți ai drumețiilor, materiale în care adesea se fac referiri la obiective a căror denumire este fie prinsă „după ureche", fie pur și simplu inventată.

În general fiind vorba de intenții bune, faptul în sine nu ar fi prea grav, dacă nu s-ar vehicula și unele denumiri care, prin transpunerea lor pe imagini sau schițe, nu ar avea tendința de încetățenire în detrimentul adevăratelor denumiri atribuite și păstrate de-a lungul vremurilor.

Cazurile înmulțindu-se îngrijorător, începem să avem senzația unei poluări - de astă dată - topografico-lingvistice.

Un asemenea caz poate fi considerat și acela al destul de celebrului megalit „Faraonul", aflat în imediata apropiere a potecii de sub Panaghia.

Turiștii auzind de un alt megalit denumit „Cușma Dorobanțului", aflat tot în zonă, dar mult mai jos pe versant, mai depărtat de potecă, au început să „românizeze" megalitul „Faraonul" prin atribuirea celeilalte denumiri... mai naționale! S-a făcut abstracție de faptul că faraonii (și... faraoanele) sunt denumiri intrate în folclorul românesc cu multe secole mai înainte ca vajnicii noștri dorobanți să se fi ilustrat în fața redutelor Griviței și Smârdan.

Poate de aceea, ceva mai jos, mai modestul megalit „Cușma Dorobanțului", așteaptă - izolat și resemnat - să-i fie înapoiată denumirea dată, printr-o asemuire plastică, megalitului „Faraonul", ce apare la o întorsătură de potecă, impresionând turiștii.

Legendele legate de aceste stânci, toate bine păstrate și în majoritatea lor foarte vechi, fac din respectivii megaliți personaje familiare ale muntelui - astfel că, în totalitatea lor, se circumscriu unor simulacre care, așa cum am mai spus, nici nu mai prezintă vreo importanță dacă sunt de natură antropică, ori sunt simple jocuri ale naturii.

Ele există atât la fața locului cât și în povestirile populare, constituindu-se în adevărate modele de intrare a unor stânci deosebite (figurative sau nu) în poveștile populațiilor montane.

„Uriesul" de la Piatra Teiului... un chip cioplit?

Vechiul drum, ce urmărea Valea Bistriței prin Bicaz, Borca, Broșteni și ajungea la Vatra Dornei, era străjuit, în apropiere de vărsarea apei numite Larga în Bistrița, de o stâncă solitară, având o înălțime de circa 30 de metri, care - privită dintr-un anumit unghi - prezintă o ciudată asemănare cu un cap omenesc, mai bine spus având trăsăturile unui „urieș". Din păcate însă, nu ne-a parvenit vechea denumire a stâncii (probabil „Piatra Diavolului"), ci doar aceea mai nouă de „Piatra Teiului". Mai „nouă" însemnând 3-500 de ani, de când teiul

a început urcușul său spre munte; iar faptul a fost considerat în imaginația populară ca meritoriu de a fi consemnat. Cert este că enigmatica piatră se află încă și azi acolo, la „Coada Lacului", în amonte de viaduct - chiar dacă înfățișarea ei a mai suferit unele prefaceri, fie prin intervenția neavenită a omului, fie prin repetate înconjurări de către apele revărsate ale lacului de acumulare. Nici teiul de pe creștetul său, care i-a dat numele, nu mai există astăzi.

Cu un an mai înainte de primul ghid turistic din România al lui Gh. Asachi, avem unele date provenite de la Alecu Russo (1819-1859), cel care ne-a lăsat câteva prețioase note de călătorie, romantice prin atmosferă, dar vădind un remarcabil sentiment al naturii.

„Cam la trei bătăi de pușcă (de confluența Bistricioarei cu Bistrița - n.n.) se zărește stând drept, căruntă, ca un turn singuratic, o stâncă uriașă, care pare că răsare din șes și se zvârle îndrăzneață spre ceruri. O ramură săracă de tei, pe care o clatină vântul, se cațără pe creasta ei. Înaltă de patruzeci de picioare, așezată pe o temelie rotundă, potrivit tăiată, mulți călători, ca și mine, la întâia ocolire, o vor lua de departe drept o clădire îndrăzneață, rămasă din străvechi vremuri; dar când te uiți la așezarea ei în șes, departe de cel mult 500 de pași de orice înălțime, când i-ai pipăit cu mâna cremenea dintr-o bucată, rămâi tăcut și mic în fața mărețului <<Urieș>>; ai de-a face, parcă, cu una din stâncile scăpate din mâinile titanilor". Al. Russo așterne pe hârtie și legendele culese despre impresionanta stâncă. Cea mai veche dintre ele relatează că „uriașul de piatră" a fost furat de diavol din Ceahlău, dar, prinzându-l zorii de ziuă zburând cu stânca în brațe deasupra Bistriței, a

aruncat piatra în vale, spre a zăgăzui apa și a face măcar acest rău locuitorilor înainte de a trebui să dispară.

Cea mai veche imagine iconografică a Pietrei Teiului o datorăm tot lui Gh. Asachi, care, în 1840, o publică în ghidul său turistic, amintit anterior, unde reprezintă Muntele Ceahlău „văzut din Gura Largului". Din păcate, nici din desen și nici din descrierea făcută nu rezultă din partea istoricului credința sa (ori a altora) despre proveniența „Uriașului de piatră". Nici o apreciere, nimic.

Noi, deși dispunem de unele imagini mai vechi, vom utiliza o ilustrată din anul 1907, care aseamănă stânca, surprinzător de izbitor, cu un chip omenesc.

Piatra Teiului și Poetul

Mihail Eminescu, prin anul 1876, ne dă unele relații despre megalitul „Uriașul" de la Piatra Teiului. Nu cunoaștem cu precizie dacă poetul a ajuns cu peregrinările sale din Munții Neamțului și la Piatra Teiului. Fapt este că, prin 1876, Eminescu descoperă teoria privitoare la spiritul teiului sacru, care de atunci încoace - și de la el - a început să fie considerat „arborele sacru" al literaturii române. Să îndrăznim să credem că, după 1872 (v. *Memento mori*), an până în care poetul considera stejarul ca arbore sacru - și până în 1876 (*Povestea Teiului și Făt Frumos din tei*), când teiul devine, așadar, arborele sfânt pe care l-a așezat în „mijloc de codru des" și de sub care curge „izvorul veșnic murmurător", - s-ar fi petrecut

o revelație la Piatra Teiului? Ne place să credem că revelația a avut loc undeva în codrii Neamțului - pe atunci greu de pătruns - și nicidecum sub teiul „urban" din Copoul Iașului:

„În mijloc de codru-ajunse
Lângă teiul nalt și vechi,
Und-izvorul cel în vrajă
Sună dulce în urechi".

Sau:

„Lângă teiul vechi și sfânt,
Ce cu flori până-n pământ
Un izvor vrăjit ascunde".

Deocamdată păstrăm aceste presupuneri drept simple supoziții...

Lucru cert este că megalitul pus în discuție seamănă uluitor cu un „urieș". Atât de bine, încât, parcă, nici nu mai are importanță dacă este cu adevărat cioplit de om sau de natură, cu cele trei mari dălți ale sale: vântul, ploaia, și trăsnetul. Ori acum, nimeni nu mai poate dovedi astăzi aportul antropic. Nu mai putem spera (așa cum cer, vehement, scepticii) ca vreun lucrător mai neglijent să fi pierdut, pe undeva, pe acolo, un bănuț sau, mă rog, ceva cu care să dovedim indubitabil de când, cine și pentru ce ar fi construit megaliții. În vremurile acelea, meșterii nu marcau, în binecunoscutul loc - din dreapta, jos - numele și data realizării operei lor sculpturale...

În schimb, simulacrele, ei bine, ele au existat dintotdeauna.

Simulacre în nori vedea Hamlet. Dar cu mult înainte, în poezia noastră populară, pot fi constatate ades și alt gen de simulacre:

Bădiț, bădișorul meu,
Ascar'am ieșit în coastă,
M-am uitat în curtea voastră;
Văzui brusturi și cucute:
Eu gândeam că-s vite multe;
Văzui brusturi și turbări:
Eu gândeam că-s oi țigăi;
Văzui spini cu porumbei:
Eu credeam că-s oi cu miei.

În acest cântec popular, cules de Ovid Densușianu, se poate ușor observa un proces psihologic care conduce, firesc, la comparații și asemuiri luate direct din viața păstorească.

Și, în fond, dacă țăranul român înnobilează stânca prin imaginația sa, ea există ca atare în realitatea lui imediată. Îi stimulează ades înclinațiile spre gândirea abstractă și-l întovărășește generație după generație. De ce își închipuie oare savanții că pe mocanul nostru l-ar interesa dacă stânca a fost cioplită de om sau de natură, când el știe prea bine - de la bătrânii săi - că acea stâncă de la Piatra Teiului o cără diavolul în spinare tocmai când a fost surprins de zorii zilei...

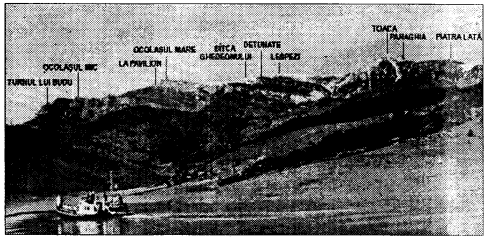

Ceahlăul, arhaicul „Pion" al Moldovei, ni se relevă ca o deosebit de impresionantă cetate care se înalță cu mult deasupra zecilor de munți împăduriți din preajmă. Platoul său superior, sau „Podul Ceahlăului", cum i se mai spune a servit din timpuri imemoriale ca vatră de isihie, dar și ca scenă pentru desfășurarea uneia dintre cele mai importante nedei moldovene: Ziua Muntelui. Acest platou al Ceahlăului a fost deschis turismului public prin anii 1819 -1820 de către Costache Conachi. El a prilejuit și publicarea primului ghid turistic românesc de către Ch. Asachi la 1840
(*Itinerariul Muntelui Pionul* - 16 pagini) tot în acest masiv cnejii cantacuzini realizând și primele amenajări și marcaje turistice de la noi - făcute la 1838 cu prilejul ascensiunii lui Mihail Sturza Vodă

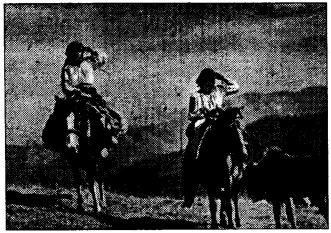

La „Sărbătoarea Muntelui" de pe Ceahlău sosesc oaspeți din toată satele dimprejur, se întind mese câmpenești și - în așteptarea „Răsăritului" - se încing horele și sârbele românești

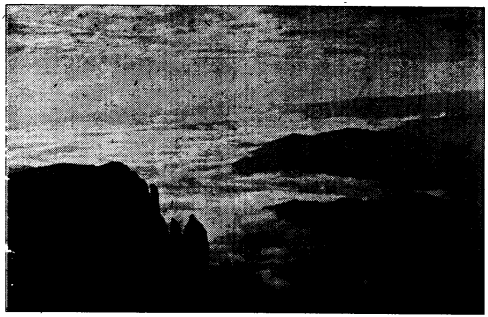

• Această imagine a țancurilor de la „Scăldătoarea Vulturilor", avântate dincolo de nori (foto. A.A. Chevalier), nu este decât o palidă imagine a ceea ce puteți vedea pe viu- într-o excursie din acest masiv splendid, păstrând adânc înrădăcinate în folclor, basme și legende legate de Toaca, Panaghia, Detunate, Turnul lui Budu, Piatra Sură, Bâtca Neagră, Bâtca lui Ghedeon, Claia lui Miron, Piatra Ciobanului, Piatra Corbiței, Piatra cu Apă, Coloana cu Căciulă, Piatra Lată, La Pavilion, Piatra Lăcrimată, Ocolașele, precum și alte metafore ale acestui munte singuratec

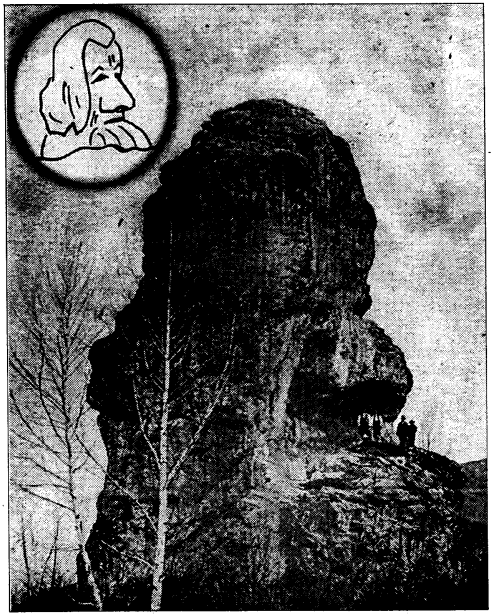

1907 - Piatra Teiului - megalit solitar din Valea Bistriței (vedere sudică) însoțit de un desen pentru a facilita asemuirea ce i se atribuie

Capitolul IV

Ultimii megaliți din România

Despre arhaicele civilizații megalitice se crede îndeobște că și-ar fi desfășurat activitățile (concretizate în tipuri specifice de megaliți: menhire, dolmene și cromlehuri) în urmă cu patru-cinci mii de ani. Nu poate fi exclusă însă nici posibilitatea - dovedită și în multe alte domenii - să existe, în anumite condiții și situații, unele prelungiri, unele relicve târzii ale civilizațiilor megalitice. Toată această teorie se poate constitui într-un „model" posibil de demonstrat. Chiar unele construcții megalitice, de factură monumentală, desprinse astăzi din aspectul lor clasic, pare că s-au perpetuat pe teritoriul țării noastre până spre epoca modernă. Astfel ar fi de amintit: „Masa lui Vodă" (Vrancea), „Columna de la Polovragi" (Vâlcea), „Stâlpul lui Vodă" (Vama-Bucovina) și „Crucea Manafului" (Buzău). În cele ce urmează ne vom ocupa de megalitul cel mai puțin cunoscut dintre ele: „Crucea Manafului".

Asemenea megaliți târzii îmbracă diferite forme ancorate în specificul cotidian, păstrându-și nealterat doar fondul -

anume cultul pietrei, cult care nu poate fi în nici un caz negat. Trebuie adăugat că el există - practic - în întreaga lume, ceea ce am desemnat prin așa-numitele „tendințe megalitice moderne".

Tendințe megalitice moderne

Simulacrul (aparența înșelătoare) a avut în răstimpul miilor de ani un rol preponderent într-o afișare atemporală a fetișismului primitiv, cu largi ecouri în sufletul uman. De la simulacrele pe care le știm pomenite în Vechiul Testament („Stâncile lui Solomon", stânca „Lot" ș.a.), care au fascinat imaginația oamenilor timp de milenii, până la simulacrele din realitatea imediată („Familia Watzmann", „Jungfrau" ș.a.) nu există diferențieri, în afara unei anumite ponderi date de scrierile biblice celor dintâi. Și Mircea Eliade a subliniat importanța și complexitatea simbolismului litic: „Stânca, lespedea, blocul de granit relevă durata infinită, permanența, incoruptibilitatea, în ultimă instanță un mod de a exista, independent de devenirea timpului".

Oamenii au fost și vor rămâne întotdeauna fascinați de simulacrele încifrate pentru totdeauna în piatră, cum sunt, de exemplu, megaliții carpatici.

Chiar dacă există sceptici care pun semnul egal între simulacru și fantastic (de la „phantasticus" = născocit), noi opinăm că simulacrul înclină în mod evident către specificul sufletului omenesc, către adorație. Altfel nu s-ar explica extinderea denumirii unor simulacre consacrate - cum ar fi cele carpatice - pentru întregul munte, cum ar fi de exemplu megaliții „Babele", „Omul", „Zăganul" etc.

Asta, în timp ce fantasticul conduce (prin „alegorie") la fantasmagorie, deci, culmea, chiar la lipsa alegoriei și a simbolului. Mai exact spus, la conducerea spre latura enigmistică a acestora. A se vedea în acest sens celebra tiradă a lui Hamlet despre forma norilor.

Megaliții moderni

Simulacrele moderne au condus - cu precădere în ultima perioadă - la realizarea unor megaliți moderni. Or, mai bine zis, de factură modernă. Din această categorie face parte celebrul monument de pe muntele Rushmore (Dakota de Sud - SUA). Dar tot astfel am putea aminti și marele basorelief de la Volgograd - Rusia.

Un veritabil megalit modern avem și la noi în țară. Este vorba de *Monumentul constructorilor*, amplasat undeva la cota maximă a Obcinei Mari din Bucovina (între Sucevița și Moldovița).

Cineva ar putea contesta caracterul de „megaliți" al unor asemenea realizări moderne, deloc încifrate. Mai ales dacă se ține seamă de cele ce știm noi despre megaliții așa-ziși clasici. Sigur că, aparent, contestatarii ăr fi îndreptățiți la o astfel de remarcă. Noi, însă, ne vom strădui să arătăm că acei megaliți (carpatici să le zicem) rămân „modelul" megaliților din toate timpurile, până la cei moderni - succedaneele acestora. Este

destul de greu să regăsești într-un succedaneu „modelul" primar. Este tot așa de dificil cum ai căuta să recunoști în domeniul cibernetico-feroviar al păienjenișului de șine și instalații sofisticate, din „Insula Cibernetică Videle", modelul lor: cele două prăjini din lemn ce ne amintesc astăzi primele șine de vagoneți rudimentari de la minele Roșia Montană, din Apuseni, de acum 4-500 de ani...

Succedanee populare

Dacă admitem azi că „miturilor fundamentale li s-au descoperit semnificații noi, corespunzătoare epocii actuale" (Romulus Vulcănescu, în *Mitologie română*, pag. 608), am fi tentați să arătăm că, în afara succedaneelor de factură cultă, precum cele amintite anterior, mai există o categorie de succedanee de megaliți având o sorginte populară. Este vorba de „momâi", în sensul de „mogâldețe", acele construcții realizate de populațiile pastorale din Carpații noștri.

Mai puțin cercetate de specialiști, atât din cauza duratei lor (uneori efemere), cât și a lipsei lor de spectaculozitate, momâile au avut - și au - un rol determinant în hotărnicia montană, dar și în orientarea mișcărilor pastorale curente sau de transhumanță, favorizându-le deplasarea mai ales în condiții reduse de vizibilitate. Din acest punct de vedere, regăsim atributele momâilor ca fiind o continuare (firească) a uneia dintre cele mai dese justificări ale șirurilor de megaliți

clasici: orientarea. Iar dacă aspectul lor general ar descumpăni pe cineva care nu ar găsi în momâi valențe megalitice, evocăm unul dintre megaliții ruiniformi din Franța: menhirul de la Montmirail, nu prea deosebit față de „momâile" de la noi.

Rolul megaliților

Unul dintre cei care au aprofundat megaliții, Ivor Lissner, referindu-se la construcțiile monumentale - ținând seamă de gândurile primitivilor ce le-au conceput, de voința de a le realiza, ca și de eforturile uriașe necesare punerii lor în operă - a introdus noțiunea de cultură megalitică. „Este o mare și universală enigmă și este nespus de interesant să dăm de urma gândurilor acelor oameni care voiau să pătrundă în veșnicie cu aceste pietre izolate", spunea Lissner.

Aproape în unanimitate s-a convenit, acum mai în urmă, că rolul megaliților era unul practic. Francezul Pierre Georgelin, un pasionat al preistoriei, susținea că menhirii, în special cei în șiruri, au fost ridicați cu un scop foarte precis, el demonstrând că aceste enigmatice blocuri de piatră serveau drept... borne indicatoare pentru călătorii preistoriei. Întocmai precum prozaicele noastre „momâi"! Pe de altă parte, astronomul G. Hawkins și istoricul J. White, ambii englezi, susțin că monumentul de la Stonehenge avea rolul de observator astronomic. Mă rog, sunt piese cu roluri evident diferite. La rândul său Victor Kernbach susține că, deoarece omul credincios nu-și poate reprezenta sincer o divinitate abstractă, el va ajunge să

adore imaginea simbolică în sine, atribuind simulacrului puteri magice. Iată deci trei categorii de megaliți, trei justificări.

Nu mai insistăm, deoarece mai toți cercetătorii atribuie megaliților un rol practic, ce merge de la utilitarism la cultul divinităților sau al morților. Gama părerilor este extrem de largă, dar ea nu ține seamă că problema ar merita să fie abordată și prin cele ce se întâmplă în ziua de astăzi, deoarece cultura megalitică pare a nu se fi stins cu totul.

Cruce? Sau megalit!

Am receptat, în timp, diferite semnalări referitoare la un foarte interesant monument aflat undeva sub dealul Istrița, la răscrucea vechiului drum de transhumanță ce leagă Curbura Carpaților și Balta (Delta), cu drumul cel vechi al Focșanilor. Denumirea aceasta de Crucea Manafului ascunde în ea o inadvertență, fiindcă „manaf" semnifică soldat din oastea otomană. Inadvertență probabil aparentă, deoarece cuvântul a intrat cu timpul în onomastica românească. Deci, cineva, numit Manafu, pesemne un om avut, și-a comandat din anumite motive o cruce votivă. Crucile votive, în general mari și din piatră, nu au nimic de-a face cu crucile de cimitir, simple monumente mortuare. Ele se află pe înălțimi, hotare sau răscruci, apropiindu-se mai degrabă de troițe. Pentru Crucea Manafului (singură!) Mircea Vulcănescu a instituit o categorie specială: „Cruci cu baldachin". Așezarea lor la răscruci vine deja din paleofolclor, simbolizând fie un rol de

reper considerat necesar sufletelor rătăcitoare (benefice), care s-ar peregrina pe acolo, fie - *per contrario* - pentru a alunga departe de locul cu pricina spiritele rele (malefice). Motivația votivă a acestor semne numite îndeobște „cruci" este, așadar, precreștină.

Dimensiunile Crucii Manafului sunt impresionante. Ea măsoară peste patru metri (deci peste două „state de om") și cântărește circa șase tone după fasonare, la transport având cel puțin 12 tone - problemă ce o vom aborda ulterior.

Prin destinație și dimensiunile ei, considerăm Crucea Manafului ca fiind un veritabil megalit. Cel puțin la propriu. Cunoscând și geneza lui (a fost realizat de pietrarul Iordache Vrabie din Bădenii Buzăului, la anul 1846), putem afirma că este vorba despre ultimul megalit de la noi, realizare ce ne va permite să pătrundem de o manieră certă în tainele construirii și transportului acestor monumente, el fiind singurul „megalit" din țară și, poate, chiar din lume având autorul cunoscut.

Semnificația megalitului „Crucea Manafului"

Ultimii megaliți din România, pe care i-am amintit, au tot atâtea semnificații: sacerdotală („Masa lui Vodă"), monahală („Columna de la Polovragi"), memorizatoare („Stâlpul lui Vodă ").

„Crucea Manafului" este un monument de factură populară (deci pur tradițională), cu încifrări și semnificații specifice, în

fapt tot memorizatoare, a cărui dedicație, declarat creștină, nu trebuie să inducă în eroare. Semnificațiile urmează să fie descifrate cu gândul la hermeneutica Spațiilor Sacre și a inițierilor în Mistere.

Chiar admițând că autorul monumentului în cauză nu mai putea opera conștient - la mijlocul secolului XIX - cu asemenea noțiuni, rămâne posibilitatea unei operări inconștiente, realizate prin tradiție și „automatism de breaslă". Asupra acestui mod de a aborda problema vom mai reveni ulterior.

Ansamblul analizat este total neobișnuit. Cei patru stâlpi susțin, doi câte doi, două frontoane, dintre care cel principal este arcuit. Parcă s-ar delimita un spațiu închis, parcă s-ar închide un spațiu mitic cu destinația de a ocroti în miezul său piesa principală, monumentul propriu-zis: crucea. Dar nu doar o simplă cruce creștină, ci o cruce ca viziune ancestrală a soarelui, a luminii, deci a cunoașterii. Sau, poate, delimitarea/închiderea trebuie privită (sau închipuită) ca fiind a unor porți sacre către cele patru vânturi...

Zona Istriței (amintiți-vă că aici s-a descoperit „Cloșca cu puii de aur") este o zonă recunoscută ca foarte tradițională, cu forme păstrate imuabil, chiar dacă fondul conceptual s-a pierdut undeva, pe drumul istoriei.

În condițiile date, semnificația megalitului îmbie la considerente ce pot fi socotite atavice, provenite din timpii ritualici, reluări accidentale prin așa numitul „mimetism de breaslă".

Datarea megaliților din România

Ceea ce merită consemnat și subliniat este faptul că - spre deosebire de vestul Europei, unde megaliții se încadrează într-o perioadă strictă de timp - la noi uzanța lor pare că se întinde din preistorie și până în zilele noastre. Și fără ca acest lucru să fie cunoscut în cercurile științifice de specialitate, unde un „model" de civilizație megalitică ar permite să se tragă unele concluzii valabile și pentru alte zone. Astfel - deoarece problema megaliților de la noi nu prea este cunoscută, consemnăm că, în afara megaliților intrați în patrimoniul muzeistic și recunoscuți ca atare, provin din literatură unele ecouri în speță.

„În pădurea numită Rica din Secuime, se vede lângă drumul ce trece prin această pădure un bolovan enorm de piatră, înalt de trei stânjeni, care se numește <<Piatra Ricei>>. Aici, spune poporul, că se află înmormântată o regină".. (Kóváry, în *Szasz törtenelmi regek,* pag.105). „Între comuna Balotești și satul Scântiești, din județul Mehedinți, au existat, după informațiile pe care le avem, până în zilele noastre, bolovani sau lespezi enorme împlântate în pământ ca semne funerare" (Spineanu, în *Dicționar geografic al județului Mehedinți,* pag. 166). „În comuna Schela, din județul Gorj, pe dealul numit Harabor, se află un monument dolmenic și o aliniere megalitică, întocmai ca cele din peninsula Bretaniei" (Prof. Teohari Antonescu, în *Raport publicat în Buletinul Oficial* 99/1897). „S-a vorbit din bătrâni, că pe moșia Hudeștii Mici (sau Miorcani), în hotar cu

Rădăuții, ar fi fost îngropați daci... și că pe mormintele acelea... pietrele erau mari și nescrise" (învățător I. Nimereanu). „Dolmenul pe care l-am găsit acum un an sub denumirea de <<Peștera cu oale>> (în muntele Lespedea de la izvoarele Ialomiței - n.n.)... nu poate fi îndoială că nu este o construcție druido-celtă" (Cezar Bolliac în *Trompeta Carpaților*, nr. 939/1871). „Nu departe de Chișinău... se vede o serie de lespezi foarte mari, dispuse în linie dreaptă în așa mod, ca și când ele ar fi fost așezate acolo prin activitatea omului. Însă, ceea ce ne împiedică de a crede aceasta este de o parte mărimea acestor lespezi, iar pe de altă parte lungimea spațiului pe care se întind... seria lor trece peste Nistru și se întinde până în Crimeea" (Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei*). Acest șir megalitic este reconfirmat de poetul Constantin Stamati, la 1850, care spune: „Ca la trei verste mai jos de Chișinău se vede un șir în linie dreaptă de lespezi foarte mari, îngropate până la jumătate în pământ... el trece prin codrii Căprianei și taie în lat întreaga Basarabie. Locuitorii însă, din timp în timp, dezgroapă aceste pietre, astfel că vechiul <<zid>> se distruge". Hasdeu confirmă șirul megalitic basarabean, iar Tocilescu publică harta lui. Ar mai fi de amintit dolmenul din munții Măcinului și încă alte zeci de menhire. În concluzie, România a fost presărată în întregime cu megaliți (din Dobrogea în Maramureș și din Basarabia în Banat).

Asemenea semnalări coroborate cu unele investigații întreprinse pentru catalogarea megaliților carpatici (de care vom vorbi cu un alt prilej), ne pot oferi unele „soluții" în tulburătoarea problemă a megaliților, rămasă până astăzi nerezolvată.

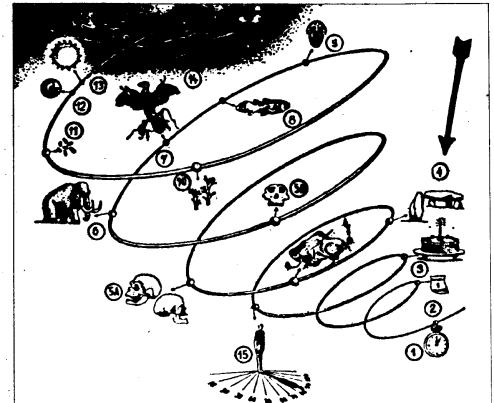

SPIRALA TIMPULUI

Marea întrebare căreia au încercat să-i răspundă oamenii din toate timpurile, aparținători tuturor civilizațiilor, de pe cuprinsul tuturor continentelor, este aceea a sorgintei omului pe această planetă numită PĂMÂNT.

De unde venim? De când? Cum ne înrudim între noi? Cum totuși de ne-am separat într-atât?

Persuasiv, în mintea oamenilor de știință plutește ideea unui izvor comun, gând care se găsește înrădăcinat în conștiința tuturor, gând care pare că ar veni din substraturile adânci ale ființei noastre, el sălășluind acolo prin „amintiri" imemoriale, practic genetice - transmise fiecăruia dintre noi. Iar în lipsa oricăror alte dovezi certe, s-a conturat din ce în ce mai pregnant ideea că, acel creuzet în care s-ar fi zămislit civilizația umană nu mai poate fi localizat decât în două zone fascinante: India și zona Carpato-dunăreană.

Pentru a ilustra trecerea timpului și sorgintea unitara a civilizațiilor omenești, revista *Science et Vie* a întocmit așa zisa spirală a timpului, prin care se punctează momentele esențiale pe scara timpului: o oră (1), o zi (2), un an (3) ș.a.m.d, până la vârsta pietrelor megalitice, pentru a se încheia dincolo de 12 miliarde de ani - la cât este apreciată vârsta Universului (14)

„Poarta Leilor" de la Micene - Grecia (1600-1200 î.H.) este o veritabilă construcție megalitică dominată de „Columna Cerului", ansamblu cu semnificațiile pierdute undeva pe scara istoriei, despre care grecii „nou veniți" pe aceste locuri, vorbeau ca despre lucruri și fapte din vremea zeilor.

Tocmai de aceea, ideea principală ar fi că marea cultură neolitică indoeuropeană, se asociază permanent cu nebuloșii dravidieni - indiferent dacă marșul acestora spre istorie a parcurs un traseu est-vest, sau, mai nou, vest-est. Acelor dravidieni (pelasgi?) și numai lor li se pot asocia la rându-le asemenea pietre mari, adeseori plate, presărate în nu se știe ce scop peste tot, aproape pe întreaga suprafață a Euroasiei

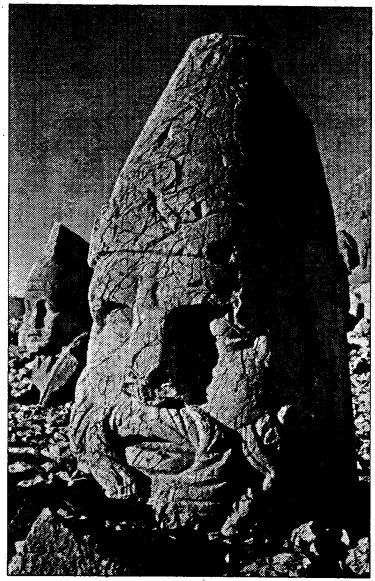

Litolatria, adorarea religioasă a pietrelor în formele lor native sau prelucrate de mâna omenească, a găsit justificări fie pentru „utilitatea" unor categorii de pietre, fie pentru rolul lor „memorizator", constând din însăși forța ce se degajă din litosul căruia omul primitiv i-a acordat sacralitate, deci forță spirituală proprie, dar și forță fizică (biologică, energetică etc.).

Un astfel de exemplu îl constituie „capelele" de pe muntele Nemrut din Turcia, sculpturi rămase enigmatice și aproximate ca datând cam din perioada formării Imperiului roman

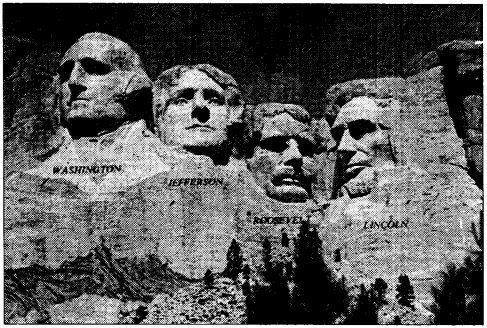

„Monumentul Democrației" săpat în stânca Muntelui Rushmore din South Dakota (USA) este o revelare a tendințelor megalitice moderne

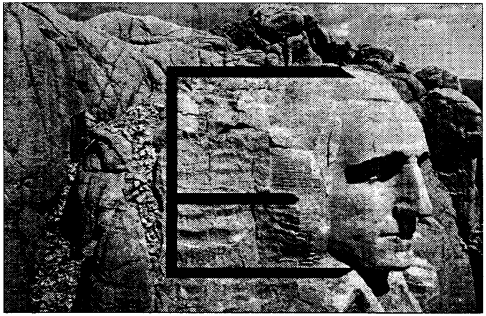

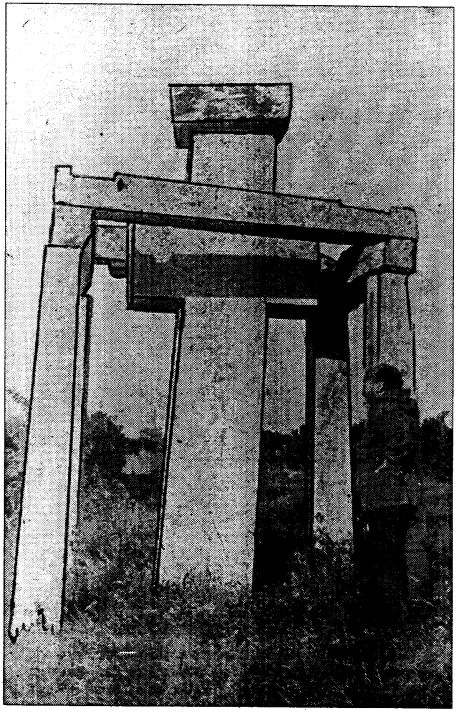

La 1846, pietrarul Iordache Vrabie din Bădeni, ridică ultimul megalit de la noi

„ Crucea Manafului" se poate constitui şi într-o încununare a artei pietrarilor din zona Istriţei. Deşi este ulterioară celuilalt monument, „Crucea Spătarului", din zona bisericilor rupestre din Munţii Buzăului, probează - parcă pentru ultima oară - stilul ciclopic de la noi, realizând acele îmbinări perfecte fără mortare speciale şi fără bolţuri de fixare

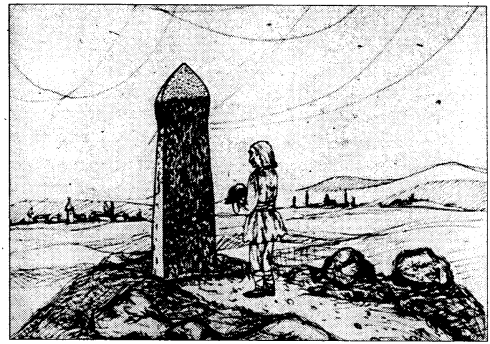

Dintre ultimii megaliţi din Romania amintim „Columna de la Polovragi" (având o vechime de circa 4-500 de ani) şi „Stâlpul lui Vodă" de la Vama Câmpulungului (având o vechime de aproape 300 de ani), ridicat sub Mihai Racoviţă în anul 1717

Marea problemă a megaliților este una dintre enigmele Terrei, având șansa de a rămâne în continuare nedezlegată datorită rigidității cu care este abordat fenomenul respectiv. Megaliții clasici, (menhirele, dolmenele și cromlehurile) au fost întotdeauna abordați în „sistem de seră", fără ca să se admită posibilitatea ca ei să fi avut un anumit model, precum și fără să se admită că ar fi fost posibiă existența anumitor succedanee.

Dacă l-ai lua de mână pe Pierre Georgelin, autorul teoriei că șirurile de megaliți de la Carnac ar fi fost realizate pentru orientare, și l-ai aduce în Carpați să vadă „momâile" păstorilor noștri (ridicate tot pentru așa ceva), el ar fi în stare să renunțe la teoria sa „de seră" decât să admită că, și astăzi ar fi posibil să se ridice „megaliți" pentru orientare...

Capitolul V

Vremea „Sburătorilor" este vremea asteniilor de primăvară

„ ...Vezi, mamă, ce mă doare, că pieptul mi se zbate,
Mulțimi de vinețele pe sân mi se ivesc,
Un foc s-aprinde-n mine, răcori mă iau prin spate,
Îmi ard buzele, mamă, obrajii îmi pălesc.

Ia pune mâna, mamă, pe frunte. Ce sudoare!
Obrajii, unul arde și altul s-a răcit!
Un nod colea m-apucă, ici coasta rău mă doare,
În trup o piroteală de tot m-a stăpânit"...
(*Sburătorul* - 1846)

Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) era un scriitor destul de îndreptățit să cunoască miturile folclorice. Că doar el era acela care buchisise primele slove pe *Alixăndrie* la umbra bisericii Kretzulesculul, iar în timpul „ciumei lui Caragea", se refugiase împreună cu toată familia la Gârbovi. Aici, rupt de tot și de toate, își petrecea mai mult timpul la o stână a unor

ciobani care - lucru nu prea de mirare pentru vremea aceea - aveau o traistă de cărți, printre ele găsindu-se *Epistolia, Avestița, Istoria lui Arghir* ș.a., după a căror buchiseală asculta basmele oierilor. La stână, printre acei oieri, sau păcurari, cum li se mai zicea, luase cunoștință tânărul Ion Heliade despre credințele și eresurile populare - printre care și acea tulburătoare credință despre „Sburători".

Bucureștii celuilalt început de secol

Nimeni nu a stat să numere satele ce îngroșau odinioară Capitala, dar se crede că numărul lor depășeau cu mult o sută de aglomerări omenești. Cu timpul, unul câte unul, au fost înghițite de marele Moloh, care cerea noi și noi jertfe.

Tocmai de aceea se spune că, pentru forma sa mereu și mereu articulată, Capitala noastră primea întotdeauna pluralul: Bucureștii!

Numai în zona unde locuiesc (cartierul Popa Chițu), știu că după grădinăriile bătrânului librar Ioanid, ulterior parcelate, venea groapa de gunoi a orașului (care se afla cam sub actuala Piață a Spaniei), după care urmau satele Dichiu, Tei, Plumbuita, Colentina, Fundeni, Pantelimon ș.a. Dar cine să le știe azi pe toate?

Fiecare sat nu numai că era individualizat prin lăcașuri de biserică sau școală, dar adeseori locuitorii lor se diferențiau prin port și obiceiuri aduse de prin părțile de origine. Erau sate

de olteni, ialomițeni, dâmbovițeni, musceleni, aromâni etc. Toți foștii săteni, deveniți peste noapte târgoveți, își mai păstrau adesea, măcar preț de câteva generații, folclorul.

Străzi-document

Avem suficiente semnale pentru a afirma în mod cert că ulițele Bucureștilor primiseră inițial denumiri ce atestau o strictă individualizare a lor, definindu-le o caracteristică specială a fiecăruia.

Sigur că pe strada Fântânii exista o fântână celebră în oraș, cu apă bună și rece despre care se dusese faima. Tot astfel strada Puțul cu Apă Rece, ori strada Puțul cu Zale; utilizarea lanțului cu zale la scos apa fiind o mare minunăție în acea vreme. Cum tot sigur este că pe strada doctorului, strada dascălului, strada bardului ș.a.m.d. locuiseră personalități despre care se dusese vestea. Ca să nu mai punem la socoteală că pe străzi precum Agricultori, Băcani, Blănari, Brașoveni, Cavafi, Căldărari, Cărămidari, Chiristigii, Clopotari, Dogari, Făinari, Fierari, Franzelari, Grădinari, Lăptari, Lăutari, Măcelari, Mămulari, Mătăsari, Mițari, Negustori, Olari, Oțetari, Pânzari, Pescari, Pieptănari, Poterași, Precupeți, Rotari, Spoitori, Sticlari, Șepcari, Tăbăcari, Zarafi ș.a. stăteau, masați la un loc, reprezentanți ai ocupațiilor respective.

Iată însă și lucruri mai curioase. Pe vechi nomenclatoare ale planurilor Bucureștilor întâlnim și o serie de denumiri cum ar fi cele ale străzilor Arionoaiei, Dejucătoarei, Deocheți,

Dorului, Profetului, Vrăjitoarei, ș.a. Ele atestă că, pe lângă elemente de folclor - încă puternice - existau în târg și o serie de ulițe ajunse celebre prin cei ce locuiau sau locuiseră acolo și aveau o ocupație care multora li se pare astăzi curioasă: ghicitoare, doftoroaie, dejucătoare sau chiar... vrăjitoare!

Din păcate, asemenea denumiri - adevărate documente din istoria Capitalei - au fost primele sacrificate de o administrație obtuză. Alteori, însuși timpul a erodat vechile denumiri- document. Astfel, noi bănuim că actuala stradă a Zborului purtase, inițial, denumirea de „Sburătorului" - deoarece se află în preajma altor străzi cu denumiri de personificări similare: Austrului, Zefirului ș.a.

De dragoste...

În credințele populare, dragostea dintre un bărbat și o femeie nu are o sorginte îndeajuns de bine conturată, de analizată. Ea este doar pur constatativă.

Cei prinși în mrejele dragostei suferă, se usucă - deci bolesc. Că ar fi vorba de o boală este relevat și prin faptul că cei îndrăgostiți nu-i mai văd pe cei ce-i iubesc așa cum sunt, ci cu mult mai frumoși, mai plini de calități, rezultând fără doar și poate o stare nefirească - de pierdere a sănătății. Or, pierderea sănătății poate desigur să fie tratată în mod obișnuit prin descântece și vrăji.

Când dragostea nu este împărtășită, situația este cu atât mai gravă. Atunci fetele și flăcăii tânjesc, se ofilesc pe picioare,

slăbesc și se usucă de dorul celui iubit. Desigur că ei, sau părinții lor, sau confesorii lor vor apela la descântece:

...Foicică de năut,
Desfă, puico, ce-ai făcut
Și-mi dă drumul să mă duc,
C-am ajuns ca un năuc.
Șez pe loc
Și arz în foc,
N-am nici minte,
Nici noroc"...

Și pentru că îndrăgostiții nu pierd niciodată nădejdea în împărtășirea dragostei din partea doritului partener, ori dacă simplul descântec nu este eficient, iar nurii și îmbierile fetei îl lasă indiferent pe cel îndrăgit, atunci în mod evident trebuie recurs la vrăjitoare. Ea, vrăjitoarea, are posibilitatea de a face ca dragostea să fie împărtășită. Numai ea va izbuti să-l aducă pe cel insensibil pe „calea cea bună" prin vrăji eficiente.

...„Cum te încinzi,
Cum te aprinzi,
Așa să se încingă,
Așa să se aprindă
El (ea) de dorul meu,
De trupul meu.
Să nu-i dai stare a sta,
Să-l încinzi
Să-l aprinzi
De chipul meu,
De trupul meu,

Cum se încinge
Vatra de foc,
Focul de vatră,
Așa să se încingă
Inima-n el (ea)"...

„Sburătorul"

<<Sburătorul>> este spiritul dragostei oprite. El ia formele cele mai bizare; ba, de multe ori, împrumută chiar forma și fața celui dorit... Sub orice formă ar veni, <<Sburătorul>> îl apucă pe cel ce doarme, îl pișcă, îl mușcă, îl sărută și-l chinuie în tot felul.

<<Sburătorul>> este duhul dragostei trupești, care-i chinuie pe îndrăgostiți. Cei vizitați de <<Sburător>> se simt bolnavi, nu mai au nici o tragere de inimă pentru nimica și tânjesc tot timpul" (Marcel Olinescu - *Mitologie românească*).

De o structură evident onirică, mitul „Sburătorul" se pare că este un produs al imaginației fecioarelor, aproape în exclusivitate al puberelor, fiind mai rare cazurile citării unor „Sburători" feminini, cu apariții la feciori. Vindecarea de „Sburător" poate fi făcută numai prin descântece, ades cu fumigații.

Amintim și definiția dată de Dimitrie Cantemir în *Discriptio Moldaviae*: „<<Sburătorul>> este, se crede în popor, o nălucă, un tânăr foarte frumos, care pătrunde noaptea la fete, dar mai ales la neveste de curând măritate, fără a putea fi

văzut de alții chiar dacă îl pândesc, și le spurcă toată noaptea cu iubiri neîngăduite".

Credințele populare converg spre un „Sburător" întrupat din dorul sau din visul de dragoste, el luând formele și aspectul strict al bărbatului dorit. Citările de „Sburător" pirimorf (o văpaie cu capul celui dorit) sunt amintite mai rar.

Luceafărul

Poetul nostru național și-a pregătit poemul fundamental *Luceafărul* prin basmul *Călin nebunul*, în care fata de împărat, aflată în grădina zmeului - deci împotriva voinței ei - jelește a boală, rugându-se la greierul lunar să meargă la părinți acasă pentru a le împărtăși necazul în care se află din pricina dragostei sale nefirești:

...„Mergi la noi în grindă,
Spune mamei ce-am făcut
De m-a mai născut,
Că ar fi făcut mai bine
Să mă ia de mână,
Prefăcută că mă scapă,
Să m-arunce-n apă,
Căci de cer ar fi iertată
Și de lumea toată"...

Eminescu știa bine că, în popor, dorul, dragostea și jalea sunt considerate boli care nu se pot mântui decât prin foc sau apă. De aceea el și-a așternut *Luceafărul* pe un strat de fabulație folclorică, generat de fascinația pe care o exercită astrul numit Luceafăr (de la Lucifer, Venus, format din: lux = lumină și ferre = a purta) prin strălucirea sa deosebită, de luminător ceresc. „Luceafărul" eminescian poate fi considerat și un zeu, un Hyperion (Hesperos, personificarea astrului vesperal, planeta Venus, nume preluat de îngerii răzvrătiți, în primele secole ale creștinismului); dar tot atât de bine el poate fi și „Sburătorul" din miturile populare românești, incantat de poet într-un splendid ritm liturgic:

...„Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe.
E un adânc asemene
Uitării celei oarbe"...

Dar, în afara hiperbolei din „Luceafărul", M.Eminescu dă, poate, cea mai exactă definire a Sburătorului - într-o poezie mai puțin cunoscută, ce-și aștepta o ulterioară cizelare:

Au, mai știu povestitorii
Ce sunt, oare, Sburătorii?
Vin din rumenirea serii
Și din fundul sfânt al mării,
Vin din ploaia cea cu soare
Și din dor de fată mare.
Iară umbra norilor,
Calea Sburătorilor,
Căci îi vede

Cine crede,
Le năzare
La oricare
L-a chemat din noaptea mare.
De-ndrăgește vreo fată,
Ca Luceafăr i s-arată,
Dar din nouri se repede
La pământ unde o vede
Și-n cărare îi răsare
De la creștet la picioare;
Ochii negri-ntunecoși
I se uită mângâioși,
În păr negru stele poartă,
Dară alba fața-i moartă.
Ori se face nor de ploaie,
Care cade în șiroaie,
Și burează-așa de-lin
Prin perdelele de in;
Și-n fereastră, ca-ntr-un prag,
Se arată nalt și drag,
Cu păr lung de aur moale
Și cu ochii plini de jale.
Trestia l-încununează,
Hainele îi scânteiază,
Haine lungi și strălucii,
Pare-un mort cu ochii vii.
Astfel ies Sburătorii
Și din umbră, și din nori,
Și din lanuri, și din luncă,
Și din stea ce se aruncă.
Și din tainicul izvor
Care sună-ncetișor,

Și când luna cea bălaie
Varsă apele văpaie,
Iese din senin cu ploaie,
Și din ploaie cu senin,
Și din lacul cristalin,
Și din ceruri, și din mare.
A lui suflet e-o scânteie
Din luciri de curcubeie,
Din dragoste de femeie;
A lui glas la miez de noapte
E ca muzica de șoapte,
Când se clatin rămurele
Și suspină păsărele...

(M. Eminescu, fragment din *Peste codri sta cetatea*)

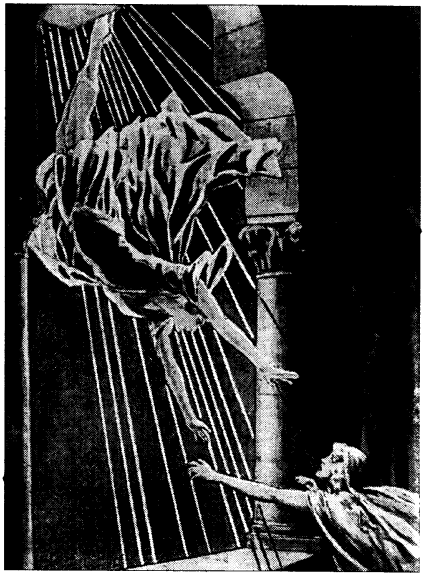

„Sburător" în viziunea ilustratorului eminescian Arie Murnu

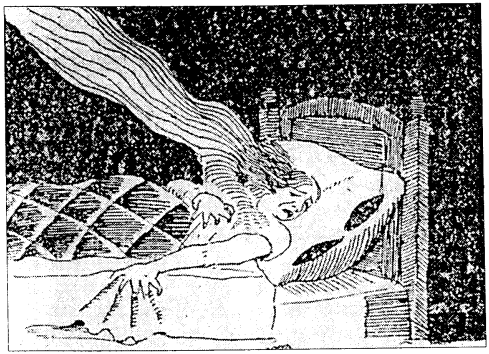

Ca să scapi de Sburător, atunci când simți că el va coborî pe horn să te chinuie, trebuie să înfigi un cuțit în pământ în calea lui. Sigur că Sburătorul nu va mai veni pe la acea casă unde a fost întâmpinat cu cuțitul înfipt în cale.
Sburătorii, sau smeii, pot fi văzuți ca o dâră luminoasă - mai ales în nopțile senine ale primăverii. Atunci ei trec spre anumite case, unde merg să chinuie vreo fată sau nevastă îndrăgostită.
Sburătorii trăiesc ziua în scorburile copacilor bătrâni din lunci sau poieni și adeseori se pot transforma în șerpi subțiri, dar și într-un flăcău svelt și frumos
(Marcel Olinescu *Mitologie românească*)

Capitolul VI

Începutul și sfârșitul litoralului românesc

Litoralul românesc se află la aceeași latitudine cu nordul Italiei și sudul Franței, întinzându-se pe o distanță de 245 de kilometri, între localitățile Chilia, la nord, și Vama Veche, la sud. Cam pe la mijlocul șiragului de localități limitrofe se află perla litoralului românesc, stațiunea balneoclimaterică Mamaia.

Așezarea ei actuală este dintre cele mai fericite. Nu trebuie uitat, însă, că această stațiune se bazează pe nisipurile depuse în decursul ultimelor două milenii printr-un proces de înnisipare care astăzi și-a pierdut suportul natural, atât de formare, cât și de realimentare cu nisip. De aceea, ar fi bine să vă programați un concediu la Mamaia, spre a fi în măsură să povestiți copiilor și nepoților dumneavoastră că, pe timpuri, ați fost în cea mai frumoasă stațiune românească de pe litoral, localitate care, în curând, va ajunge pe fundul mării, acolo unde - în fapt - s-ar afla și astăzi, dacă nu ar fi beneficiat de o conjunctură propice care a ridicat-o din valuri, dar care astăzi se pare că nu o mai poate menține pentru mult timp la suprafață.

Am fost într-o toamnă târzie la Mamaia, mergând pe jos dincolo de Pescărie, unde mă lăsase troleibuzul. Deşi ziuă, vremea era închisă, iar de pe mare hula ridica valuri de 5-6 metri. Uriaşele talazuri se năpusteau peste plajele cu mult mai întinse pe atunci ale Mamaiei, aruncându-se peste dotările firave, ca şi peste gardul de piatră al vechii şosele, ajungând până aproape de marile hoteluri. La înapoiere spre matca lor, valurile măturau tot ce întâlneau în cale, vegetaţie şi nisipuri, pe care şi le reluau, vrăjmaşe, înapoi pe fundul mării. Era un spectacol de coşmar: pur şi simplu apocaliptic. Marea poate fi adeseori, dar cu precădere iarna, îngrozitoare.

Neagră la suflet, precum ne-o spune şi numele.

Am avut atunci viziunea pierderii pentru totdeauna a perisipului, a limbii de nisip despărţitoare de ape, ceea ce a constituit postamentul fragil al litoralului nostru.

Începuturile actualului litoral

Nu ar fi nici o exagerare, după cum nu ar fi nici o figură de stil, dacă am afirma, din capul locului, că începuturile actualului litoral coincid cu începuturile neamului nostru.

Perisipul Mamaiei, ca şi cel de la Portiţa, ca şi cossa basarabeană, nu existau până prin secolul VII î.H. Aceste cordoane litorale care închid astăzi vechile golfuri de mare nu se formaseră încă pe atunci, pentru simplul motiv că nu aveau

din ce. Nu existau nici lacurile Tăbăcăriei, Siutghiolului, Taşaulului şi Caraormanului. Corăbiile greceşti ancorau direct la Histria, pe atunci malul mării. Apoi s-a întâmplat ceva destul de ciudat. Nisipurile au tot crescut, iar marea s-a tot retras, înnisipând vechile rade ale vechilor porturi. În zadar blestemau grecii nisipurile ce le blocau porturile-cetăţi, deoarece ei nu bănuiau că dezechilibrul naturii îl provocaseră chiar ei înşişi. Fără măcar să o ştie.

Până la pătrunderea grecilor în *Ponts Euxinus*, singurul nisip de litoral era format prin spargerea scoicilor micuţe de stridii (*Ostrea Taurica*). Dar agăţate de carenele primelor nave sosite pentru negoţ, au fost aduse şi primele midii (*Mytilus Galloprovincialis*). Midiile, spre deosebire de stridii, au o putere de înmulţire vertiginoasă, aproape fantastică. Lupta dintre stridii şi midii s-a încheiat între secolele III şi X în favoarea midiilor, chiar dacă astăzi se mai găsesc, ici şi colo, unele stridii. Rezultatul acestei lupte între speciile de moluşte a avut ca rezultat înnisiparea generală şi progresivă a litoralului nostru.

Iată însă că, din păcate, lucrurile nu s-au oprit aici. Un alt invadator submarin, melcul rapana *(Rapana Tamasiana)* a fost adus pe carenele vapoarelor petroliere, sosite din Extremul Orient. Ei bine, acest melc, rapana, se hrăneşte cu midiile ce alimentează cu nisip litoralul nostru. Iar dacă această luptă surdă între specii nu a influenţat încă în mod dezastruos perisipurile litoralului dobrogean, asta se datorează doar faptului că valurile mai alimentează - prin inerţie - bancurile de nisip cu cochiliile midiilor devorate de rapana. Asupra detaliilor luptei surde care se duce în adâncurile Mării Negre vom reveni. Ce se va întâmpla în momentul în care midiile vor fi

practic terminate, nimeni nu știe. Noi avem grijile noastre de zi cu zi și, de fapt, nici nu ne trece prin cap că soarta litoralului românesc stă la bunul plac al stridiilor, midiilor sau al frumosului și aspectuosului melc rapana. Noi, popor mioritic, croim imediat o legendă pentru a explica tot ceea ce nu prea înțelegem...

Legenda Mamaiei

Ciudata configurație a nisipurilor pe care este așezată actuala stațiune Mamaia nu putea să nu constituie și un prilej de fabulație. De aici până la nașterea legendei nu a fost decât un pas, legenda șlefuindu-se an de an.

Povesteau bătrânii turci că, după multe străduințe, un pașă - căpetenie supremă din oastea lor - a reușit să prindă un vestit oștean moldovean, renumit peste mări și țări pentru forța și iscusința sa în lupte. Acesta era atât de puternic, încât putea să ia în brațe un tun pe care, îndreptându-l asupra turcilor, îi bombarda cu ghiule, omorându-i pe capete și înclinând astfel balanța victoriei de partea moldovenilor. Pentru pagubele și pentru spaimele îndurate de oastea otomană, turcii hotărâră moartea moldoveanului prins. Călăii îi legară mâinile și picioarele de câte o cămilă și apoi mânară cămilele spre cele patru zări, rupându-l pe oștean în bucăți. Iar pe frumoasa și inimoasa lui nevastă - care de multe ori luptase alături de bărbatul ei - o luară dimpreună cu fetița lor și le duseră în localitatea Küstendje (Constanța de astăzi).

Noua roabă a turcilor era de o rară frumusețe și se dusese vestea în toată țara despre mândrețea și gingășia ei - dar tot astfel se vestise și despre ura păstrată față de ucigașii soțului său, fapt pentru care nici un turc nu se putea apropia de dânsa. Copila, pe numele ei Constandina, era și ea, de asemenea, neînchipuit de frumoasă. Avea un păr atât de auriu, încât turcii o mângâiau uluiți pe cosițe pentru a se convinge că sunt adevărate. Fiindcă nimeni nu mai văzuse la turci plete de aur ca ale Dinei-Constandinei, cum era dezmierdată fetița de toți.

Amândouă, mamă și fiică, trăiau retrase și izolate într-o căsuță de la malul mării, nedespărțindu-se niciodată.

Timpul trecea molcom. Dina-Constandina se făcea tot mai frumoasă, iar Mamaia - căci astfel îi spunea copilă mamei sale - rămăsese la fel de frumoasă, deși mereu tristă. Purta încă doliu și nici nu voia să audă de Pașa din Silistra, cel care o luase de roabă - deși acesta îi trimitea tot felul de daruri scumpe, cumpărate de la Stambul, pentru a o îmbuna și a o hotărî să vină în haremul său.

În cele din urmă, Pașa își pierdu răbdarea și se hotărî s-o ia cu forța pe Mamaia la Silistra. Pentru asta, el trimise o corabie cu câțiva slujitori de încredere, astfel că, într-o bună zi, când roaba spăla niște lână pe malul mării, oamenii Pașei o prinseră și o urcară cu forța pe corabie. În zadar biata femeie începu să plângă, să se zbată și să strige că e răpită, pentru că nimeni nu se afla prin preajmă. Și chiar de s-ar fi aflat cineva pe acolo, tot nu ar fi avut rostul să se opună dreptului Pașei din Silistra. Singură Dina-Constandina, care era în casă, auzi țipetele Mamaiei și fugi într-un suflet pe malul mării să vadă ce se întâmplase. Acolo își zări mama ținută cu forța pe corabia ce se tot îndepărta.

– Mamaia!... Mamaia!... începu să țipe fata, smulgându-și părul de disperare și implorându-i pe turci să-i redea mama. Zadarnic era totul, rugăminți și lacrimi, deoarece corabia se îndepărta mereu.

Tulburată de durere, la gândul despărțirii, fata se aruncă orbește în valuri, cu speranța nebunească de a ajunge la corabie.

Văzând marea primejdie în care se afla fata, Mamaia se rugă atât de fierbinte pentru salvarea copilei sale, încât se povestește că atunci s-a înfăptuit minunea: Mamaia - zbucium și rugă - se prefăcu într-o punte de nisipuri, așternută ca drum între ape pentru ca să nu se înece fetița mult iubită.

Dina-Constandina alergă pe această punte de nisipuri ivite din mare, dar nu-și mai află mama - deși o simțea pe Mamaia acolo, sub picioarele ei, ajutând-o pentru a nu se îneca, ca un suprem sacrificiu matern. Ea continuă să alerge în neștire, ca o nălucă, toată noaptea, până a doua zi, când turcii din Küstendje veniră la malul mării unde văzură minunea: cele două țărmuri se uniseră pentru totdeauna printr-o limbă de nisip, până hăt departe, spre Capul Midia.

Dar Dina-Constandina, fata cu plete de aur nu fu în stare să povestească cele întâmplate, deoarece mințile i se rătăciseră. Singurele cuvinte pe care le tot îngâna erau doar un bocet ce persista lugubru între cer, nisip și apele mării:

– Mamaia... Mamaia... Mamaia...

Astfel, spune legenda, s-a născut grindul dintre apele sărate ale mării și apele dulci ale lacului Siutghiol, cel despărțit de mare prin nisipurile Mamaiei. Și până nu de mult povestea aceasta se mai putea auzi cântată, în zornăitul dairalei și plânsetul molcom al daulului, prin cafenelele turcești din

Canara, Agi-Cabul sau Anadalchioi, vântul ducând departe refrenul persuasiv:

„Aglà ciogiuc, Aglà!
Aglà Mamaia...
(Plângi, copilă, plângi,
Plângi pe Mamaia...)

Mie marea îmi dă sănătatea

„Nec caelum, nec aqua faciunt,
Nec terra, nec aurae,
Mihi mare sanitatem dat."

Acest citat din *Tristele* poetului roman Ovidiu, care erau înscrise pe vechiul fronton al primului Cazinou din Mamaia, ne confirmă deosebita dragoste față de marea ce-i dădea sănătate, prețuind-o mai mult decât apa, pământul și, chiar, aurul.

Dar unul dintre locurile preferate ale poetului antic era Insula Ovidiu, așa cum rezultă din cele 4-5 legende culese din surse diferite ca și din începutul unui colind întâlnit la Sibioara de Titus Gerău:

„Între mări și-ntre ostroave,
În Ostrovul fără cale,
Stă pescarul bătrân,
Venit de la Râm..."

Indiferent dacă pe vremea lui Ovidiu lacul Siutghiol era deja separat de mare, sau dacă apele mării băteau încă direct în faleza de la Canara (azi satul Ovidiu), insula aceasta sigur că exista și pe atunci, poate mai frumoasă, poate mai sălbatică. Ostrovul, zis al lui Ovidiu, a fost de atunci când oază de pădure, când grădinărie irigată, devenind acum bază nautică și complex turistic. Vestigii antice ies peste tot la iveală.

Aici, Publius Ovidius Naso găsea, probabil, adeseori liniștea și împăcarea sufletului, privind la frumusețile naturii înconjurătoare, a cărei misterioasă metamorfoză o cântase ca nimeni altul; natura, singură, rămânându-i până la urmă credincioasă dintre toți aceia pe care elegantul poet al Romei îi cântase pe vremuri.

Apa dulce a lacului Mamaia

Dar însuși lacul Siutghiol, numit astăzi lacul Mamaia, se constituie într-o enigmă ca atâtea altele de pe cuprinsul bătrânei Dobroge.

Complet izolat de mare, acum lacul are o suprafață de 2107 ha și o adâncime medie de 5-6 metri. Jumătatea sudică a lacului are, în general, o adâncime mai mare, atingând, în dreptul Insulei Ovidiu, chiar 17 metri. Ca lungime, are 7 km, iar lățimea este de 4 km la nord, micșorându-se spre sud până la 0,4 km. Nivelul lacului, în mod normal, atinge +1,90 metri față de nivelul mării, ceea ce a constituit întotdeauna un mister

În zona Canara se varsă un puternic izvor de apă dulce.

Alte izvoare mai mici se găsesc în valea cătunului Cișmeaua, pe vâlceaua Stupăriei (*Cavalâc-Dere*) și la apus de Palazu Mare, locul unei foste mari așezări romane. Toate izvoarele alimentează lacul din belșug, ceea ce îi explică nivelul mult superior mării. Cu privire la acest fenomen o pasionantă teorie a fost elaborată de cercetătorii hidrologi amatori Constantin și Florian Ionaș - tată și fiu.

Ei susțin că, printre tainele milenare ascunse încă sub măruntaiele Dobrogei, se află și existența unui fluviu subteran, având, în adâncuri, albie proprie, lată de circa 200 metri (!?) cu apă potabilă, bună la gust și răcoroasă ca apa de izvor, provenind din îndepărtatul ținut al Vrancei.

Începând din anul 1947, când cei doi și-au lansat teoria, și până în 1967, când efectele teoriei lor (nu susținerea în sine!) au fost acceptate de oficialități prin înființarea stației de alimentare cu apă de la Valea Cișmelei, viața celor doi hidrologi s-a scurs doar în căutări și trudă; fără altă recompensă în afara acceptării rezultatelor intuite și apoi relevate.

În anul 1950, familia Ionaș realizează, cu mijloace proprii, un sondaj de 24 metri pe fundul Siutghiolului. Atunci, de sub fundul lacului a izbucnit un șuvoi puternic, artezian, mai înalt cu trei metri față de oglinda lacului - deci cu cinci metri față de nivelul mării! Am fost martor...

„Sursă epuizabilă" au declarat sceptici funcționarii administrației. Atunci, hidrologii amatori au forat în anul 1952, în alt punct. Același rezultat. Deci sursa nu era nicidecum epuizabilă cum susțineau funcționarii. Cei doi pătimași cercetători amatori au pornit pe firul credinței lor, - la propriu și la figurat - sacrificându-și timpul liber și mijloacele financiare. Forau pe parcursul fluviului „lor" subteran cu mijloacele proprii, reduse,

ascultau seara legendele localnicilor şi studiau puturile din Bărăgan. Aşa au ajuns în Vrancea. Astăzi, întreg litoralul dintre Mamaia şi Mangalia se alimentează cu apă din „efectele" teoriei celor doi uitaţi şi ruinaţi Ionaş.

Cine-i mai ştie astăzi, după jumătate de secol, pe acei Constantin şi Florian Ionaş? Nişte nebuni!

Azi învârtim tacticoşi robinetul şi bem un pahar aburit cu apă rece de parcă ar fi de la un izvor, de fapt de undeva din Vrancea...

Dar, să revenim la soarta litoralului nostru.

Legendă şi adevăr

Legenda, ca orice legendă, prezintă şi un sâmbure de adevăr. Limba de nisip, pe care este clădită Mamaia, porneşte din marginea Constanţei (Küstendje de altădată), de la punctul Tăbăcăriei şi merge cale de 21 km până la capul Midia, pe o lăţime ce variază între 150 şi 200 m. Grindul acesta are o vechime foarte mică, el s-a aşternut efectiv în mare de curând, ducând la separarea vechilor golfuri şi preschimbarea lor într-o serie de lacuri: Tăbăcăriei, Siutghiol, Taşaul şi Caraharman. Unele dintre ele au ape dulci, precum Siutghiolul, alimentat subteran de izbucniri curate de apă ce vine - cum am văzut - din Vrancea; dar şi la sud de Constanţa sunt alte lacuri cu apă la fel de dulce: Darancula, Mangalia, Tatlageac ş.a.

Grindurile şi aluviunile ce au înnisipat litoralul românesc au început extensia lor destul de curând la scara istoriei şi s-au format, aşa cum afirmam anterior, prin sfărâmarea miliardelor de midii (*Mytilus Galloprovincialis*), aduse iniţial pe carenele corăbiilor greceşti. Aceste scoici nou venite s-au impus asupra speciilor existente, în special faţă de stridii, ce erau mult mai puţin prolifice. Asta deoarece midiile se înmulţesc vertiginos şi se găsesc în straturi suprapuse, fixate la adâncimi de 25-55 m, la o distanţă de 20-40 km de ţărm; dar, uneori, bancurile lor masive se apropie de coastă la 5-6 km şi urcă până la 6 m adâncime. Ele se agaţă de fundul mării cu ajutorul unor firişoare subţiri, motiv pentru care pot foarte uşor să fie smulse de valuri, fiind aruncate la ţărm, unde se sfarmă, transformându-se în nisip. Densitatea midiilor este de 400-500 buc/mp şi justifică formarea noilor grinduri şi plaje. Acest fenomen de înnisipare a fost cercetat şi determinat de cercetătorul subacvatic amator C. Scarlat prin studierea depunerilor biologice de pe obiectele submerse de ceramică. Pe obiectele de până în secolul I î.H predomină stridiile fosilizate, lipsind cu desăvârşire midiile, ce apar abia în era noastră - după sec. III devenind predominante până în secolul nostru şi constituind astfel timp de aproape două milenii o abundentă materie primă pentru formarea nisipului.

Pierdem litoralul din cauza... Japoniei

Ca şi altădată corăbiile greceşti, în zilele noastre vapoarele venind din Extremul Orient, au adus, agăţate de carenele lor, acele moluşte necunoscute pe aici: *Rapana Tamasiana.*

Sub splendidul nume, cu iz exotic, se ascunde un melc frumos, adevărat obiect ornamental, dar care, din nenorocire, se hrănește cu... midii. Tot cercetătorul C. Scarlat afirmă că, în anul 1966, a găsit doi astfel de melci la Mangalia, iar în 1967 a găsit 18 exemplare într-un an. Ei bine, în 1972, a găsit într-o singură oră 370 de astfel de melci! Înmulțindu-se uluitor, aceștia depun fiecare 800-1000 de ponte cu 15-40 de ouă fiecare. C. Scarlat a dovedit că Rapana devorează midiile în cantități pur și simplu uriașe.

Mișcările telurice sunt și ele împotriva noastră

În afară de lovitura dată midiilor - singura sursă de reîmprospătare cu nisip specific litoralului nostru - nivelul Mării Negre crește cu 1 m pe mileniu. Acest fapt nu ar fi prea îngrijorător - deși contează. În schimb, se constată o îngrijorătoare imersiune a întregului fund de mare din dreptul întregului litoral românesc! Stâncile Medeei, aflate pe promontoriul dintre Cazinou și Portul Tomis, care erau la suprafața apei prin 1910, se află, astăzi, la 0,8-1,6 m sub nivelul mării. Mai mult, în zona Mangaliei, cercetătorul subacvatic citat anterior a constatat că blocurile de calcar, ce se aflau, în 1963, la 0,4 adâncime, s-au „lăsat" la 1,5 m în 1969. Rezultă, deci o scufundare de 1,1 m în doar 6 ani! Uluitor!

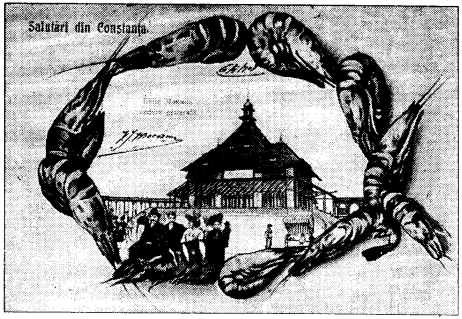

Mamaia, creația lui Ion Bănescu, primarul orașului Constanța în anul 1906, dispunea de acest frumos Cazinou pe al cărui frontispiciu se putea citi: „Pe locul acesta de exilu al nefericitului poet Ovidiu, în al XL-lea an de glorioasă domnie a M.S. Regelui Carol I și al XXV-lea an al regalității, ridicatu-s-au acest așezământ balnear cu mijloacele comunei Constanța, primar al comunei fiind dl. Ion Bănescu, după planurile întocmite de arhitectul Elie Radu"

„Stâncile Medeei", aflate pe promotoriul dintre Cazinou și actualul Port Turistic Tomis au fost parțial acoperite cu umplutura noului Bulevard. Partea de stânci rămase neacoperite (cam din dreptul femeii din ilustrată), care erau la suprafața apei prin 1907, se află, astăzi, la 0.8-1.6 metri sub nivelul mării, cam în dreptul „Cazematei". Această scufundare a fundului de mare este perceptibilă până la Mangalia

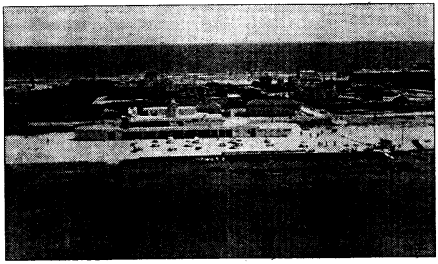

Perisipul Mamaiei, care se întinde pe 21 de kilometri, de la Lacul Tăbăcăriei și până la Capul Midia, are partea sa cea mai atâ în dreptul Cazinoului Mamaia, unde atinge 200 m. Din această fotografie aeriană se poate aprecia mai bine fragilitatea litoralului de la nord de Constanța

Și marea este împotriva noastră

Am asistat, în iarna anului 1968, la o furtună marină, despre care deja am relatat. Am aflat că, la o altă furtună, mai mare, din anul 1970, valurile au spart faleza de la Cazinou (înaltă de 10 m peste nivelul mării) și au bătut în etajul I al Cazinoului! La asemenea declanșări de forțe oarbe, fără ajutorul dizgrațioaselor și modestelor midii care să ne reîmprospăteze nisipurile, va fi greu să facem față pe viitor. De atunci, de când fenomenul denisipării a fost sesizat practic, furtunile o țin lanț, an de an, iarnă de iarnă...

O luptă ascunsă, de proporții, se desfășoară pentru ca Marea Neagră să-și întindă stăpânirea asupra litoralului românesc, de altfel propria sa creație, pe care dorește să o recapete îndărât.

Pentru că doar o minune mai poate salva litoralul de astăzi în fața dezechilibrului biologic și a forțelor telurice care, parcă și-au dat mâna pentru a ne răpi acel litoral pe care însăși marea ni l-a dăruit cu o gratitudine pe care niciodată nu am recunoscut-o.

Și doar povestea Histriei, a vechiului port grecesc, înnisipat astăzi, ar fi trebuit să ne deschidă ochii și să ne dea de gândit. Dar cui, ce-i pasă?

Capitolul VII

Misterul ostrovului furat (Insula Șerpilor)

Departe de gurile Dunării, la peste 20 de mile marine de Sulina, se află singura insulă mai importantă din Marea Neagră: Insula Șerpilor - o stâncă pleșuvă, roasă veșnic de vânturi și valuri, zguduită de furtuni. Natura ei calcaroasă dă ca certă legătura geologică cu munții Beș-Tepe din nordul Dobrogei, ceea ce i-a făcut pe antici să o numească Insula Albă, respectiv Leuce, lăuce s-au lăută, care lucește.

Achille (Achil-le), adîcă în popor apilă, cel cu apele, zeul apelor curgătoare, se spune că și-ar avea aici sălașul de veci. Ceea ce a făcut ca Insula Leuce să fie cunoscută în întreaga antichitate clasică. Veșnic neastâmpăratul zeu, permanent în luptă pentru a asigura victoria, mereu în pas avânțat, s-a potolit pentru totdeauna atunci când a fost săgetat în călcâiul ce-i era vulnerabil. Căzut la Troia, el a fost luat de mama sa Thetis - ceața - și adus pe meleagurile copilăriei, unde a fost plâns și de tatăl său Peleu - ploaia - și îngropat în fericitul loc din preajma vărsării lui Danubiu-s (apa vie, apa curgătoare, apa dătătoare de viață) în Pontul Euxin. Insula are astăzi o suprafață de 17 ha și dimensiunile de 440 m pe N-S și 414 m pe E-V . Un perimetru foarte neregulat, de 1973 metri, ce poate fi parcurs în circa 40 de minute.

Are o înălțime maximă de 49 de metri de la nivelul mării.

Legată nu doar geologic, ci chiar organic de Dobrogea și Delta Dunării, Insula Șerpilor a aparținut întotdeauna României. Dar la 28 mai 1948, Rusia - cu apucăturile-i de rechin - preia insula noastră străbună pe baza unui simplu Proces-Verbal. Nici un protocol, nici un tratat nu au consfințit de jure această răpire a insulei de la România; actuala ei deținătoare, Ucraina, trezindu-se cu ea în ogradă și, ca orice țăran hapsân și hrăpăreț, nemaivoind să o restituie proprietarului.

Astăzi, ca și altă dată, Insula Șerpilor aparține de drept *României.*

Despre insula aflată la gurile Istrului (Istros = sunt cărăuș, sunt navigabil, sunt cel ce transportă - v. Corneliu Rusu) știrile care abundă în antichitate rămân toate destul de contradictorii, atât asupra denumirilor, cât și a amplasărilor.

Să încercăm împreună un excurs asupra misterioasei insule - începând chiar din antichitate.

Ce spun istoricii antici

Homer, cântărețul trac al războiului troian, spune în *Iliada* că Achile era fiul lui Peleu, ce domnea peste poporul pelasg al mirmidonilor, și al zeiței marine Thetis, fiica lui Nereu,

precum și că el conducea în războiul cel eroic pe curajoșii ostași mirmidoni, ziși și ahei, ca și pe ceilalți ostași ai triburilor pelasge învecinate. În *Odiseea* el adaugă că Achile a căzut la Troia, că a fost înveșmântat în haine divine, ars pe rug, că osemintele i-au fost așezate într-o urnă de aur peste care grecii (care greci? că pe atunci nu existau încă) au ridicat un mare tumul pe țărmul Helespontului pentru a putea fi văzut de pe corăbiile aflate în trecere.

De la războiul cu Troia, din anul 1200 î.H., s-au scurs 350-400 de ani până la poemele epice *Iliada și Odiseea,* scrise de Homer între anii 850-800 î.H.

Arctinos, poetul epic din Milet care a continuat și a întregit *Iliada,* spune că Achile a fost ucis la Troia de Paris, fiul regelui Priam, ajutat de zeul Apollo și că, după multe și înverșunate lupte ale lui Ajax și Ulise, corpul lui a fost dus la corăbiile grecești. Aici a venit mama lui Achile, Thetis, cu surorile sale și cu bocitoarele care îl plânseră și-l bociră pe erou. Apoi, Thetis ridică cenușa fiului său de pe rug și o duse în Insula Leuce (Albă), sau Insula Șerpilor de la gura Dunării, unde aheii îi ridicară un tumul și-i dedicară jocuri funebre.

De la aceste arhaice comemorări pe care le avem deja în două variante (!) și până la scriitorii și geografii eleni și romani (Pliniu cel Bătrân, Pomponiu Mela, Dionisie Periegetul, Arrian din Nicomedia, Hecateu Abderite), care au trăit în secolele I și II după Hristos, a mai fost o scurgere de 900-1000 de ani.

Ah, istoricii ăștia...

Aceste mari decalări de timp, de la faptele petrecute în fața Troiei și primele cânturi ale războiului (350-400 de ani), ca și dintre *Iliada, Odiseea* și scriitorii antichității (alți 900-1000 de ani), dar și dintre aceștia și istoricii noștri contemporani (alți 1800-1900 de ani), par să nu-i fi influențat prea mult pe cei care au abordat problema identificării insulei în care ar fi fost îngropat Achile, cu Insula Șerpilor.

Nicolae Densușianu, în momentul când abordează în *Dacia preistorică* extrem de documentatul capitol dedicat monumentelor preistorice ale Daciei, după ce vine cu o imensă cantitate de date și știri adunate spre a servi contextului pus în discuție, își emite toate ipotezele brodate pe o hartă a Deltei Dunării (pag. 100), în care Dunărea ne este înfățișată așa cum arată ea astăzi. Nu-ți vine să crezi ochilor așa ceva...

Vasile Pârvan, ei bine marele Pârvan, face și el întreaga discuție din *Getica* pe baza unor hărți atașate lucrării, în care Delta Dunării apare, ca și la Densușianu, întocmai ca și astăzi, fie că este vorba de mileniul II î.H., fie de perioada dacogetică...

Nimeni nu-și poate închipui că istorici de talia unui Densușianu sau Pârvan, ale căror lucrări le răsfoim cu religiozitate pentru a afla surse necesare la tot pasul, să nu fi știut că în protoistorie alta era configurația gurii Dunării. Și alta era în istorie.

Noi, din liceu am aflat, înserat în manualele unor discipoli

ai marilor istorici, că Cetatea Chiliei încă mai era port la marea deschisă pe vremea lui Ştefan cel Mare. Că de asta ţinea strălucitul voievod la „cele două porţi" de la Marea Neagră: Chilia şi Cetatea Albă.

Atunci, mă întorc, şi zic, nu cumva ar trebui să discutăm sursele protoistorice (ex. războiul Troian) pe hărţi pe care să apară configuraţia geografică din acele vremuri? Nu ar fi mai uşor, dară, să urmărim pe astfel de hărţi (chiar aproximate) ce anume s-a petrecut cu 3200 de ani în urmă la gura (nu gurile) Dunării?

Ce spun geologii?

Cele arătate mai sus, nu sunt - Doamne-fereşte! - discuţii de dragul discuţiilor. Utilizând hărţi actuale pentru perioade aflate cu trei milenii în urmă, este mai mult ca sigur să cazi, ca Densuşianu, în capcana de a aplica sursele antichităţii pe date actuale şi a măsura distanţa de la Dunăre la Insula Leuce, măsurând de la Sulina în mare, iar nu de la vărsarea din acele timpuri a fluviului. Ceea ce este cu totul altceva, dând într-un asemenea caz peste o cu totul altă insulă, iar nu peste Insula Şerpilor. Geologii A.C. Banu şi L. Rudescu dau, încă din anul 1937 (v. *Delta Dunării*), unele relaţii cu privire la formarea Deltei. „Un moment important în istoria formării Deltei este epoca optimului climat post-glacial (după ultima glaciaţie Wurm III a existat un climat cald şi ploios). Atunci nivelul Mării Negre s-a ridicat cu cinci metri faţă de nivelul existent. Apele mării au pătruns pe valea Dunării până aproape de

Galaţi, acoperind întreaga suprafaţă a deltei actuale, cu excepţia câtorva porţiuni de uscat, prelungiri ale platformei Buceagului, rămase ca nişte insule - Grindul Chilia, Letea, Stipoc, Caraorman. Ne aflăm deci în pragul istoriei.

Omul învăţase să folosească bronzul şi poate chiar fierul şi delta încă nu exista. Braţele Chilia şi Sulina nu se formaseră încă. Opera de construire a deltei, aşa cum se înfăţişează astăzi, începe abia cu timpurile istorice, când nivelul mării se stabileşte la zero actual. Aşadar, Delta Dunării este o formaţie geomorfologică tânără...".

Mai curând (la 1980), Ştefan Airinei publică *Contribuţii la cunoaşterea istoriei Deltei Dunării* din care vom folosi harta extrem de lămuritoare şi unele indicaţii mai relevante. El susţine că delta s-a format concomitent cu mari mişcări verticale care s-au combinat cu depuneri aluvionare în patru trepte mai importante:

- faza de golf sau de liman;
- faza de liman;
- faza de deltă fluviatilă;
- faza de deltă maritimă.

El stabileşte şi unele paleoinsule încorporate între cele trei braţe actuale: Chilia, Pardina, şi Maliuc, la nord, Ciotica, Dranov şi Portiţa, la sud, toate marcate de procesul subsidenţei, astfel că unele din acele paleoinsule au fost doar accidental deasupra cotei mării, precum Portiţa.

Un fapt este cert. În timpul cuaternarului, teritoriul Deltei Dunării a suferit o serie reiterată de transgresiuni şi regresiuni ale apelor Mării Negre, impuse de mişcările verticale oscilatorii ale scoarţei terestre, ca şi de procesul aluvionar. Prin

forajele hidrogeologice efectuate, astăzi poate fi întocmită o hartă a sistemului insular și peninsular din aria Deltei Dunării pentru oricare dintre perioadele puse în discuție.

O strălucită teorie pierdută într-un desăvârșit anonimat

Încă din anul 1974, **Virgil-Alexandru Dragalina**, pornind de la realitățile geomorfologice din deltă, ca și de la mecanica depunerilor aluvionare, lansează o strălucită teorie, privitoare la „Insula lui Achile", în buletinul circular *Noi, Tracii.*

Pentru cei care vor zâmbi subțire la auzul pomenirii acestui periodic, sau a numelui directorului fondator, profesorul dr. Constantin I. Drăgan, țin să amintesc realitatea că, timp de aproape 20 de ani, acest buletin a fost singura legătură scrisă cu lumea de afară, tribună de la care proscrișii regimului comunist, unii foști deținuți politici, dar și alte categorii de intelectuali puteau comunica spre exterior, fără a li se imputa că au... origine socială „nesănătoasă". Publicația aceasta era singura posibilitate de legătură cu unele cercuri științifice, puține, în timp ce conducerile unor reviste de profil (v. *Magazin Istoric)* nu admiteau spre publicare decât lucrările persoanelor „verificate". Astfel, acțiunea d-lui C. Drăgan trebuie lăudată măcar pentru acea perioadă, indiferent de faptul că autorul ei a frecventat apoi asiduu înaltele cercuri comuniste (v. N. Ceaușescu) sau criptocomuniste (v. I. Iliescu).

Să revenim la problema ce ne interesează.

Dl. Virgil-Alexandru Dragalina întocmește trei hărți ale vărsării Dunării în mare la trei perioade distincte: în perioada războiului Troian, la începutul erei noastre, precum și în situația actuală. Fericita idee nu cred că are nevoie de explicații suplimentare, astfel că textele antice încep să se lege unele de altele, la o simplă lectură făcută fie și de un nespecialist.

În plus, în harta nr. 3 apare și Insula Sahalin, situație care vorbește de la sine despre mecanica depunerilor aluvionare ale fluviului. Începând cam din anul 1900, Dunărea edifică încontinuu insula Sahalin, creată exact în travers pe curentul fluviului, așa cum formase odinioară (v. harta 2) insula Peuce. Este ușor de ghicit că, într-un viitor nu prea îndepărtat (un secol, două), brațul Sf. Gheorghe se va bifurca în alte două brațe, formând încă o mică deltă. Și dl. Dragalina conchide:

„Cu excepția insulelor-grind Letea și Caraorman, toate celelalte grinduri s-au format mai târziu sau chiar foarte târziu, prin depunerea aluviunilor pe marginea brațelor de mare, cu ajutorul curenților și valurilor; adică întocmai cum s-a format grindul Chilia și cum se va forma, într-un viitor apropiat, grindul Sahalin.

Pe de altă parte, grindul Letea a format o insulă împreună, cu grindul Caraorman, rest din terenul continental rămas la suprafață din epoca optimului climat, când nivelul mării, Marea Neagră, s-a ridicat cu 5 metri".

Această afirmație e bazată pe faptul că atât Homer, cât și istoricii și geografii eleni și romani din sec I și II e.n., nu pomenesc decât de o singură insulă aflată la gurile Istrului, excepând insula Leuce (insula Șerpilor), aflată departe în larg. Pe de altă parte, această insulă, Achileia, era acoperită de pădure bătrână, precum și de viță de vie sălbatecă, astfel

cum o descrie și Homer, vegetație păstrată peste milenii până astăzi pe grindul Letea.

Pe celelalte grinduri nu cresc decât sălcii vulgare, iar pe insulița Șerpilor nu e absolut nici o vegetație mai răsărită.

O mie trei sute de ani după războiul de la Troia, istoricul roman Mela (sec. I e.n.), folosind cele mai bune izvoare ale antichității, ne spune că „Achile este înmormântat în insula numită Achileia, dintre Boristene și Istru". Prin Boristene sau Boerum Ostium, adică Gura de Nord, se înțelege astăzi brațul Chilia, iar Istrul propriu-zis ar fi brațul Sf. Gheorghe.

Cu alte cuvinte în sec. I d. H. fluviul Istru se vărsa în mare numai prin două brațe, deci brațul al treilea, Sulina nu se formase, el fiind în realitate un simplu canal.

Iată astfel că știm ce se înțelege prin delta Peuce în secolul I din era noastră. Și ne este ușor să o trasăm pe hartă.

Această deltă Peuce avea în sec. I d.H. cel mult 10 km întindere, socotită de la bifurcarea Istrului, azi ceatalul Ismail, și până aproape de noua bifurcare a brațului Sf. Gheorghe, de unde începe brațul Sulina.

Unde era Marea Albă?

Ghidându-ne după scriitorii din antichitate precum și după hărțile și explicațiile d-lui Dragalina, în colțul de N-V al Pontului Euxin, situat exact pe porțiunea ocupată astăzi de întreaga Deltă, exista un mare golf numit Marea Albă.

Cu alte cuvinte, nu existau actualele formații create de aluviunile aduse de apele Dunării ca: Golovița, Sinoe ș.a., insula Dranov și întreaga plajă de la Jibireni spre Câșla Vădanei.

La 45 km de la vărsarea de atunci a fluviului (și nu de la Sulina, cum socotise Densușianu), spre NE, se află o insulă mare, de circa 3000 ha, acoperită cu pădure; aceasta ar fi trebuit să fie „Insula lui Achile", azi ea fiind grindul Letea, și nu Insula Șerpilor.

Această insulă, devenită ulterior grind, închidea, în parte, golful în care se vărsau apele mâloase ale Istrului.

Rezultă că în zonă era o apă sălcie, amestecată cu aluviunile aduse de fluviu, prea puțin sărată, de culoarea galben-mâloasă a cafelei cu lapte. Iată de ce, probabil, anticii au numit acel mare golf „Marea Albă". Iată și care ar fi explicația colindelor culese de N. Densușianu:

„Ostrovul din mare
Cam din Marea Albă
Și din Marea Neagră...", sau:

„Prunduleț Mării Dalbe
La dalbele mănăstiri
Sunt nouă preoți bătrâni..."

Iar Densușianu trage o concluzie justă, chiar dacă pornise derutat de actuala situație: „Marea Albă din acele texte populare este o numire antică, aplicată la partea de N-V a Mării Negre".

Se vede în mod clar cum aceste colinde, venite cu certitudine din protoistorie, amintesc după trei mii de ani despre „ostrovul" dintre Marea Albă și Marea Neagră.

Iar explicațiile lui Virgil-Alexandru Dragalina răspund și întrebărilor rămase mereu neclarificate: cum s-ar crede că de pe insula Leuce, asimilată în mod greșit insulei Achileia, se puteau auzi glasurile celor de pe țărm și se vedeau uneori chiar malurile? Că de pe Insula Șerpilor nici vorbă să poți auzi la peste 40 km orice zgomote chiar dacă ai admite că s-ar trage cu tunul!

Cât despre văzut, chiar de la înălțimea maximă a insulei de 49 m, nu vei avea șansă să vezi mai departe de 10-12 km, din cauza curburii terestre.

Rezultă, așadar, că izvoarele antice vorbesc de două insule, în realitate distincte: Insula Leuce (azi insula Șerpilor) și insula Achileia (azi grindul Letea).

Cât despre confuziile istoricilor, reamintim că așa ceva se poate întâmpla și la case mai mari...

Poluarea folclorului

Această sintagmă, formulată pentru prima oară de Harry Brauner, este o realitate. Tocmai de aceea, fiind adeptul utilizării unor date preluate din paleofolclor, folosite ca date certe, utilizabile în cazul lipsei unor alte izvoade, doresc să punctez problema pusă și în cazul insulei Leuce.

Alterările din culegerile de folclor sunt destul de rare, ciclul de creație al colindelor părând a se fi încheiat pe la sfârșitul secolului tecut, operându-se în continuare doar cu fenomenul de redare prin rutină. Asta nu înseamnă că textul colindelor poate fi utilizat fără o cernere a vocabularului, în

special pentru cuvinte necunoscute cărora de obicei li se substituie termeni familiari, obișnuiți astăzi.

„La cest măr mare rotat", devine ușor:
La cizmar mare rotar(!).
Sau:
„Lin, mai lin, cerbule, lin", devine în tramvai:
Lin, mai lin, cel buletin (!).

În cazul „Leuce", versul cules în secolul trecut de Lupșanu, „Ostrovel de-al Mării Negre" a fost recules în 1960 ca: Ostrov verde, mere negre (!).

În pandant cu asemenea situații destul de rare, de obicei ne putem bizui pe datele colindelor deoarece în zonele în care tradiția lor este încă vie, nu au fost semnalate dezagregări vizibile; iar asta nu doar pentru respectarea prescripțiilor tradiționale, cât și prin faptul că genul colindelor, prin caracterul lor cert ocazional, a fost ferit de uzuri excesive.

Pentru cazul insulelor Leuce - Peuce, folclorul nostru este deosebit de bogat, păstrând date extrem de interesante, dar care nefiind legate de tema pusă în discuție nu le vom... releva.

Dreptatea anticilor

Pindar (c. 518-438), poetul teban, unul dintre cei mai mari lirici ai antichității grecești, menționează, cu 2500 de ani în urmă: „Există o insulă în Pontul Euxin numită insula Leuce, unde se pare că a fost transportat trupul lui Achile de către

Thetis. Ea poartă numele de albă din pricina mulțimii păsărilor care își fac acolo cuibul".

Mergând pe această idee, în anul 1928, Rudolf Drost, directorul stațiunii de ornitologie de pe insula Helgoland, a desfășurat o intensă activitate pentru depistarea păsărilor călătoare ce fac popas în insula Șerpilor. S-a dovedit cu acel prilej că informațiile antichității pot servi chiar și astăzi. Rezultatul muncii lui Drost a fost un exhaustiv articol din revista *Forschungen und Fortschritte* (anul VI, nr. 21) unde sunt înșiruite toate speciile de rândunele, turturele, șoimi, privighetori, stârci și alt păsăret ce cuibărește aici.

Drept consecință, insula Șerpilor a primit în perioada interbelică supranumele de Helgolandul Mării Negre.

Însă nu în toate cazurile datele anticilor corespund.

Nonconcordanțe

După moartea lui Achile, spun majoritatea istoricilor, regina Thetis, mama sa, repetăm că a mers la Troia și, după ce și-a plâns fiul, i-a ridicat cenușa de pe rug și a dus-o într-o insulă din fața gurii Istrului. Acolo cenușa a fost depusă într-un tumul, lângă care s-a ridicat un templu și statuia sa. Acea insulă a fost denumită de unii istorici și geografi din antichitate „Insula lui Achile" sau „Achileia", iar alții „Insula Leuce". Care să fi fost acea insulă?

Istoricii din contemporaneitate, am văzut, au luat în considerare singura insulă cunoscută astăzi ca fiind în fața gurilor de

vărsare a Dunării și au decretat, în unanimitate, că acea insulă ar fi sigur insula Șerpilor. Or, din cele demonstrate de Virgil-Alexandru Dragalina, lucrurile se pare că stau cu totul altfel - existând pe atunci două insule distincte.

Homer spune că insula lui Achile se află la 10 km de portul prin care se intra în țara „superbilor ciclopi" sau a „acheilor", unde Peleu era rege, iar Thetis regină. După moartea lui Achile, portul a luat numele de Achileia, de unde astăzi ar fi ajuns Chilia. Aceste date par certe și după aproape trei milenii.

Din toate datele antichității coroborate cu datele științifice, rezultă că în zonă sunt doar trei identificări (oarecum) sigure: **insula Leuce = insula Șerpilor, portul Achileia = Chilia și insula lui Achile**, astăzi aflată sub forma grindului Letea.

Că ultima insulă a existat sigur în trecut se mai atestă și prin urmărirea atentă a hărții geomorfologice întocmite de Ștefan Airinei, care dă ca sigur un paleobraț al Dunării între Pardina și Cardon, paleobraț care desigur marca însuși cursul apelor Dunării înainte de era noastră - ceea ce făcea din Letea o insulă.

Coroborând, este lucru stabilit că delta înaintează în mare, prin sedimentarea celor 80 de milioane de tone de aluviuni aduse aici anual. Fiecare metru cub de apă fluvială conține între 325 și 1000 mg. de suspensii; teoretic, delta înaintează anual cu 80-90 de metri, ceea ce explică cei 70 km parcurși de ea între bifurcația Ismail și Sulina, dar nu explică de ce nu a avansat în mare cu 170 km, cât ar fi trebuit să înainteze conform calculului aritmetic respectiv.

Poate coborârea terenului să fi preluat neconcordanța dintre

înaintarea uscatului cu doar 70 de km față de înaintarea teoretică de 170 km.

Privitor la denumirea insulei (azi a grindului) Letea, Nicolae Densușianu propune o derivație de la Latona, maica cea sfântă a antichității preistorice, numită de greci Leto, iar în dialect pelasg Lete sau Letea. Hecateu spune că Leto era născută în insula cea sfântă a hiperboreilor, ceea ce ar însemna, insula Achileia. La rândul său, Aristotel spune că Latona, persecutată de Junona, ar fi venit de la hiperborei la Delos, în 12 zile, sub formă de lupoaică (!).

Dar dacă multe dintre datele istoricilor antichității se leagă între ele destul de bine, rămâne un mare semn de întrebare asupra insulei în care ar fi fost îngropat Achile. Iar asta, în ciuda coroborărilor care conduceau spre a susține, acum în urmă, că mormântul s-ar afla în insula Achileia (Letea). În realitate, în insula Șerpilor s-au găsit certe urme de templu (mare, alb, cu ziduri ciclopice) și, în plus, soclul unei foarte mari statui din marmură, întocmai ca cel pretins de istoricul Flavius Arrianus Nicomedensis. De altfel, chiar Nicolae Densușianu, în harta redată la pag. 101, după Memoriul Academiei imperiale ruse de la St. Petersburg, dă și detalii asupra acelui templu, relevat la 1823, ca având latura de 29,76 m și înălțimea ruinelor de maximum 1,66 m. Koehler, autorul măsurătorilor rusești, confirmă că acel templu din insula Leuce era o „operă monumentală", amintind și alte ruine de pe insulă și chiar trei fântâni (!), din care una mare, circulară, iar celelalte două rectangulare.

Acele ruini descoperite, ridicate și duse (toate!) de ruși, confirmă și paleofolclorul extrem de variat și bogat din zonă.

Enigma persistă. Conform descrierilor anticilor, Achille ar fi fost adus pe insula devenită grindul Letea, însă ruinele sunt pe Insula Șerpilor...

Dar nimic din toate acestea nu a interesat forurile științifice de la noi din țară vreodată. Iar dacă pe Nicolae Densușianu l-a interesat enorm localizarea, aici la Leuce, a celei mai vechi atestări de habitat din România, devansând cu o mie de ani vetrele de locuire rupestră din Munții Buzăului, sau al templelor fortificate de la Sarmisegetuza, el a fost taxat - așa cum se obișnuiește la noi - drept nebun de legat.

Insula Șerpilor pământ românesc

Așa cum am mai afirmat, insula Șerpilor aparține geomorfologic Dobrogei, deoarece „se află situată pe întinsa platformă continentală, care este de fapt o prelungire a uscatului continental sub apele mării până la adâncimi de 180-200 m (V. Rusu și Gh. Vlăsceanu, *Insula Șerpilor*, București, 1991).

Se mai afirmă că ar fi un horst ce a rămas din lanțul muntos prăbușit în mare, care era odinioară legat cu munții din nordul Dobrogei (*România balneară și turistică*, București 1933).

Dar ea a aparținut României și geopolitic, făcând parte, în urmă cu 2500 de ani, din posesiunile orașului cetate Histria, apoi a trecut în posesia romanilor, bizantinilor și, după aceștia, turcilor. Întotdeauna însă a fost legată de Dobrogea. S-a considerat că face parte din ea. Cine stăpânea delta, stăpânea și insula.

Între 12 aprilie 1879 și 28 mai 1948, ea a aparținut cu acte, deci, prin tratate, României.

România, să recunoaștem, nu s-a prea dat în vânt după singură sa insulă maritimă. Relieful era sordid, foarte puțin înveselit de rândunelele de mare, cormoranii și pescărușii albi, ce se roteau scoțând strigătele lor specifice, ca de copil. Buruieni pitice, mușchi și licheni arși de secetă nu se întreceau în a-i atrage pe vizitatori. Șerpii de apă, negri, cu capul mic și pântecele roșietic, măsurând 1,20-1,30 metri, dar total inofensivi, dăduseră denumirea specifică a insulei, care se stabili-zase asupra ei - după ce se mai numise în trecut Selina, Cacearia, Insola Rosia, Nisi, Rubra, Rubea și, în secolul al V-lea, în fine, Fiodonixi (de la grecescul Phiodonisi = Insula Șerpilor). Rușii, amabili ca întotdeauna, cu pretenții de mare națiune, au tradus-o în Zmeinoi Ostrov - spuneau ei - direct din turcescul Ilan Adassi.

Noi, românii, am reparat farul vechi, făcut de ruși pe la 1837-1842, dotându-l cu... facle ce erau aprinse de un paznic care locuia acolo cu familia și, la fiecare trei săptămâni, era vizitat de o șalupă ce asigura controlul, supravegherea și aprovizionarea tuturor farurilor noastre maritime. Să recunoaștem că insula Șerpilor era considerată pur și simplu o belea pentru căpitănia portului Sulina, care, în anul 1930, a instalat o stație automată ce lumina pe bază de acetilenă și necesita aprovizionarea numai o dată pe lună. „Personalul" (paznicul cu nevastă-sa) au fost retrași și către insulă mai mergeau, în excursie, vizitatorii, ce nu stăteau niciodată mai mult de 1-2 ore. Este drept că pe atunci nu se puneau probleme de zone maritime sau foraj marin. Cât despre baze militare, radare și alte chestii din astea - nici vorbă.

Rusia, veșnic trădătoare

Pentru a nu fi acuzați de neobiectivitate, redăm, în continuare, relatările comandorului în rezervă Constantin Necula, martor al împrejurărilor prin care ne-a fost răpită insula Șerpilor.

La 2 aprilie 1944, glasul lui Molotov, comisarul poporului pentru afaceri străine al URSS, prin postul de radio Moscova, anunța lumii și mai ales României poziția politică a Uniunii Sovietice față de țara noastră și explica motivele trecerii trupelor Armatei Roșii pe teritoriul nostru. Această declarație istorică, fără precedent, afirma categoric: „Guvenul sovietic declară că el nu urmărește să dobândească nici o parte din teritoriul României și nici să schimbe orânduirea socială din România. Înaintarea Armatei Roșii pe teritoriul României este cauzată numai de necesități militare și de continuarea luptei pentru înfrângerea rezistenței inamice".

Să vedem cum s-au ținut rușii de cuvânt.

După 23 august 1944 - începând cu 28 august - operațiunea de asigurare a funcționării farului a fost preluată de marina sovietică, care a interzis accesul navelor noastre la insulă.

În seara de 28 august 1944, comunicatul Comandamentului Suprem Sovietic, transmis de Agenția TASS, cu privire la operațiile din acea zi, anunța: „Vasele și unitățile de debarcare ale Flotei din Marea Neagră au forțat printr-o operație abilă Dunărea și au luat orașul și portul dunărean Tulcea, ca și Sulina, importantă bază navală a invadatorilor fasciști germani în Marea Neagră".

În realitate - România nu se mai afla în stare de război cu URSS începând de la 23 august - şi cele câteva unităţi uşoare ale Flotei Sovietice au fost întâmpinate şi pilotate în portul Sulina de nave româneşti. În drumul spre Sulina forţele sovietice au debarcat şi au ocupat insula Şerpilor cu un mic efectiv de marinari. Pe insulă nu se afla nici un om de-al nostru. Astfel, operaţiunea de ocupare cu forţe militare de către URSS a micuţei insule româneşti s-a realizat fără nici un foc de armă şi într-o perioadă când încetase starea de război dintre noi.

Faţă de acestă răpire, partea românească a adoptat o atitudine de tăcere, de espectativă... Erau primele adieri ale crivăţului comunist.

În toamna anului 1954, subsemnatul am fost trimis la Sulina pentru a asista la operaţiunea de fixare a frontierei maritime româno-sovietice de către o comisie sovietică. La plecare nu mi s-a dat nici un fel de indicaţii sau explicaţii, în afară de recomandarea de a evita orice complicaţie.

Ajuns la Sulina am identificat doi ofiţeri hidrografi sovietici care, de pe platforma portului, ne-au arătat o geamandură ancorată la circa un kilometru de nord de căpităria portului, spunându-mi că frontiera urmează la nord braţul Musura (preluând toată Delta Chiliei - deci Delta Nouă), la sud geamandura şi apoi spre est (insula Şerpilor rămânând la nord, conform situaţiei).

Nu am semnat nici un act, nu am făcut nici un comentariu. Am plecat la Constanţa şi am raportat superiorilor mei cele întâmplate, atrăgând atenţia asupra faptului că insula Şerpilor a rămas în zona maritimă sovietică.

Atât şefii mei militari, cât şi eşaloanele politice superioare

au evitat orice discuţie şi orice reacţie faţă de acest mod de răpire samavolnică a insulei. Nu cunosc dacă ulterior s-a oficializat prin semnarea vreunui act pierderea acestui pământ românesc.

Timp de 50 de ani s-a păstrat o tăcere vinovată în jurul acestei răpiri a insulei, excepţie făcând câteva întrebări sporadice în Parlament, care au rămas fără răspuns.

Perseverenţa rusă

Dacă noi am neglijat condamnabil acest colţ de ţară, nu acelaşi lucru se poate spune despre ruşi, care permanent au manifestat un deosebit interes cu privire la insula Şerpilor.

Încă din 1484, prin pierderea Chiliei şi Cetăţii Albe, Moldova înceteză să mai conteze ca putere navală maritimă şi „Ilan Adassi" (insula Şerpilor) trece în stăpânirea turcilor.

Războiul ruso-turc din 1806-1812, încheiat cu pacea de la Bucureşti, în care, prin cacealmaua lui Manuc-Bey, Turcia a pierdut Basarabia, a consemnat şi prima preluare a insulei de către ruşi, asta fără consemnare, ci doar prin subînţelegere.

La Adrianopole (2/14 septembrie 1829), prin tratatul încheiat între Rusia şi Turcia, ruşii câştigă întreaga Deltă a Dunării şi, cu ea, insula Şerpilor.

La Congresul de la Paris (februarie-martie 1856), Rusia pierzând războiul Crimeei, insula se reîntoarce Turciei.

Prin Tratatul de pace de la Berlin (1/13 iulie 1878), România reintră, după circa 400 de ani, în posesia acestei

insule, rămânându-ne nouă și după ultimatumul sovietic din anul 1940.

La încheierea armistițiului din 1944, Stalin a stipulat că va respecta acordul sovieto-român din 28 iunie 1940, fără nici o specificație expresă la insula Șerpilor. Dar specialiștii în răpiri teritoriale de la Moscova aveau un plan secret.

Delegația guvernamentală a României a semnat, în februarie 1947, Tratatul de pace cu Puterile Aliate și Asociate. Se consemna prin semnăturile lui Gheorghiu-Dej, Petru Groza, Gheorghe Tătărescu, Ștefan Voitec, Mihai Ralea, gen. Dumitru Dămăceanu ș.a. pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, granițele stabilindu-se întocmai ca la data de 28 iunie 1940(!).

Dar, lovitură de teatru: la 4 februarie 1948, Molotov semnează alături de Petru Groza (Regele fusese alungat) un „Protocol referitor la precizarea parcursului liniei frontierei de stat între RPR și URSS", protocol care încalcă flagrant orice regulă a dreptului internațional, deoarece nu respectă tratatul în baza căruia fusese semnat însuși actul emis: frontierele stabilite la 28 iunie 1940.

Deschid o paranteză atrăgând atenția asupra faptului că, dacă liberalii nu uită niciodată să amintească de realitatea că România Mare a fost consemnată în acte de liberalul Ionel I.C. Brătianu, ei uită permanent că România mică a fost consemnată de liberalul Guță Tătărescu.

Protocolul cu pricina prevedea o clauză peste care „doctorul" fără doctorat trecuse cu zâmbetu-i insipid, de șopârlă: „Insula Șerpilor, situată în Marea Neagră, la răsărit de gurile Dunării, intră în cadrul URSS".

Așa voiau mușchii celor de la Moscova.

Predarea insulei Șerpilor către reprezentanții Uniunii Sovietice s-a făcut chiar pe insulă, la 28 mai 1948, printr-un simplu Proces-Verbal care suna astfel:

„Noi, subsemnații Nikolai Pavlovici SUTOV, prim secretar de ambasadă, în calitate de reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și Eduard MEZINCESCU, ministru plenipotențiar, în calitate de reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine al Republicii Populare Române, în virtutea și executarea protocolului Sovietico-Român, semnat la Moscova la 4 februarie 1948, am încheiat prezentul Proces - Verbal, constatând că astăzi, la ora 12 (ora locală), insula Șerpilor sau Zmeinoi, situată în Marea Neagră, la 45 grade, 15 minute, 18 secunde latitudine nord și 30 grade, 19 minute, 15 secunde longitudine est de Greenwich, a fost înapoiată Uniunii Sovietice de către Republica Populară Română și încadrată în teritoriul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.

Prin semnarea prezentului Proces - Verbal s-au îndeplinit formele legale de predare a insulei.

Făcut pe Insula Zmeinoi în 2 exemplare, fiecare în limbile rusă și română".

28 mai 1948.

Semnatarul din partea română a acestui, „proces verbal", întocmit ca la țară (ah, liberalii ăștia...), a semnat precum primarele, fără a lua în considerare că până și cei de la primărie știu că într-un astfel de act în primul rând se trece mai întâi cel ce dă, cel care are ceva, iar abia apoi cel care ia, care capătă ceva - însă, mai ales, în al doilea rând, că prin acel act nu se

„înapoia" ceva ce nu aparţinuse niciodată celeilalte părţi (respectiv, URSS).

Dar Eduard Mezincescu juca acelaşi joc murdar dictat de ministrul său de externe, agenta KGB Ana Pauker, căreia liberalul nostru îi aranja servil şi masa la comandă în locuinţa ei (v. Marius Mircu - *Dosar Ana Pauker*, ed. Gutemberg, Bucureşti 1991).

Oaia mâncată de lup...

Ţăranul român a învăţat de-a lungul timpului că nu mai poţi căpăta niciodată îndărăt „oaia pe care a mâncat-o lupul". Ar fi hilar să mai creadă cineva că am reuşi cândva să recăpătăm, la masa tratativelor, acest pământ românesc îndărăt. Poate, doar, printr-un schimb teritorial care să-i avantajeze în mod net pe ruşi. Mă rog, pe ucrainieni, actualii moştenitori de la răposata URSS.

Cât despre un eventual ajutor diplomatic al occidentalilor care să arbitreze această crasă nedreptate, nici nu poate fi vorba. Cancelarul Helmut Kohl şi preşedintele Mihail Gorbaciov au semnat, la 16 iulie 1990, un *Tratat de parteneriat sovieto-german*, care prevede la articolul 7 că părţile îşi vor armoniza poziţiile în eventualităţi litigioase. De asemenea, „şeful Executivului american", Bill Clinton, pare să fie mult prea tributar lui Boris Elţîn pentru a ne mai închipui că ar fi dispus să medieze un astfel de conflict acut de interese.

În asemenea condiţii ar fi o copilărie să-şi închipuie cineva că vom recăpăta vreodată înapoi insula Şerpilor. Mai ales...

Mai ales că „ruşii nu vor renunţa la ideea de *Nova Rossia*, pentru ca să rămână putere la Marea Neagră şi la Dunăre, mergând pe ideea unei republici Transnistria, un fel de republică rusească în Ucraina (cu Odessa, Cetatea Albă şi Ismail), la fel şi în Crimeea şi, în acest scop, vor menţine în toate spaţiile foste sovietice câte un cui al lui Pepelea" (prof. Petre Dogaru).

Formidabila bază militară instalată în insula Şerpilor ţine sub control Europa cu unul dintre radarele sale, în timp ce al doilea este îndreptat spre nordul Africii, Israel, Cipru şi Turcia. Unii militari consideră că centrul de dirijare electronică şi de sistematizare a informaţiilor se află în subsolurile cetăţii de la Tighina. Baza militară insulară din Marea Neagră este apărată în permanenţă de 2-3 submarine şi vedete rapide de patrulare ale grănicerilor. Aprovizionarea bazei se face pe mare, de la Odesa şi Sevastopol, şi pe calea aerului cu elicopterele. Amenajări speciale, făcute cu deţinuţi care ulterior au dispărut subit până la unul, permit azi acostarea şi aprovizionarea submarinelor nucleare. Cabluri telefonice submerse leagă comunicaţiile formidabilei baze militare direct cu Sevastopolul, Odesa şi Tighina, iar prin aceasta, cu divizii de trupe speciale ce pot fi oricând aruncate în luptă. Una dintre aceste divizii, cea de la Tighina (Bolgrad) are ca destinaţie imediată întreaga zonă balcanică.

Această divizie, declară un comandant al unui batalion de voluntari care a luptat în Transnistria, este înarmată până în dinţi, fiind dotată cu renumita maşină de luptă a paraşutiştilor, B.M.B., numită „bateria II", cu şenile şi cu tunul automat NONA, de calibrul 32, o armă „foarte scârboasă", care-şi

lărgește și schimbă la comandă diametrul, deci poate trage și cu rachete și cu obuze de diferite calibre.

În contextul tuturor acestor situații, nu putem spune decât adio micuței insule stâncoase Leuce, adio ostrovului furat, adio micuțului far desuet, adio excursioniștilor care se plimbau printre stânci colecționînd mostre din debila floră pe care le prindeau apoi între pagini de album.

Adio, dar rămânem mereu cu gândul la tine...

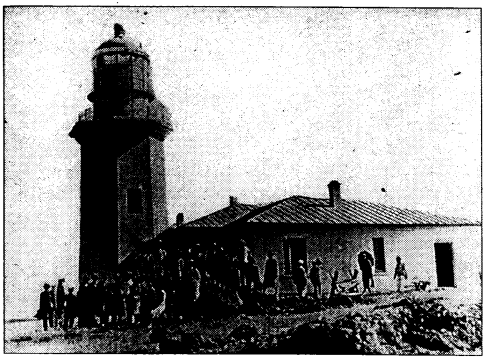

Grupuri de excursioniști români pe Insula Șerpilor, după anul 1930 când farul a fost modernizat

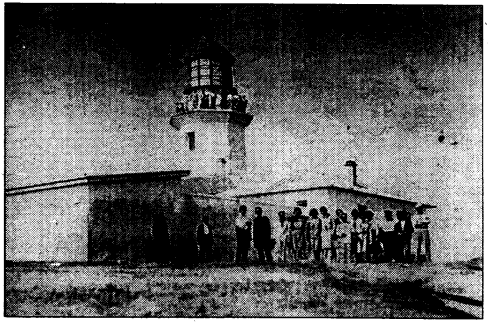

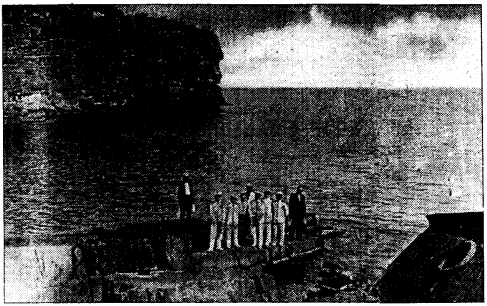

În anul 1914 - din cauza puternicei cețe care aici este un fenomen frecvent iarna și primăvara - cargoul englez „Conigs Liffe" a eșuat pe stânci chiar în apropierea farului de pe insulă

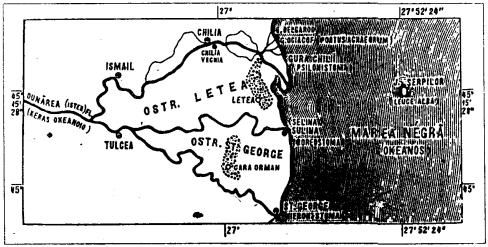

Harta lui Nicolae Densușianu (*Dacia Preistorică* - p.100) în care apare portul Chilia, cu specificația Portus Acheorum = Portul Acheilor, grindul Letea și Insula Leuce = Insula Șerpilor

Insula și templul lui Achile. După Tabula Peutingeriană. Segm IX. 3. (La Miller, *Weltkarte des Castorius*)

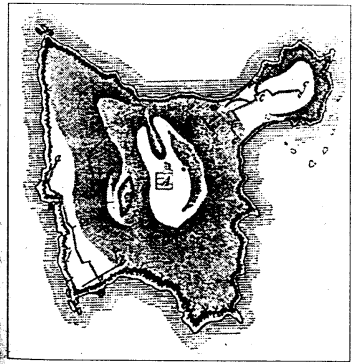

Insula Șerpilor văzută cartografic de Nicolae Densușianu, după datele culese în prima parte a secolului trecut de expediția rusă

Țărmul Mării Negre în cele trei perioade specifice, alese de Virgil Alexandru Dragalina pentru a ilustra transformarea gurii de vărsare a Dunării

Harta întocmită în anul 1980 de Ștefan Airinei (*Contribuții la cunoașterea istoriei Deltei Dunării*)

Despre întemeierea Mănăstirii Albe din Insula Leuce, există în popor un însemnat ciclu de legende, pus în evidență de Nicolae Densușianu în capitolul „Mănăstirea Albă cu nouă altare".

„Acea mănăstire din insula de unde răsărea soarele nu era făcută de mână omenească..."

Soarele, zeul luminii, încălecat pe cei patru cai ce reprezentau anotimpurile, ieșea din templu pe poarta zeilor, luându-o pe „Podul Soarelui" peste mare. Sigur, că acel pod a dus la vechea denumire Pontos dată de greci Mării Negre, „însă pentru ce și care era sensul fundamental al acestui cuvânt, nici un autor nu ne-a putut spune. De fapt însă, această numire de Pontos dată Mării Negre devenise învechită încă din timpurile lui Homer și ale lui Hesiod" (N. Densușianu, *Dacia preistorică*, pag.120)

Capitolul VIII

Aromânii - unul dintre cele mai prigonite popoare din istoria omenirii

„Dacă pământul poate fi hotărnicit cu granițe, sufletului nu i se poate pune nici o stavilă!

Dacă noi avem frați necuprinși în hotarele pământului românesc, să nu uităm că acești frați pot fi măcar cuprinși în nemărginita dragoste a sufletului românesc!

Idealul național sub drapelul căruia trebuie să se mobilizeze toată simțirea cea bună a neamului nostru este:Lupta pentru unitate sufletească și culturală a românilor de pretutindeni!

La luptă dar, pentru împlinirea acestui sfânt ideal!"

I. Popescu-Băjenaru (*Povestea neamului românesc*-Editura „Cartea Românească", București, 1925, pag. 388).

Înflăcăratele cuvinte ale acestui neobosit educator cu un cognomen parcă predestinat, „Băjenaru", vin și azi să ne șfichiuiască simțurile deja adormite sub o pojghiță de

politicianism steril, în care cel mai bun exemplu ar fi tolerarea ținerii în lanțuri a unui patriot precum Ilie Ilașcu - pentru simpla vină de a se fi declarat român. În același timp, discursuri patriotard-sforăitoare ale unor patrioți de duzină, fie școliți la Moscova, fie beneficiari ai rublelor ei, încearcă să abată sentimentele noastre curat naționale spre zone cu totul sterile, dacă nu cumva chiar dăunătoare intereselor reale ale poporului nostru, se fac tot mai auzite, alungând problemele curate, de suflet, care ar trebui să domine această stare de lucruri.

După bătrânul Rege Carol, singurul care a înțeles perfect prin sfătuitorii săi pașoptiști și unioniști că România are interese acute în Balcani, unde frații noștri se sting pe zi ce trece prin asimilarea lor agresivă - practic forțată - atât în Iugoslavia, cât și în Bulgaria, Albania sau Grecia, prea puțin s-a mai întreprins în această direcție de protejare a aromânilor, în afara unor repatrieri spectaculoase numeric, prin anii 1927-1943, însă dăunătoare din punct de vedere național prin slăbirea factorilor de rezistență a acestor populații în locurile lor de baștină. Și chiar astăzi, după mai bine de o jumătate de secol, unii „machedoni" se mai simt „băjenari".

Românii de dincolo de granițele administrativ-politice, printre care sunt și aromânii, trebuie ajutați de țară și economie, mai mult cultural și acolo unde ei viețuiesc: în Balcani, Basarabia, Transnistria, Carpații Păduroși, Ungaria sau oriunde în diasporă.

Aromânii văzuți de români

Despre aromâni (pe care-i numește „cuțovlahi") amintește chiar Miron Costin ca fiind „O colonie romană, de aceeași limbă cu noi și cu mult mai apropiată de limba italiană decât limba noastră". Iar stolnicul Constantin Cantacuzino afirmă că „sunt dară acești cuțovlahi, cum le spun vecinii lor, oameni nu mai osebiți nici în chip, nici în unele obiceiuri, nici în tăria și în făptura trupului, decât noi, românii, și limba lor arumânească este ca a noastră". Mai sunt pomeniți aromânii de către Dimitrie Cantemir, ca și de Mihail Kogălniceanu, putând afirma că, în trecutul îndepărtat, fruntașii vieții noastre culturale îi percepeau ca pe un element românesc din dreapta Dunării. Marele interes avea să se deștepte însă abia după Revoluția din 1848, prin D. Bolintineanu, D. Brătianu, Cezar Bolliac, Ion Ionescu de la Brad, generalul Cristian Tell etc. În fruntea acțiunilor de apropiere a românilor de pe ambele maluri ale Dunării s-au situat nu numai domnitorul Al. I. Cuza, ci și regii Carol I și Ferdinand. Nicolae Iorga tipărește, în anul 1919, o *Istorie a românilor din Peninsula Balcanică*, iar prof. G. Pascu, din Iași, scrie un dicționar etimologic macedo-român.

Să urmărim însă cum a decurs - în linii mari - istoria acestui popor aromân, căci de un popor este vorba.

Grandoare meritată

Documentele atestă, prin secolul VI, o puternică și numeroasă populație de origine latină care ocupa întregul sud-est al Europei. O dată însă cu apariția slavilor în Penisula Balcanică, lucrurile iau cu totul altă întorsătură pentru istorie.

Fixarea acestora, a slavilor, la sud de Dunăre, a avut un efect considerabil asupra populațiilor romanice locale. În afară de faptul că le-a împuținat, prin repetatele lor expediții de pradă, dar, cu timpul, slavii au dislocat și împărțit populația romanică în două mari grupe: una spre nord, cuprinzând pe dacoromâni, și cealaltă spre sud, cuprinzând pe macedoromâni. Din grupa dacoromânilor, s-a despărțit apoi spre vest o altă ramură, ai cărei urmași sunt istroromânii de astăzi: iar din grupa macedoromânilor s-au desprins meglenoromânii (v. Dinu C. Giurescu).

Prin secolul X, aromânii erau masiv răspândiți în cele trei „Vlahii": Vlahia Mare (Tesalia), Vlahia Mică (Arcania și Etolia) și Vlahia de Sus (Epir). Istoricii bizantini (Kedrenos, Ana Comnena, Pachimeres ș.a.) sunt cu toții de acord asupra acestei situații de fapt. Dar iată mai exact ținuturile mai dens populate de aromâni. În **Macedonia grecească**, din Peninsula Calcidică, în apropierea muntelui Athos, spre împrejurimile Salonicului, în sus spre Seres și de-a lungul munților Pind. În **Macedonia bulgărească**, pe lângă fluviul Marița, apoi pe râul Struma și în munții Haemus, unde se întindeau pe ambele versante, ca și în regiunea Nișului și în zona Skutari-Ipek. În **Macedonia sârbească**, în special partea de la apus de râul Vardar, cu întreg ținutul Meglenei, numit și Karadjova, în Kosovo, Skoplje, Bitolia, Ohrida, Veria, Vlaho-Clisura și Moscopole. Aromânii pot fi întâlniți și în **Albania**, împărțiți în Muzachiari și Fârșeroți. Istroromânii, considerați și ei aromâni, trăiau în șapte sate aflate între golfurile Veneției și Quarnero.

Punctul culminant al numeroaselor manifestări politice ale aromânilor a fost atins în secolul al XI-lea prin întemeierea statului Asăneștilor (numit astfel după cei doi aromâni, Petru și Asan) sau Imperiul vlaho-bulgar, cu capitala la Târnovo. Între anii 1066 și 1258, aromânii au dat câteva importante personalități politice prin Niculiță, Petru și Asan, Ioniță (*rex vlachorum bulgarorum*), Asan Borul și Ion Asan al II-lea. În vremea acestuia, statul Asăneștilor ajunge în culmea puterii, întinzându-se de la Dunăre până la Adrianopol și Ohrida. În 1258, cu Căliman al II-lea, se stinge dinastia lor, în linie bărbătească, și începe un declin permanent al organizării politice a aromânilor. Abia după primul război mondial, aromânii mai au o tresărire de orgoliu, încadrându-se alături de celelalte popoare balcanice în lupta pentru independență națională și libertate socială, fiind, la 15 mai 1917, la un pas de a întemeia chiar un stat propriu: **Macedonia**. Manevrele de culise ale celor patru state balcanice în care locuiau aromânii au zădărnicit însă înființarea unui stat separat, iar împărțirea populațiilor aromâne între Grecia, Bulgaria, Iugoslavia și Albania a contribuit la slăbirea aspirațiilor lor, precum și la o asimilare galopantă - cu precădere în Grecia și Iugoslavia.

Dar între cele două puncte de maximă expresie politică, aromânii au mai avut și alte tresăriri orgolioase, de natură culturală, începute cu mai bine de două sute de ani în urmă.

În anul 1770, este tipărită, la Veneția, lucrarea lui Theodor Cavaliotti, *Protopiria*, un fel de carte de citire, în care, pentru prima oară apare, în scris, dialectul aromân. Aceleiași perioade îi aparține și cartea de conversație în patru limbi a lui Daniil Moscopoleanu, *Lexicon Tetraglosson*, cuprinsă într-o lucrare de mari întinderi: *Învățătura introducătoare,* având un conținut religios, științific și epistolar. Limbile utilizate sunt greaca, bulgara, albaneza și aromâna. În anul 1797, la Veneția, este tipărit abecedarul lui Constantin Ucuta, *Noua pedagogie,* însoțit de o prefață din care reiese că, în vremea aceea, se pregătea introducerea dialectului aromân ca limbă de predare în școală (Hristu Cândroveanu). Alături de cei trei cărturari-dascăli aromâni, generație formată la „Noua Academie" din Moscopole, în 1744, trebuie să-i mai adăugăm pe Gheorghe Constantin Roja și Mihail G. Boiagi, care publică primele lucrări în dialect aromân scrise cu alfabet latin (*Gramatica română sau macedo-română* - Viena, 1813). Nu trebuie să uităm că este vorba de editări pentru lucrări adresate unei populații aflătoare în acele regiuni care, până spre începutul secolului nostru, au făcut parte din Imperiul Otoman!

Amintim aici titlul original al lucrării lui Boiagi: *Romanische oder Macedono - Walacchische Sprachere,* lucrare ce a fost identificată (fără scoarțe) în celebra ladă-bibliotecă a lui Mihail Eminescu.

Deci apariția literaturii aromâne culte se sincronizează cu momentul de redeșteptare națională și culturală din întreaga Peninsulă Balcanică, fiind chiar prioritară. Pentru aromâni, apariția literaturii culte are o semnificație în plus: este vorba, pentru prima oară în istoria lor modernă, de afirmarea

conștiinței etnice și a unității de origine și de limbă cu românii din nordul Dunării (Nicolae Saramandu).

Pe acest fundal este natural ca, încă din secolul XVIII, să apară mari centre culturale. Unul dintre ele a fost orașul Moscopole, care, în anul 1740, dispunea de o tipografie proprie ce a ființat până la distrugerea orașului. Faveyral, în *Les Valaques du Pinde,* pomenește chiar de existența unui catalog al cărților imprimate la Moscopole, printre ele a unei gramatici vlaho-grecești. Aici, în Moscopole, s-au înființat mai multe școli, în fruntea cărora se afla *Noua Academie,* întemeiată, după cum am spus, în anul 1744.

Asasinarea unei națiuni

Am văzut cum primul și cel mai mândru oraș al aromânilor, Moscopole (numit uneori și Voscopole) ajunge pe cele mai înalte culmi ale dezvoltării, prilej de a stârni invidia și ura dușmanilor ființei aromâne. Să urmărim cum povestește Nicolae Batzaria *(Din vremuri de obidă)* trecerea mândrului oraș prin foc și sabie, de către turci și arnăuți, la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Era prin anul 1769, toamna târziu.

De trei zile și patru nopți - ardea necontenit.

De trei zile și patru nopți - frumoasa, bogata, mândra Voscopole ardea de jur împrejur. O mare de flăcări ajunsese târgul, fruntea aromânilor, primul între târguri, - Voscopole, cu ale sale treisprezece mii de clădiri, cu averile ei fără număr, cu palatele și grădinile ei neasemuite - cale de șapte zile!

Limbile de pară, norii groși de fum - se încrucișau cu cele ce se înălțau din Vestita Niculița, ca și din puternica Gramoste, și se ridicau spre cer - să se plângă Domnului, care le-a întors spatele aromânilor și îi lasă să piară, se vede...

De ani și ani, oameni răi puseseră gând rău Voscopolei. De amar de vreme - bogățiile ei, frumusețile ei erau râvnite și iar râvnite! Invidia, gelozia - nu le dădeau pace nici prietenilor târgului, care nu mai aveau astâmpăr.

Numai că vitejii acestei pașnice așezări, voinicii ei - vegheau și dânșii. Și cu puterea lor nu o dată s-au împotrivit dușmanilor care veniseră să-i calce și să-i prade. De-aceea a ajuns și-n cântece acest târg, de le amintesc și-acum aromânii.

Voscopolea nu poți s-o prazi,
Că mulți și mândri-i sunt vitejii...

De data asta însă, neprietenii au copleșit-o din toate părțile, ca muștele și ca furnicile. Se întuneca și câmpul de mulțimea lor, și se cutremurau și munții de urletele acestor hoarde. Mii și mii, tot veneau, val după val. Veneau din Dagli și din Colonia - din fundul Albaniei, și de către mare; se ridicase turcimea, ca frunza și ca iarba, să distrugă și să prade Voscopolea.

S-au bătut vitejește voscopolenii, tineri și bătrâni, și-au vărsat sângele, iar femeile - cum tot cântecele spun - au cărat luptătorilor gloanțe în șorțuri, și-i înfruntară și ele alături de bărbați pe dușmanii atât de numeroși, că răsăreau zece în locul unuia ucis!

Și i-au făcut pe voscopoleni să dea înapoi! De sus, și din jos, de la munte și din câmpie năvălise arnăuțimea toată. Foc

și flăcări vedeai pretutindeni. *„Ardea avdzâta (celebra) Academie, tipografia - cum nu avea altă tu (în) Turchie, avuta Bibliotecă, sculiile (școlile) și pălățile (palatele) s-fățea șcrum și cinușe. Iar aurlările (urletele), tufechile (împușcăturile), sghicurile (țipetele) muierilor, plângul a ficiorilor (plânsetele copiilor) - fățea s-ță și pară că vine bitirita (sfârșitul) lumilei (lumii)".*

Rând pe rând au fost distruse Nicolița, Linotopea, Nicea, Lânca, Grabova, Șipisca, Bitcuchi și celelalte sate aromâne care se găseau în calea năvălitorilor. Din aceste locuri frumoase, de baștină, s-au băjenit mii de familii de aromâni dintre cei scăpați cu viață. Unii au ajuns în românime, dar alții la Viena, Budapesta, Mișcolț și prin multe alte locuri, care pe unde au putut.

Băjenarii nu-și uită obârșia

Una dintre familiile băjenite de la Grabova, Naum Șaguna, fiul lui Evreta Șaguna, s-a stabilit într-o puternică colonie de aromâni la Mișcolț, unde s-a căsătorit cu Anastasia Muciu, tot aromâncă, având împreună trei copii: Evreta, Ecaterina și Anastasie. Copiii auzeau mereu cum părinții vorbeau cu duioșie de patria îndepărtată. Icoana Moscopolei era încă vie în mintea lor. Bătrânii povesteau o grămadă de lucruri minunate despre cetatea vestită în toată Peninsula Balcanică și chiar în restul Europei.

Din gura părinților, copiii află cu uimire că, hăt departe, la hotarul dintre Macedonia și Albania a fost odată un oraș cu 60 de mii de locuitori, cu aproape 70 de biserici, cu școli înalte, cu oameni învățați și lume înstărită. Era atâta bogăție, belșug și strălucire, încât femeile umblau cu pantofi împodobiți cu „fluturi" și se slujeau de mături ce aveau cozile aurite... Urma apoi povestea tristă a vremurilor de bejenie, când întreg ținutul Moscopolei fusese prefăcut în ruină.

Copiii ascultau cu ochii holbați la asemenea povești de odinioară (Sterie Diamandi).

Băiatul cel mic, Anastasie, născut în anul 1808, avea să se numească la școală Andrei Șaguna și avea să urce pe cea mai înaltă treaptă din ierarhia eclesiastică a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. Un aromân predestinat va ridica la conștientizare pe românii din întregul nord transilvan.

Dar acest popor de oameni energici și cu mintea limpede și clară a propulsat înainte și pe celelalte popoare cu care au venit în contact.

Identitatea aromânilor

Deci, dacă relevăm aromânii care au pus umărul la ridicarea fraților de sânge, se cuvine a-i arăta și pe aromânii care au pus umărul la ridicarea grecilor, - culmea! -, cei mai aprigi dușmani ai lor.

Revoluția de la 1821, care a stârnit entuziasmul și admirația Europei întregi, culminând prin jertfa unui Byron pentru eliberarea Greciei în luptele grele de la Misolonghi, și pe care

Victor Hugo a cântat-o în nepieritoare stanțe, este tributară în bună parte românilor macedoneni. Capii cei mai de seamă ai revoluției, Blahava, Bucovala, Caciandoni, Ciona, Griva, Iaca și toți ceilalți eroi care s-au jertfit în luptele pentru neatârnarea țării erau aromâni.

De asemenea Coletti, marele om politic al Greciei moderne, Zalocosta și Cristalis, poeți de frunte ai literaturii neoelene erau aromâni, originari din Siracu. Anghelos Vlahos și Valaoritis, poet de o rară putere creatoare, Spiros P. Lambros, cel mai de seamă istoric al Greciei, Pantazides, eruditul umanist, Averof, Sina, Tușita, Strunara și mai toți ceilalți filantropi (evergeți) care au înzestrat statul grec cu instituții culturale și donații fabuloase - ei bine, cu toți au fost aromâni. Până și stimulatorul sau managerul primelor jocuri olimpice moderne, pe care grecii și le revendică, era aromân! Se numea Evanghelie Zappa (1800-1865) și a trăit cea mai mare parte a vieții în România, premergând cu 30 de ani mișcarea olimpioă, finalizată abia prin memorabila ședință de la Sorbona, din 1894, a baronului Coubertin.

Dacă la greci, albanezi, sârbi sau bulgari, aromânii sunt destul de greu de depistat - fiecare dintre neamuri arogându-le identitatea - la noi deosebirea între români și aromâni este cu atât mai greu de făcut. Practic imposibil!

Doctorul V. Bologa lega începuturile medicinii românești de o adevărată falangă de doctori aromâni: Ion Procopie Pamperi, din Moscopole, Neculai Scordilie, C. Zupan, Manase Iliad, Toma Mandacăși, din Castoria, Tudose Gheorghiadi, Tudorache Siropulo, Pascal C. Filitti, Silvestru C. Fillitti, din Zița Epirului, C. Darvari, din Clisură și D. Caracaș, din Sacistea. D. Puciurea, din Metova era, pe la

1837, chirurgul orașului București, iar Neculai Goussy era, la 1874, protomedic al Munteniei. Dar și M. Obedenaru, Toma Ionescu, A. Leonte, din Lunca, erau aromâni. De altfel, ca și chirurgul Gerota, ortopedul Dudumi, savantul Danielopol, precum și medicii Petre Topa, I. Zamani, S. Tovaru, V. Caracota și încă mulți alții. Tot aromâni erau și literații Dimitrie Bolintineanu, Al. Odobescu, Ion Luca Caragiale, Al. Macedonski, George Murnu, Cezar Papacostea, Iuliu Valaori, A. Naumi, Marcu Beza, N. Batzaria, Pericle Papahagi, Victor Papacostea, poeții Octavian Goga, Șt. O. Iosif, savantul Elie Carafoli, marele avocat N. Vlahide și astronomul Nicolae Coculescu (dimpreună cu fiul său „francezul" Pius Servien). Ca să-i amintim doar în trecere și pe actorii Toma Caragiu și Ion Caramitru.

Pentru a nu risipi spațiul cu simple înșiruiri de nume, voi mai aminti doar câțiva politicieni aromâni (Menelas Ghermani, Eugen Carada, Tache Ionescu, Virgil Madgearu, Al. Djuvara, M. Pherechide, familia Mocioni ș.a.) câțiva artiști aromâni (Theodor Aman, Kimon Loghi, Arie Murnu ș.a.) arhitecți aromâni (C. Iotzu, Culina, G. Simota ș.a.) ca și pe militarii aromâni generalii Darvari, Mandrini, Niculeanu, Nică, Papană. Dacă am adăuga economiștii și comercianții, domeniul predilect al aromânnilor, lista s-ar prelungi către infinit.

Mai sunt unii care contestă românitatea aromânilor? Haida-de! Recitiți lista aceasta cu atenție și spuneți dumneavoastră care dintre aromâni nu a fost un bun și perfect român?

Dimândarea părintească (Porunca părintească)

Sterie Diamandi în *Oameni și aspecte din Istoria Aromânilor,* Ed. Cugetarea, 1940, pag. 377, povestește despre fantastica izbucnire, într-un București de odinioară, a cântecului ce avea să devină imnul consacrat al aromânilor.

Și să nu uităm că, „Diata părintească", sau testamentul lui Constantin Belimace întru păstrarea limbii dialectale aromâne, a fost generat în cu totul alte condiții istorice față de testamentul Văcărescului nostru.

În momentul în care agenții elenismului se foloseau de toate mijloacele posibile și imposibile pentru a înăbuși mișcarea națională a aromânilor macedoneni prin minciuni, calomnii, excomunicări clericale, teroare și asasinat politic, limba aromânilor devenise țința predilectă a atacurilor lor.

Dușmanii neamului nostru își dădeau perfect de bine seama că atâta timp cât aromânii își vor păstra limba lor strămoșească, desnaționalizarea lor va fi pusă sub semnul întrebării. Acest adevăr, constatat de grecii sfârșitului de secol, avea să fie reiterat de rușii acestui veac în lupta lor de pestilențiere cu slavonisme a „limbii moldovenești". Pentru că, așa cum spunea același Sterie Diamandi: „Când un popor își pierde limba, el e prăpădit; își pierde însăși rațiunea lui de a fi, ca individualitate etnică deosebită".

Aromânii din București se adunau îndeobște într-o odăiță separată din birtul lui Costa Belimace, situat într-o fundătură

a străzii Șelari. Aici, tocmai sosise, într-o seară, mama lui Costa care povestea cu simplitate, dar foarte mișcător, întâmplări „de acasă". În odăița bucureșteană erau strânși - ca de obicei - un pumn de aromâni băjeniți care ascultau pe bătrâna venită de curând din meleagurile patriei.

Sufletele lor sunt cutremurate de revoltă, de îngrijorare față de cele ce aud, dar și de dor și îndemn la luptă. Cuvintele bătrânei despre isprăvile clerului grec și furia cu care sunt urmăriți reprezentanții curentului naționalist aromân îi sugrumă pe tinerii mistuiți de dorul patriei îndepărtate. Pe toți îi apasă grija pentru primejdia ce amenință graiul strămoșesc. Ei simt adevărul că limba e linia lor de hotar ce desparte un popor de celelalte neamuri și se constituie într-un fel de stăvilar care-l împiedică să se contopească cu alții. Ei resimt din instinct toată gravitatea, dar și măreția momentului istoric al luptei pentru apărarea limbii strămoșești.

În această clipă unică de tensiune sufletească, de avânt patriotic și de inspirație artistică, în sufletul molovișteanului Costa Belimace irumpe toată puterea de rezistență a unui neam care vrea să-și păstreze comoara sa cea mai de preț: limba. Stăpânite de măreția momentului, ajutate de demonul creației, cuvintele zboară aproape fără voie din gura lui Costa. Versurile înfioară și zguduie asistența.

În prima parte se afirmă toată vigoarea caracterului românesc al aromânilor care transmit urmașilor sacra moștenire.

„Părinteasca Dimândare"
Nă sprigiură cu foc mare,
Frați di mumă și di-un tată,
Noi, Armâni di eta toată".

Sau:
Din adâncuri ne răsună
Diata veche și străbună -
Poruncă, să dăinuiască
Limba noastră, românească!

În ultima parte urmează blestemul strămoșilor aflați dincolo de granițele vieții pentru toți nevrednicii predispuși să-și părăsească limba:

„Di sum plocile din morminți
Strigă-a noști buni părinți:
Blăstem mare s-aibă-n casă
Cari di limba-a lui si-alasă!
Care-ș lasă limba lui
S-lu-ardă pira focului,
Si s-dirină viu pri loc
Si-l'i si frigă limba-n foc
El în vatra-l'i părinteasca
Fumeal'ia s-nu-și hăriseasca,
Di fumel'i curuni s-nubașe,
Nat în leagăn si nu-nfașe!
Care fudze da lui mumă
Și di părinteasca-l'i numă,
Fugă-l'i doara Domnului
Și dulțeamea somnului!

Sau: (în traducere)
De sub lespezi de morminți
Strigă-ai noștri buni părinți:
„Blestem greu să aibă-n casă"
Cine limba lui își lasă!.

Cine-și lasă limba lui,
Arză-l para focului,
Să se zbată viu pe loc,
Și să-i arză limba-n foc.
Și în vatra părintească
Pruncii nu și-i fericească,
Nunți să nu le deie sorții,
Să nu-și legene nepoții.
Ce-i ce fug de-ale lor mume
Și de părintescul nume,
N-aibă harul Domnului,
Și dulceața somnului.
(Transpunere de Kira Iorgoveanu)

Atât de firesc i-au venit în minte versurile, încât Costa Belimace a declarat pe moment că ar fi vorba de o poezie populară, doar de el știută. La care sensibilul Andrei Bagav îi replică: „Dacă-i adevărat că-i din popor, apoi ai dezgropat o comoară; dacă-i făcută de tine însă, aceasta-ți face osul neuitat, frate Costache".

Și proorocirea lui Bagav s-a îndeplinit. Datorită poeziei *Dimândarea Părintească* poetul Costa Belimace a trecut pragul nemuririi. Deoarece ca un fulger s-a răspândit, în toată românimea din întreaga Peninsulă Balcanică, poezia aceasta care, pusă pe note, a devenit o adevărată *marsseilleză* a aromânilor.

Este imnul care a zguduit conștiințele împietrite, imnul care a electrizat masele, imnul care a îmbărbătat pe aromâni la lupta lor națională și care a înflăcărat tineretul.

Dimândarea părintească a ajuns însă și o rugă de suflet în care s-au concretizat cel mai plastic cu putință momentele

hotărâtoare din istoria neamului aromân: lupta pentru limba și prin ea pentru ființa națională.

Recitând strofe din *Dimândarea părinteasca* au murit nenumărați martiri aromâni care și-au vărsat sângele pentru cauza națională. S-au stins având pe buze „Părinteasca rugă mare".

În asemenea condiții ne apare destul de curios faptul că imnul lui Costa Belimace nu este niciodată menționat în manualele didactice, în studiile critice sau în cărțile de istorie a literaturii române.

Lichidați-i pe „țânțari"!

Mulți susțin că după separarea macedoromânilor de dacoromâni, graiul aromânilor a început să se cam deosebească și numele rumân a fost rostit cu un „a" protetic: **arumân**; pentru ca mai târziu să-l piardă și pe „u" din silaba penultimă neaccentuată, ajungându-se la genericul **armân** (v. Theodor Capidan).

Vecinii lor îi numesc, unii, **vlahi** - ca pe toți românii, fără deosebire. Alții le spun misiodaci, adică daci din Moesia. Slavii, și sârbii în special, îi numesc **tsântsari**, datorită pronunțării dese a sunetelor „țe" și „ți". Grecii le spun **cuțovlahi** ceea ce înseamnă români șchiopi; asta, poate din cauza mersului lor muntenesc, cam șchiopăit. Singuri turcii le spun **ciobani**, datorită ocupației lor esențiale.

Dar indiferent de diversitatea lor regională, aromânii pot fi consideraţi totuşi ca o unitate de ansamblu, fie că sunt pindeni, grămoşteni, fârşeroţi, moscopoleni, gopeşeni, molovişteni ş.a.m.d. De altfel, unitatea lor naţională s-a văzut şi la 15 mai 1917, când, la Samarina, s-a declarat independenţa aromânilor şi când ei au convenit în unanimitate să îşi aleagă ca drapel tricolorul românesc, având la mijloc, pe galben - cusut cu fir - însemnul Lupei Capitoline.

Şi să nu uităm că, în ciuda depărtării şi a neconvieţuirii cu noi, românii, dialectul aromân este cu mult mai apropiat de limba din ţară decât, spre exemplificare, multe dintre dialectele italiene, faţă de limba cultă italiană sau decât provensala faţă de limba franceză.

Luptele aromânilor pentru susţinerea cauzei lor naţionale au fost legendare, dar şi atroce, mai ales că ele au stârnit o ură cumplită - din partea majorităţii statale a celor patru ţări care i-au împărţit şi dezbinat.

Bandele de antarţi, sistematic organizate, prădau şi incendiau localităţile aromâne, scoase în afara legii, omorând fără cruţare bărbaţi, femei, copii şi bătrâni. Oraşe întregi au fost incendiate ziua în amiaza mare, cum este cazul - în afara Moscopolei, pe care am amintit-o - a multor alte aşezări aromâne. Victimele sistemelor inumane şi laşe de luptă împotriva redeşteptării naţionale a aromânilor şi împotriva rezistenţei lor la asimilări forţate au fost cu miile. Un adevărat genocid, care nu a ieşit la suprafaţă, deoarece era pus la cale de chiar statele interesate în cauză. Biserica ortodoxă greacă a avut şi ea un rol incredibil de anticreştinesc la asemenea stări de fapt, prin excomunicări nominale iniţial, iar apoi în grup,

sau chiar pe localităţi, ceea ce a condus la scoaterea unor întregi comunităţi ale aromânilor în afara legii şi prin aceasta la expunerea vieţii miilor şi miilor de nevinovaţi în faţa briganzilor. Mii de familii au fost măcelărite sistematic. Zăbranicul morţii s-a întins peste neamul aromân din întreaga Peninsulă Balcanică. Când, la plecare, tatăl îşi săruta copilul, nu ştia dacă acesta îl va mai vedea vreodată.

Toată gama mijloacelor permise, dar mai ales a celor nepermise, a fost folosită de adversarii renaşterii naţionale a aromânilor. Guvernele ţărilor unde trăiesc şi azi aromânii au început să interzică orice manifestare de viaţă culturală a aromânilor, nesocotind semnarea Tratatului balcanic de la Bucureşti, din 1913. Situaţia din perioada comunistă nu a fost cu nimic mai bună, ea prelungindu-se până în ziua de azi.

Fruntaşii aromâni, neputând suporta situaţia, au emigrat cu miile spre ţară sau spre Austria şi Ungaria. Comunele şi satele aromâne, cu populaţie rămasă de izbelişte fără fruntea aşezărilor, fără păstorii lor spirituali, aproape s-au asimilat. Copiii sunt daţi la şcoli de stat şi tot ceea ce se înjghebase într-o scurtă perioadă de renaştere naţională se prăbuşeşte azi în ruină. Încet, dar sigur, România asistă nepăsătoare la stingerea vieţii naţionale a fraţilor aromâni de peste Dunăre.

Biserica Ortodoxă Română, singura care ar fi fost în stare de acţiuni apostolice pentru susţinerea românismului la fraţii noştri, aromâni, a rămas total impasibilă. Singurii „misionari" disponibili au năvălit spre Germania, Canada şi SUA. Nicidecum întâmplător!

Rolul Bisericii Ortodoxe „surori"

Când, în 1813, Mihail Boiagi şi-a tipărit gramatica sa aromână, Patriarhia greacă l-a excomunicat, arzându-i în locuri publice cărţile.

Cărturarul grec Neofit Duca scria într-o scrisoare deschisă adresată aromânilor:... „Aşa-s acei care se prostesc în limba aceasta românească, murdară şi ticăloasă, dacă-i iertat să se numească limbă, acea care pretutindeni şchiopătează şi nu-i urmare a unei alte limbi, având scârbă mare şi pronunţare urâcioasă; şi de aici se ivesc atâtea tulburări între oamenii mici şi proşti din ambele părţi, aromâni şi greci; unii (greci) mânaţi de trufie mare, insultă, iar ceilalţi (aromânii), fiind îndărătnici, nu cedează".

Călugărul Cozma, cu aspect smerit şi credincios, cutreieră Pindul şi Zagorul, îndemnând toată populaţia aromână să-şi părăsească limba strămoşească şi, în numele Crucii, îi ameninţă pe bieţii ţărani speriaţi că numai în greceşte îi place lui Dumnezeu să se roage credincioşii!

Din amvonul catedralei din Bitolia, în plină slujbă de duminică, mitropolitul Pelagoniei îndeamnă pe credincioşi să se lepede „de blestemata limbă românească" şi să îmbrăţişeze în schimb limba greacă, „limbă îngerească, limbă nobilă şi bogată". Iar un alt mitropolit îi declară pe aromâni „rasă nedemnă şi nelegiuită"!

În dispreţul canoanelor creştineşti care cer dragoste între fraţii întru credinţă, Patriarhia greacă recurge la afurisenii şi

pune tot felul de piedici primilor învăţători aromâni. Dem. Atanasescu şi Apostol Mărgărit sunt întemniţaţi şi maltrataţi la cererea bisericii „surori".

Amintim, în treacăt, că Apostol Mărgărit (1832-1903), învăţător şi inspector al tuturor şcolilor româneşti din Imperiul Otoman, a desfăşurat o bogată activitate pe tărâm cultural şi politic. El singur a reuşit să înfiinţeze peste o sută de şcoli româneşti, printre aromâni, în perioada 1878-1902.

Iar atunci când biserica grecească nu a mai făcut faţă redeşteptării aromânilor, s-a recurs în mod făţiş la metodele teroriste.

Crime în serie

Pentru a nu alege doar cazuri care ar stârni suspiciuni că au fost amintite „pro cauza", redăm din Sterie Diamandi un calendar ortodox grecesc în care, pentru diferitele zile ale lunilor, sunt însemnate faptele mai de seamă.

Citâm, absolut la întâmplare, câteva însemnări din luna iunie:

4 - Una din sfintele noastre bande atacă şi răneşte grav pe tânărul aromân Traian Golan, pe drumul ce duce de la Cupa la Osani (1907);

- Este asasinat aromânul Neculai Donca, din Turia, aproape de Corbena (1907);

6 - Am incendiat, prin mijlocirea turcilor, cătunul aromânesc Lipopalţii, sub pretextul că ei ar fi fost în înţelegere cu bulgarii (1907);

8 - Foarte pios, foarte ortodox, și cu totul grecesc asasinat împotriva aromânului George Ivasi din Doliani. Au operat 12 antarți, număr egal cu al apostolilor. Soția sa a fost de asemenea rănită mortal prin numeroase lovituri. Ei lucrau la câmp când noi i-am surprins (1908);

- Copilul aromânului Jara, din Țerna-Reca, este târât în câmp, fiindcă nu a renunțat la școala română și comitetul nostru i-a strivit capul cu o piatră (1908);

12 - Una din pioasele noastre bande atacă cu focuri de revolver stâna aromânului Foti Sterie, de lângă Livezi. Din nenorocire, păstorii au scăpat teferi cu fuga;

13 - Un foarte pios, foarte ortodox și foarte elenic asasinat lângă Gramaticova, căruia i-au căzut victimă frații aromâni Ghița Calea și Hristu Calea. Ghița a primit 16 lovituri de cuțit (1905);

- Devastarea școlilor românești din Corița, acțiune condusă de însuși mitropolitul locului (1906);

15 - Foarte pioasă, foarte ortodoxă și foarte elenă fapta patriotică grecească, asasinarea lui Mihail Did, muctar aromân (primar) din Târnova (1907);

- În aceeași zi, foarte pioasă foarte ortodoxă și foarte bună faptă patriotică grecească, asasinarea lui Nicolaie Papa Sterie, muctar aromân din Veria;

16 - Dublu atentat împotriva persoanei lui Neculai Petrașincu, președintele comunității românești din Crușova. S-au tras asupra lui patru focuri de revolver, pe când se găsea la masă cu fiică-sa;

19 - Foarte pioasă, foarte ortodoxă și patriotică faptă grecească prin asasinarea lui Nascu Constantin Topuz, din Crușova (1905);

20 - Incendierea casei aromânului Nanu din Nevisca. El a ars de viu împreună cu soția. Din acești doi aromâni nu a rămas decât un pumn de cenușă (1906);

21 - Foarte pioasă, foarte admirabilă, foarte ortodoxă și mult elenică masacrarea a șase aromâni din Huma și a șase elevi ai școlii românești din Alceag (1905). Una din cele mai bune bande ale noastre a suprimat deodată această frumoasă duzină de necredincioși. Bună și sfântă zi, minunat hrănită cu carne de om și mai cu seamă cu carne de copil;

- Aromânul Tănase Tanașoca din Varia este atacat și rănit grav (1907);

- Are loc atentatul contra persoanei aromânului Nicu Iogu din Vlaho-Clisura. El primește șapte lovituri de revolver și moare pe loc.

Ne oprim aici, deși calendarul continuă cu restul zilelor în care sunt amintite asasinatele de aromâni - toate foarte *pioase*, toate foarte *ortodoxe* și toate foarte *elenice*! Sterie Diamandi enumeră în cartea sa și morții din două localități aromâne, tot alese la întâmplare, pentru fiecare localitate rezervând o pagină. Cam peste 100 aromâni asasinați în fiecare localitate, pentru perioada 1900-1910!

Astfel au răsplătit grecii pe aromânii care i-au ajutat și sprijinit în revoluția de la 1821, precum poetul și promotorul revoltei Rigas Fereos, ca și ceilalți conducători pe care i-am mai amintit, precum Blahava, Caciandoni, Bucuvala, Andruța, Diacu, Cionga ș.a. Așa cum i-au răsplătit pe cei din neamul unui Baron Sina (și el everghet aromân) care a construit pe propria-i cheltuială Ateneul din Atena, sau pe Gheorghe Averof (aromân din Aminciu) care a pus bazele flotei lor moderne și cu care grecii se fudulesc nevoie mare!

Dreptul la viață

Cazul institutorului Guşu Marcu este simbolic. Acest întemeietor al şcolii româneşti din Nijopole, aprobată de Regele Carol I, este atacat mişeleşte de bandele greceşti. În ultimele sale clipe de zbatere între viaţă şi moarte, dascălul aromân este vizitat de consulul român aflat la Bitolia, pe numele său Penescu. Aţintindu-şi privirile stinse asupra reprezentantului ţării, printr-o supremă sforţare, muribundul izbuteşte să articuleze ultimele sale cuvinte: „Trăiască patria română!"...

Aşa s-au stins nenumăraţi martiri aromâni care nu şi-au precupeţit jertfa pe altarul idealului naţional.

Dar un popor care ştie să moară are şi dreptul să trăiască. Poporul aromân a pecetluit cu destul sânge drepturile sale la o existenţă naţională (Sterie Diamandi).

Vizitându-i pe aromânii din Grecia, în anul 1912, doctorul C. Istrati, adânc impresionat de cele văzute scria:

„Cuvântul de criminali este prea blajin pentru a caracteriza ceea ce am făcut noi cu aromânii. Nu se poate concepe o acţiune mai nesăbuită, mai fără rost şi mai fără scrupul, decât modul cum am dus la primejdie şi pierzanie pe fraţii noştri de acolo.

Suntem într-o astfel de stare de nepăsare şi putreziciune morală şi sufletească încât nimic nu ne mai mişcă.

Am trista convingere că nici unul dintre conducătorii noştri nu va şti să facă tot ce trebuie pentru a alina măcar suferinţele lor şi a le asigura măcar puţin ziua de mâine. Culegem fructele

ticăloşiei în care trăim de multe decenii şi bieţii macedoneni plătesc cu viețile lor această ticăloşie.

Mă doare inima de cele ce scriu, dar revolta mea sufletească e adâncă!"

Cele scrise de dr. C. Istrati în 1912 sunt valabile şi astăzi. Probabil că vor rămâne valabile încă mult timp de acum încolo.

Cu atât mai mult cu cât statul român mai făcea pe atunci câte ceva pentru aromânii din Peninsula Balcanică.

Astăzi, în schimb, nepăsarea faţă de fraţii noştri de peste Dunăre a ajuns deplină.

Dar chiar însăşi viețuirea naţiei aromâne după încercările avute de-a lungul istoriei - din care noi am amintit doar o mică parte - se constituie într-o mare şi nepătrunsă enigmă.

Oferiţi-le aromânilor câteva clipe spre a le asculta plânsul:

Văleleu, ce dor şi jele,
Plâng oile cu durere...
Anul ăsta-i tare greu,
Că ne-a bătut Dumnezeu,
Ne-a luat turmele de oi,
Văleleu şi vai de noi.
Încotro s-o luăm nu ştim,
N-avem bani ca să plătim
Păşunatul, suntem goi,
Loviţi de griji şi nevoi.
Nu s-aude glas de miei,
Plâng armânii, vai de ei,
Că n-au oi să facă stâni.
Se-aud gemete de câni
Şi e mare jale-n casă,
Că n-avem pâne pe masă.

Ciobanii plâng cu durere
Când văd turma că le piere,
Turmele care umpleau
Văile, când coborau
În câmpie la iernare,
Numai biata strămutare
Ne-a rămas drept alinare!
Vom porni-o, să se știe,
Ca haiducii-n pribegie...
Și-ndurerați om cânta
Cântec de inimă rea!

Folclor aromân grămostean
(Nicolae Gheorghe Caraiani și Nicolae Saramandu)

Plângul armânului

Câte oi am ales,
Le-am dăruit,
Ca să plătim birul,
Vai de noi, încotro să mergem?
Cu hoții ne vom întovărăși
Și ne vom face tovarăși cu cucul,
Cu pustiul de cuc
Ce de pe ramura de nuc
Își plânge dorul întristat
Și noi vom plânge din ficat
Sărmanele turme ce le-am pierdut,
Până când noi om muri.
(*„...Oi-bobo până s-murim"*)

Uitați și abandonați în bezna întunericului de către frații lor de peste Dunăre, risipiți în patru state și ajunși în bătaia tuturor vânturilor, aromânii sunt condamnați ca popor la pieire lentă și sigură

Târâți de vântul pribegiei și nebuni de dorul așezării stabile, aromânii migrau în „Vlăhie" și nu se mai întorceau la vetrele lor străbune. De aici ostilitatea fățișă a celor rămași acasă împotriva țărilor valahe care le răpeau feciorii și bărbații

Bărbaţi valizi emigrau în masă, lăsând satele depopulate să plângă şi să blesteme „înstrăinarea" - transformându-i pe aromâni într-un fel de evrei ai Peninsulei Balcanice

„... Voi rămâni de aşe înclo
Nu avăzâţ ţe s-faţe
Armiro?
Armiro nu-avdzâţ ţe
s-faţe?"
(Voi români din toate părţile
N`auziţi ce se petrece în
Armiro?
În Armiro n`auziţi voi ce se
întâmplă?)

Asasinarea aromânilor implicaţi în lupta de redeşteptare naţională nu s-a limitat la localităţile de baştină, ci a fost prelungită chiar pe străzile Bucureştilor, unde, la 22 iulie 1900 a fost ucis cu focuri de revolver de către comitangii bulgari, aromânul Ştefan Mihăileanu - cel care împreună cu Bagav, Cairetti şi Belimace a scos la 1888 revista *Macedonia*, primul periodic aromân cu caracter literar

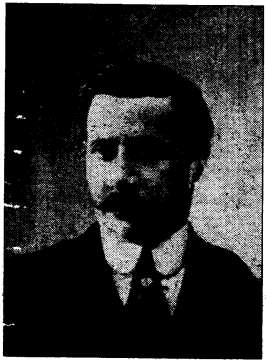

TRAZEŢI CAL`LU

„Trazeţi cal`lu cam`agale
Că mi-arupe doru ş`jale,
Greşeşte muma şi s`dinică:
Hililu-a meu, mic mi-eşti nică,
Va-mi ti duci tru xenătate,
Nu-ai aclo tată, ni frate:
Ma ce s`fac şi eu mărata,
La Arâmâni aşi i scriata:
Di tru sorte ş`pân tru morte
Fug pi-t xeane mult diparte
Ş`di-a lor casă nu-şi au parte!
Du-mi-te hiliu, cu Dumnedeu,
Năs s`ti-ascapă di areu,
Ş`ti-aferească di duşman
Ş`să-mi te-aducă dup`un an"

Editura *Sutatei Tinerilor Aromâni* - Sofia 1924

Aromânii au avut (şi au) o puternică şi combativă clasă de intelectuali, dar le-au lipsit (şi le lipsesc) politicienii...

Păzitorii satelor aromâne împotriva incursiunilor banditeşti erau în fapt luptători pentru apărarea libertăţilor ameninţate. Ei au fost glorificaţi prin cântece populare, dar cu sobrietate şi măsură, aşa cum le stă bine aromânilor

Cărvănăritul a luat o dezvoltare neînchipuită printre aromânii din Bulgaria, dar a condus şi la slăbirea potenţialului demografic, menţinându-i pe aromânii ca şi pe moţii noştri într-o nativitate la limită. Adunările cărvănarilor aveau loc după principii similare nedeilor din ţară

Cântițe di jale

În dragul nostru Pind
Se înalță fumul sus -
Că arde vatra noastră
Și graiul ne e dus.
În dragul nostru Pind
Nu zbiară miel în mai,
Și plâng fetele noastre.
Și poartă cernit strai!
În dragul nostru Pind
Pădurile rămân...
Căci ard a noastre case
Și piere bietu armân!
(*.....Și moare lailu armân!*")

(Traducere de Kira Iorgoveanu)

Capitolul IX

Icoane făcătoare de minuni

Dogma cea mai adânc înrădăcinată în credința creștin-ortodoxă este cinstirea și închinarea la Sfinți, la moaștele lor, precum și la icoanele ce-i reprezintă - atât pe ei, cât și Dumnezeirea.

Această dogmă consfințește o punte între viața actuală, de pe pământ, și spiritele sfinte, din lumea cealaltă, credință izvorâtă din fondul doctrinei creștine: Dumnezeu s-a făcut om ca să îndumnezeiască omenirea.

Din cele mai vechi timpuri ale creștinismului, respectul pentru Sfinți a fost așa de mare și de puternic, încât moaștele lor se păstrează și se venerează ca obiecte de cult, făcându-se adunări și pelerinaje la mormintele lor, adresându-li-se rugăciuni și dedicându-li-se biserici împodobite cu icoanele ce-i reprezintă.

Sfintele icoane - podoaba ortodoxiei - sunt legate de persoana pe care o reprezintă prin așa-numita sfințire a icoanei, realizată prin păstrarea ei în altar timp de 40 de zile.

De când sunt venerate icoanele

Chiar dacă au existat unele opuneri la cinstirea icoanelor (soborul din anul 388), opuneri bazate pe cea de-a doua poruncă din decalogul lui Moise (v. Vechiul Testament): „Să nu-ți faci idoli și nici un fel de asemănare din câte sunt în cer sus, și din câte sunt pe pământ jos și din câte sunt în ape și sub pământ, să nu te închini acelora, nici să slujești lor", *Eșire* (X-4), până la urmă cinstirea icoanelor a triumfat în cel de-al VII-lea Sinod ecumenic din anul 787, precum și în Sinodul din 18 februarie 842, de la Constantinopol, fixându-se rânduiala ca prima Duminică din postul mare să se numească „Duminica Ortodoxiei", cea care apără icoanele și pomenirea celor sfinte.

Imediat după încetarea persecuțiilor împotriva creștinilor ce prețuiau icoanele, cinstirea acestora a devenit - din nou - publică. Ortodocșii, creștinii cei mai conservatori, au continuat să-și reprezinte înaintea ochilor fețele Domnului nostru Iisus Hristos și a Preacuratei Maici, fețele Îngerilor și ale Sfinților, precum și diferitele evenimente citate în istoria Vechiului și Noului Testament. Sfintele icoane îi evocau pe cei închipuiți pe ele, servind ca suport închinărilor fierbinți; în multe cazuri rugăciunile fiind ascultate.

Deci, trebuie să înțelegem că, cinstirea care se dă chipului reprezentat trece la prototip și, prin urmare, cel care se închină icoanei se închină de fapt ființei închipuite în ea.

Din mulțimea icoanelor, o anumită parte a lor s-a remarcat printr-o abundență de minuni care au fost consemnate în

cronicile țărilor ortodoxe. Acestea sunt cunoscute sub numele de „icoane făcătoare de minuni".

Noi, românii, am primit dogmele religioase de la primii propagatori ai creștinismului, le-am păstrat și perfecționat sub conducerea Bisericii Ortodoxe, înființând biserici în toate satele și cătunele, precum și în toate locurile prin care, în decursul istoriei, am emigrat. Toate bisericile noastre, fie mari, fie mici, din piatră sau de lemn, sunt zugrăvite cu icoane. Despre multe dintre icoanele din România se păstrează în popor - sub formă de legende - povestiri despre fapte miraculoase.

Icoanele făcătoare de minuni

O listă a icoanelor făcătoare de minuni din Vechiul Regat - în număr de 18 - a fost publicată de Prea Sfințitul Episcop Melchisedec al Romanului în *Oratoriul* din anul 1869, și mai apoi, într-un *Tratat despre cinstirea și închinarea icoanelor în Biserica Ortodoxă și despre icoanele făcătoare de minuni din România ortodoxă* (în anul 1890).

Aceste icoane făcătoare de minuni, recunoscute ca atare încă din secolul trecut, sunt următoarele:

1. Icoana Maicii Domnului din Mănăstirea Neamț, cea numită „Închinătoarea";

2. Icoana Sfintei Ana, mama Maicii Domnului, de la Mănăstirea Bistrița, din Moldova. Amândouă aceste icoane au fost primite de către Alexandru cel Bun - ca dar împărătesc - de la Ioan Paleologul, suveranul Bizanțului;

3. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Golia, din Iași, recunoscută ca făcătoare de minuni încă de pe timpul lui Vasile Lupu Vv.;

4. Icoana Maicii Domnului din Biserica Mitropoliei Moldovei, adusă acolo, de la Mănăstirea Florești, de către Mitropolitul Veniamin Costache;

5. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Agapia, recunoscută ca făcătoare de minuni încă de pe când se afla la Schitul de Maici Gârcina (desființat în anul 1803);

6. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Adam, din fostul județ Tutova;

7. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Florești, din județul Vaslui;

8. Icoana Maicii Domnului, de la Trifești, sat din fostul județ Roman;

9. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Mavromolu, din Galați, icoană adusă de la Constantinopol în timpl domniei lui Duca Vodă (prin anul 1670) și preluată de la o anume Mănăstire Mavromolu - ce se pustiise - și al cărei nume a fost dat bisericii ctitorite de către Duca Vodă în Galați, special pentru sălășluirea acelei icoane făcătoare de minuni;

10. Icoana Maicii Domnului de la Schitul Dălhăuți, din județul Buzău;

11. Icoana Maicii Domnului din Mănăstirea Socola, de lângă Iași;

12. Icoana Maicii Domnului din satul Pașcani, comuna Vlădești, din fostul județ Covurlui;

13. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Banului, din orașul Buzău;

14. Icoana Maicii Domnului de la biserica Olari, din

Bucureşti, icoană adusă în Capitală, pe timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 de către preotul Iani şi parohienii săi ce fugiseră de groaza turcilor. Primul loc al acestei icoane făcătoare de minuni a fost la Biserica Batiste, fiind mutată apoi la Biserica Pitar-Moş, iar în urmă la Biserica Olari, la rugămintea enoriaşilor fugiţi de la Rezgrad;

15. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Sărindar, din Bucureşti, care nu ştim unde se află;

17. Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Dintr-un Lemn, din judeţul Vâlcea;

18. Icoana Maicii Domnului de la Schitul Nămăeşti, din fostul judeţ Muscel, locaş de sorginte rupestră;

O caracteristică specifică

Toate icoanele făcătoare de minuni de la noi sunt, după cum se vede, ale Maicii Domnului, doar una fiind a mamei sale - Sfânta Ana.

Din păcate, nomenclatorul acestor icoane, singura lucrare de studiu asupra lor, nu cuprinde - prin forţa împrejurărilor - decât icoanele făcătoare de minuni din Vechiul Regat.

Dar şi semnalările din noile provincii, venite la patria-mumă în 1918, fac referire tot la icoane reprezentând-o pe Maica Domnului. Astfel, avem o semnalare a icoanei Fecioarei Maria de la Nicula, consemnată că ar fi lăcrimat zile întregi în luna februarie a anului 1694, aducând faimă şi făcând din Mănăstirea Nicula cel mai cunoscut loc de pelerinaj

din Ardeal. De asemenea la Mănăstirea Radna este o icoană a Sfintei Fecioare, recunoscută ca făcătoare de minuni, făcând din Mănăstirea Radna un cunoscut şi de acum celebru loc de pelerinaj.

Consemnări asupra minunilor săvârşite de aceste icoane - dar şi de altele nerecunoscute ca atare - sunt consemnate în cronici şi izvoade. Dintre acestea toate, darea de seamă asupra lăcrimării icoanei Maicii Domnului de la Socola (în timpul războiului Crimeei) este cea mai concret şi ştiinţific cercetată. Din păcate, spaţiul nu ne permite să o abordăm, noi consemnând doar acurateţea determinărilor ştiinţifice făcute şi rezultatul final: **Icoană făcătoare de minuni!**

Personal, în copilărie am asistat la o asemenea minune săvârşită prin chemarea ploii de către Icoana Maicii Domnului de la Trifeşti-Roman. Atunci, în timpul cumplitei secete din vara anului 1946, „Sfânta" de la Trifeşti a fost scoasă la o procesiune de rugă pentru ploaie. Odată ajunsă pe câmp, întreaga procesiune a fost învăluită de nori groşi de ploaie şi, pe neaşteptate, ne-a cuprins pe toţi o teribilă revărsare de şuvoaie de apă, ceea ce se numeşte în limbaj comun „rupere de nori". Ceea ce a fost frapant, este că, revărsarea de ape s-a abătut numai asupra procesiunii, neafectând zona.

Dumneavoastră puteţi să o anumiţi doar „întâmplare", dar atunci, în anul 1946, la Trifeşti-Roman a avut loc o întâmplare pur şi simplu de sorginte divină.

De aceea consider o realitate certă credinţa românilor în puterea sfintelor icoane, şi anume că aceasta nu poate fi

asemuită doar unor simple mituri, simple legende, izvorâte din imaginația populară. Ea se bazează pe fapte concrete, pe semne evidente, probând că icoanele făcătoare de minuni pot avea influențe benefice, divinatorii, asupra omului credincios.

Câteva aspecte legate de cultul icoanelor făcătoare de minuni

Dacă procesiunile de înmormântare impresionează prin desfășurarea lor tipică de prețuire a mortului și de comuniune dintre cele două vieți - de aici și de dincolo - procesiunile pentru ploaie în caz de mare secetă, ale căror nucleuri sunt constituite îndeobște de o icoană făcătoare de minuni, are caracter cu totul special. Și nu doar prin grandoarea lor.

Ele sunt - în fond - manifestarea evlaviei, credinței și speranței, nu a unuia, ori a mai multora dintre credincioși, ci a obștii întregi, a comunității puse în pericol, care dorește ardent ploaia (ori, alteori, în vechime, dispariția unor molimi) și care, pentru a-și susține cererea, dau o formă impunătoare alaiului, devenit măreț.

Crucea mare a bisericii, toaca (sau tochițele de mână), prapurile (steagurile cu hramul sfântului lăcaș), icoanele împărătești, dascăli, epitropi premerg „Sfânta" dusă cu schimbul, în ordine, de câte doi demnitari ai comunității. După „Sfânta" urmează soborul de preoți îmbrăcați în marile odăjdii, iar apoi întreaga comunitate, de la bătrâni și până la copiii ținuți în brațe.

Asemenea mari procesiuni, terminate îndeobște la o fântână solitară de pe câmp, unde are loc Serviciul Divin și Ruga, nu se uită prea ușor, ele fiind un rar exemplu de închegare deplină a comunității.

Poate de aceea, în mai toate zonele din țară există icoane declarate ca, făcătoare de minuni. Ele sunt tocmai acele icoane care au prilejuit mai multe cazuri de vindecări miraculoase, ori au o mai mare frecvență de îndeplinire a unor rugi din partea credincioșilor.

În București, cu excepția icoanei făcătoare de minuni de la Biserica Sărindar, ce se află pe locul Cercului Militar Național și a fost demolată, sunt actual acreditate două icoane făcătoare de minuni. Prima este aceea de la Biserica Olari, prinsă și în nomenclatorul episcopului Melchisedec, și care se află reargintată și reaurită de cavalerul Ștefan Stoica, în anul 1864, cu unul dintre cele mai frumoase acoperământuri ce le-am văzut - străjuit de 24 de medalioane. Dar, chiar și vechiul acoperământ al icoanei făcătoare de minuni se află tot în această biserică, montat pe o altă icoană pe care a fost reașezat și păstrat intact.

A doua icoană făcătoare de minuni din București se află încastrată în catapeteazma Bisericii Icoanei, între ușile împărătești și ușa diaconească din stânga. Povestea acestei icoane este destul de interesantă.

Pe locul actualei biserici este atestat, pe la anul 1681-1682, un schit din lemn a cărui grijă era purtată de dumnealui David Corbea Ceauș, la originile sale brașovean. El lucra la cancelaria domnească a lui Constantin Brâncoveanu, în așa numitul „Cabinet-Negru", ceea ce i-a prilejuit și unele călătorii de mare taină în Rusia și Polonia.

Conform unei tradiții, icoana Maicii Domnului de la acel schit s-a numit „Icoana" și a fost dăruită de însuși Constantin Brâncoveanu și ferecată în argint de meșterul Filip Nicolau, în anul 1682. Acel celebru meșter de pe atunci era cunoscut sub apelativul de „Argintarul".

Conform unei alte tradiții, acea icoană făcătoare de minuni sălășluia prinsă pe un bătrân tei, unde prin diverse adăugiri se formase cu timpul un altar devenit celebru pentru credincioșii mai nevoiași din cartierele-sat: Popa Chițu, Dichiu, Tei ș.a.

Să ne reamintim că actuala stradă a Icoanei se termina în strada Teilor, care apoi s-a numit Vasile Lascăr sau Galați, stradă ce lega cartierul-sat Tei de centrul Capitalei. Să ne mai re-amintim că nu cu mult timp în urmă, astfel de altare puteau fi încă întâlnite la Mănăstirea Țigănești (pe un stejar), la „Bradul Botezat" dintre Mănăstirile Almașu și Horaița (Neamț), dar, probabil și în alte locuri din țară.

Nu este exclus că, cele două legende să ne releve, în fond, un același trecut al acestei icoane făcătoare de minuni din București. Anume, icoana să fi fost fixată de vreun călugăr pe un arbore, și apoi, primejduită prin îmbătrânirea copacului, să fi fost cerută permisiunea lui Vodă pentru a fi adăpostită icoana publică într-un sfânt lăcaș stabil...

Este constatat un lucru cert, anume că toate icoanele făcătoare de minuni o reprezintă pe Fecioara Maria - Mater Dolorosa. Singura excepție, a icoanei Sfintei Ana, mama Sa, nu vine decât să întărească regula. Minunile, dorite și așteptate, este posibil să nu fie patronate în popor, așa cum era normal, de către Dumnezeire - prin Sfânta Treime - deoarece Sfânta Maria este frecvent regăsită în paleofolclorul român, ante-creștin ca Maria, Fecioara, Mâhnita, Îndurerata, Muma Soarelui și a Lunei, Voinica, Domnița, Măreața, Mânioasa, Furioasa, Războinica, Împărăteasa, ori, suava Floare de Măr, ea însăși o expresie a gingășiei, dar și a atotputerniciei...

Icoana făcătoare de minuni de la Radna

1910 - Pregătirea unei procesiuni pentru invocarea ploii la Mănăstirea Agapia. Icoana făcătoare de minuni este purtată în baldachinul din spate

1914 - O procesiune organizată la Mănăstirea Radna din Transilvania

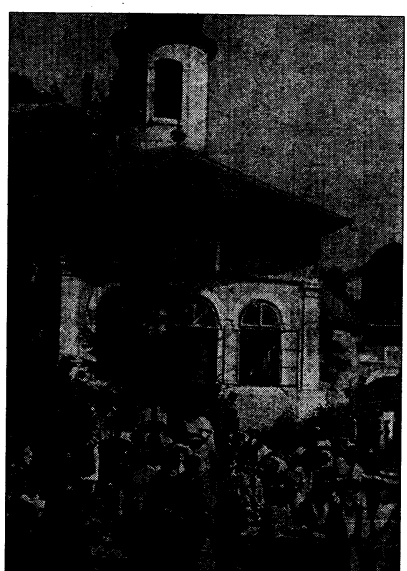

Pelerinaj, la începutul secolului, la icoana făcătoare de minuni de la Schitul Nămăiești din Muscel

Capitolul X

Nepătrunsa taină a înmormântării voievodului Ștefan cel Mare

Deschiderea mormintelor voievodale de la Putna a ridicat de-a lungul timpului o serie de întrebări-capcană asupra cărora istoricii nu s-au pronunțat sau, mai curând, au evitat să se pronunțe. Sub privirile înmărmurite ale unei asistențe copleșite de emoțiile momentului, cripta slăvitului voievod - părinte al Moldovei - a revelat osemintele acestuia depuse fără sicriu, pe treisprezece bare transversale din fier, iar craniul așezat pe un căpătâi din cărămizi, special întocmit pentru acest fel de sprijinire.

Înfășurarea cadavrului într-o mantie, fie ea „confecționată dintr-o stofă grea și bogată", ne conduce - fără să vrem - la gândul că s-au păstrat întocmai ritualurile de înmormântare a călugărilor isihaști.

Dar marea problemă nu este, în fond, aceea a înmormântării propriu-zise, indiferent de modul în care s-a oficiat aceasta. Problema care se ridică este aceea a păstrării enigmatice,

desăvârșite, a secretului ermetic ce s-a menținut sute de ani fără a transpira în nici un fel asupra cauzelor și nici asupra modalităților de realizare ale unui asemenea act - desigur arbitrar - săvârșit asupra unei persoane de notorietate europeană.

Iar ascunderea felului sub care s-a oficiat înmormântarea, fără consemnarea ei de către cronicari, ci doar cu unele foarte slabe ecouri în folclor, ne duce cu gândul la o taină care, astăzi după trecerea timpului, rămâne aproape la fel de nepătruns.

În cele ce urmează voi recurge la puțină „detectivistică pe hârtie", căutând să încerc să vă ajut să pătrundeți în misterul înmormântării marelui voievod.

Spre deosebire de alte dăți, când am solicitat cititorului să aleagă între mai multe răspunsuri posibile la o aceeași enigmă, de astă dată relev singurul răspuns - la care am ajuns după câțiva ani de tatonări - constituindu-se într-o unică soluție la o taină aproape de nepătruns fără sprijinul logicii: o posibilă călugărire ante/post mortem!

Cu alte cuvinte am ales „ipoteza" ca singură metodă de investigare, într-un asemenea caz.

Și încă ceva. Dată fiind gingășia problemei, îmi declar din capul locului totala mea admirație față de marele voievod pe care l-am prețuit dintotdeauna ca moldovean născut la câțiva metri de cetatea străbunicului său Roman Vv. și la câțiva kilometri de Cetatea cea Nouă, de la Târgul Romanului, zidită de Ștefan Vv. împotriva agresiunii ungare.

Reverberații în folclor

Mihail Eminescu are în câteva dintre poezii unele inserții de versuri populare, preluate practic fără prelucrare. Printre ele, în ultima parte din *Doină*, poezie publicată, la 1 iulie 1883, în *Convorbiri literare*, se practică o „invocație" de factură cel puțin curioasă:

„Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta,
Las' arhimandritului
Toată grija schitului,
Lasă grija sfinților
În sama părinților,
Clopotele să le tragă
Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă..."

Aceste versuri au fost și sunt încă abordate în mod simplist, ca un apel la ridicarea din morți a lui Ștefan Vv. pentru a salva Moldova, deoarece doar el putea să scape țara, în situații deosebit de grave:

„Toți dușmanii or să piară
Din hotară în hotară..."

De asemenea speranțe ale moldovenilor nici nu trebuie să ne mirăm, întrucât: „La moartea lui Ștefan Vodă a fost multă jale și plângere a tuturor locuitorilor țării; că plângeau toți ca după un părinte al lor, cunoscând cu toții că i-au scăpat de mult bir și apăsare" (Gr. Ureche în *Letopiseț*).

Rămâne însă întrebarea de ce Ştefan Vodă trebuia să lase arhimandritului toată grija schitului? De ce el, Vodă, trebuia să lase grija sfinţilor în seama părinţilor? Avea cumva el un rol monahal în acea mănăstire? Făcea cumva el parte din cinul monahal deservent al acelei mănăstiri?

Cine se va grăbi să zâmbească subţire că aici avem de-a face doar cu simple metafore trebuie să ştie în primul rând că, în folclor, metaforele servesc întotdeauna unor idei majore, iar în al doilea rând că, în poezia sa, poporul român nu se joacă oricum cu aprecierile, constatările şi cu figurile de stil.

Cultul morţilor la români

Este îndeobşte cunoscut faptul că la noi, românii, datinile de la naştere, dar mai cu deosebire datinile de la moarte sunt cele mai bine şi riguros păstrate.

În mod destul de curios nu s-a păstrat nici o relatare despre înmormântarea lui Ştefan cel Mare, eveniment „pasat" atât de istorici, cât şi de istoriografi.

În lipsa unor asemenea date, vom apela pentru clarificarea problemei - prin paralelism - la descrierea înmormântării lui Matei Basarab, relatare din *Călătoriile patriarhului Macarie*, pe atunci arhidiacon de Antiohia, care a vizitat prin anul 1654 ţările române.

„Ieşirăm din biserică pentru înmormântarea răposatului Matei Vv.

Un mare pavilion fu înălţat pe esplanada Curţii; acolo fu

pus un scaun pentru noul vodă, cu alte două la stânga pentru Mitropolit şi Patriarh. De aceeaşi parte stăteau ceilalţi episcopi de faţă, dimpreună cu egumenii, preoţii, diaconii, călugării, în număr de aproape o mie de persoane. Boierii formau un mare cerc împrejur, iar restul spaţiului era cuprins de oaste şi de popor...

Vodă zăcea pe o masă, cu faţa descoperită, cum era obiceiul. Era îmbrăcat cu haine regale, de scump brocard, blăniţe cu samur de mare preţ, şi cu nasturi de aur şi de argint poleit. Avea pe cap un preţios calpac de samur. Îl acoperea peste tot, de la cap până la picioare, un fel de giulgiu de satin alb, pe care era zugrăvită o cruce de aur...

Patriarhul îl tămâie şi recită <<Rugăciunea morţilor>> şi celelalte; apoi însoţit de noi, cadavrul fiind depus în sicriu (subl.n.), fu transportat în curte, sub pavilion...

Mortul fusese aşezat într-un sicriu (subl.n) împodobit ca al unui rege...".

Or, cunoscut este că ritualurile de înmormântare se păstrează minuţios pentru cele mai lungi perioade, iar dacă Matei Basarab a fost depus „într-un sicriu împodobit ca al unui rege" şi „înveşmântat cu haine regale", înmormântarea lui Ştefan cel Mare trebuia să se desfăşoare nu doar cu pompă mai mare, dar îmbrăcămintea şi sicriul era normal să fi fost măcar pe măsura rangului şi al preţuirii avute în viaţă.

Ei bine, din cele şase morminte voievodale de la Putna, singur Ştefan cel Mare nu avea sicriu şi fusese înmormântat doar înveşmântat într-o mantie! Până şi Ştefăniţă-Vodă, fiul lui Bogdan şi nepotul lui Ştefan, era înmormântat în sicriu, deşi - la fel de curios! - şi el era înveşmântat în „odăjdiile celui mai înalt cin călugăresc".

Dar să nu devansăm și să urmărim câteva date de punere în temă, care ne vor ajuta la o mai lesnicioasă înțelegere a unor lucruri cu aspect destul de gingaș.

Câteva date privitoare la Ștefan cel Mare

Ștefan Mușat, numit astfel de contemporani (v. Ulianitzki - „posol Stefanov voloșscago voevoda Mușat"), se trăgea din Roman, fiul mijlociu al primului mușatin, Costea Mușat, după următoarea ascendență:

Roman Mușat 1391-1394;
Alexandru cel Bun, 1400-1432;
Bogdan al II-lea, 1449-1451;
Ștefan cel Mare, 1457-1504;

Mama sa, Oltea, nu fusese soția lui Bogdan, ci doar țiitoare, având un alt soț, legiuit și, cu el, și alți copii. Oltea Doamna este astfel pomenită în pomelnicul de la Bistrița, dar Ștefan o amintește drept Maria într-un hrisov din anul morții mamei sale (a. 1466), ceea ce - presupun istoricii - înseamnă că ar fi fost călugărită spre sfârșitul vieții. Trebuie să atragem atenția din capul locului că, în vechime, asupra călugărirlor existau o seamă de precepte la care se supunea atât boierimea, cât și familiile domnitoare - după un tipic, altul decât cel de astăzi.

Amintim în treacăt că fiul lui Vlad Țepeș, căruia i s-a zis **Vlad Călugărul,** fiindcă fusese călugărit, nu a fost primit de

fiul său Radu în biserica-necropolă de la Dealu - ci fusese înmormântat la mănăstirea Glavacioc. Un alt pretendent la domnia Munteniei, **Dragomir Călugărul,** nu are nici el mormântul însemnat ca os domnesc, ci ca simplu monah. **Radu Paisie** voievod, fost egumen la Argeș, a fost abandonat în Egipt, deși osemintele multora dintre demnitari erau repatriate. Mama lui Mihai Viteazu, Teodora, nefiind nici ea soție legitimă a lui Pătrașcu Vv., ci tot țiitoare, a fost **călugărită sub numele de Teofana** și i se refuză deci înmormântarea la mănăstirea-necropolă Dealu, fiind înmormântată la Cozia - doar fostă necropolă domnească. Chiar pe **Oltea-Maria,** Ștefan cel Mare, că fiu bun, nu putu să o aducă în noua necropolă de la Putna, înființată chiar de el, ci o îngropă la Pobrota, în curte, pe dreapta, în afara mănăstirii, deci refuzându-i-se chiar de fiul ei un mormânt domnesc. *Dura lex, sed lex.*

Legile pământului operau mai strașnic în vechime decât actualele legi parafate și promulgate! Alexandru Lăpușneanu, cruntul tiran, care zidi cea de a patra necropolă a Moldovei la Slatina, nu fu îngropat în ea cu recunoaștere oficială ci, doar sub numele de **Pahomie** sub care fusese călugărit înainte de otrăvirea sa de către Ruxandra Doamna. Deci, conform cu cele menționate oficial, în acel mormânt nu zace voievodul țării, Alexandru, ci monahul Pahomie „care s-a strămutat din viața de acii la veșnicele lăcașuri... în anul 7076 (1568), luna mai 5".

La o asemenea procedură trebuie să fim foarte atenți, întrucât ea desigur că a fost cu atât mai rigidă în urmă cu jumătate de secol, la moartea lui Ștefan Vv.

Este drept că sunt frumoase poveștile prin care se spune că piatra de mormânt a voievodului nu a fost completată cu

datele morții sale deoarece „Ștefan Vodă mai trăiește și astăzi în inimile noastre". Dar nu există un alt gest similar în istoria românilor și mult mai certă este posibilitatea că cei care s-au ocupat de îngropăciune au lăsat în mod sigur, un hiatus voit și bine gândit între cele subterane (la propriu și la figurat) și cele aflate la lumina zilei, care trebuia să apară norodului sub înfățișare normală, doar sugerată justificativ de povestea cu nemurirea...

Asta, deoarece, în mod normal, probabil că pe piatra de mormânt a lui Ștefan Mușat trebuia să se menționeze doar numele său din cinul monahal - ceea ce ar fi condus la un impact mult prea mare față de amintirile poporului despre el.

Așa cum s-a întâmplat îndeobște cu privire la datele personale ale domnitorilor noștri, nici asupra lui Ștefan Vv. nu avem știri biografice lămuritoare. Nu cunoaștem nici data nașterii sale și nimic din cele cu privire la desfășurarea vieții sale înainte de domnie. Însă, dacă presupunem că ar fi avut vârsta de 25 de ani la urcarea pe tron, în anul 1457, el trebuie să fi avut vârsta de 25 de ani la urcarea pe tron, în anul 1457, el trebuie să fi avut binișor peste 70 de ani atunci când s-a sfârșit, în anul 1504, deci o viață destul de lungă, dacă luăm în considerare încordarea neîncetată a puterilor sale fizice și intelectuale în decurs de aproape jumătate de secol de domnie îndeajuns de învolburată.

Este unanim recunoscut faptul că Ștefan Vv. se bucura dè un caracter energic ieșit din comun - înaintea voinței căruia toate piedicile, oricât de mari și de orice natură ar fi fost ele, trebuiau să se plece.

Dacă tradiția istorică asupra lui Ștefan Vv. este extrem de săracă în știri care să se refere la comportamentul său, asupra

constituției sale fizice suntem ceva mai bine informați. Era acest domnitor de o robustețe de fier și numai astfel ne putem explica toate acele osteneli interminabile și zdrobitoare ale nenumăratelor sale campanii militare pe care le punea la cale, le urmărea și le aducea la îndeplinire conform unor planuri minuțios prestabilite - fără a fi bolnav nici o singură dată. Doar rana de la picior, căpătată la asediul Chiliei, în 1462, deși crâncen suportată, avea totuși în cele din urmă să-l doboare după o rezistență de aproape jumătate de veac.

Chiar și asupra vieții familiale a lui Ștefan cel Mare mai planează încă unele date incerte. Se pare că prima lui soție, cu care s-a căsătorit tradițional îndată după urcarea pe tron, spre a lăsa urmași la domnie, a fost o oarecare Maruşea, mama lui Alexandru, pe care-l pomenește în pisania de la Războieni: „Și noi Ștefan Voievod și cu fiul nostru Alexandru, ieșit-am înaintea lor aici, și am făcut cu dânșii mare război, în al 20-lea an curgător al domniei". A doua soție a lui Ștefan Vv. a fost Evdochia de la Kiev, cu care se căsătorește la 5 iulie 1463 și de la care îi are pe Bogdan și Petru, amândoi băieții însă morți la scurt interval în anul 1479 și îngropați împreună.

A treia soție a lui Ștefan Vv. a fost Maria de Mangop, delăsată, și în locul căreia se căsătorește cu cealaltă Marie, fiica lui Radu cel Frumos, numită și Voichița, cu care îl are pe cel de-al patrulea fiu, tot Bogdan, zis Bogdan-Vlad, iar în popor Bogdan cel Chior.

În afara celor patru fii legitimi, Ștefan Vv. a mai avut un fiu natural, Petru-Rareș, pe care-l recunoaște ca fiind copilul său de la soția unui negustor de pește din Hârlău, numit Rareș. Acest fiu avea să moștenească cel mai pregnant caracterul

războinic, întreprinzător și îndrăzneț al părintelui, dar și al bunicului său. Unii istorici mai atribuie și alți descendenți de-ai domnitorului.

Cei cinci fii ai lui Ștefan Vv. au avut și două surori: Elena (Olena) și Maria, despre care se știu puține lucruri, în afară de viața dramatică a celei dintâi, Elena, care era fiica rămasă de la Evdochia. Cealaltă, Maria, nu se știe de la care dintre soții a avut-o Ștefan, dar este posibil că de la Maria de Mangop, deoarece se mai numea Kneajna.

Episcopul Melchisedec de la Roman dă ca aproape sigură existența și a unui al șaselea fiu al lui Ștefan, pe numele său Ilie.

Cu opt copii (6 băieți și 2 fete) rămași de la cinci neveste (sau, poate, șase!) dintre care la un moment dat - prin anul 1466 - trăiau toate, nici nu prea este de mirare că lui Ștefan cel Mare i s-a adăugat atributul de... „și Sfânt".

Ce relatează cronicarii

Cronicarii noștri, în special Grigore Ureche, am spus că nu fac nici un fel de referiri la înmormântarea lui Ștefan Vv., în afară de generalitățile privitoare la măreția zguduitoare a momentului. Care, desigur, nu a lipsit. La fel Cantemir, Șincai ș.a.

Nici cronicarii străini ce tratează epoca la care ne referim (Miehovski în *Chronica Polonorum*, Ioackim Cureu în *Analele Silesiei*, Engel în extrasele registrelor ungurești

Gesch, der Moldau, Doghiel în *Codex diplomaticus regni Poloniae* ș.a.) și care nu s-ar fi sfiit să facă relatări dezvăluind sincope la domnia Moldovei, nu relatează nimic despre funeraliile marelui voievod.

Ceea ce ne obligă să subliniem că afirmația din titlul capitolului nu este deloc gratuită și avansată doar spre a capta cititorii. De asemenea, nici că noi suntem în măsură să lămurim o asemenea întâmplare, care a avut loc, să ne reamintim, în iulie 1504. Este chiar vorba de o taină nepătrunsă, *stricto-sensu*, de pe care încercăm să ridicăm doar un colț din vălul ce o acoperă cu strășnicie de veacuri.

Ce susțin istoricii

A.D. Xenopol, în *Istoria românilor din Dacia Traiană* (vol. IV, p. 109), scrie că, întors din campania biruitoare din Pocuția, pe care o readusese întreagă în stăpânirea sa, „Ștefan se coborî de pe tron în patul de durere, de unde avea să treacă în curând în veșnica odihnă. Suferința puse capăt carierei sale militare; domnul însă și omul rămaseră întregi până în cele din urmă momente". Iar mai încolo (p. 129): „Două zile chiar înaintea morții sale, Ștefan avu prilejul de a zdrobi o a doua încercare a boierilor, făcută însă nu în contra lui, ci în contra aceluia căruia vroia să-i lase coroana". Amintim că primul complot, la acea dată chiar împotriva vieții lui Ștefan, avusese loc din partea boierilor Alexa Stolnicul, Negrilă Paharnicul și Isaia Vornicul - căzuți toți trei sub securea călăului. Dar să

vedem cum procedează de astă dată Ştefan Vodă (p. 130): „El pune să-l transporte cu patul lui afară în câmp, probabil în mijlocul oştirii sale, unde, aducând pe boierii ce nu vroiau să recunoască pe Bogdan de urmaş la tron, pune îndată să-i taie chiar sub ochii săi, probabil fără judecată. După aceea, reîntors în casă, ia sfânta împărtăşanie şi se sfârşeşte în deplină linişte, ca şi când n-ar fi vărsat sânge chiar pe pragul mormântului său".

Nicolae Iorga, în *Istoria Poporului Românesc* (Ed. St. şi Enciclopedică, Buc. 1985, p. 312), precizează şi el: „Moartea lui Ştefan fu un mare eveniment pentru toată Europa Răsăriteană, pentru viitorul principatelor române însă fu chiar hotărâtoare. Despre o ceartă pentru moştenire nu putea fi vorba, căci, două zile înainte de izbăvirea sa, muribundul poruncise să fie dus pe câmpul unde, după un vechi obicei, boierii alegeau pe noii domni şi, însuşi luptând cu moartea, pedepsi de mai nainte cu moartea pe aceia cari, dintre numeroşii copii ai lui Ştefan, celui de trei ori căsătorit şi pe lângă aceasta foarte zburdalnic, ar fi voit să aleagă pe un alt voievod decât pe cel mai mare, Bogdan, cel preferat de tatăl său, fiul fetei încă în viaţă a lui Radu cel Frumos. Astfel se săvârşi deci **alegerea lui Bogdan într-o minunată armonie**" (subl. n.).

Deci astfel ne învaţă primii noştri mari istorici de la începutul secolului că s-ar fi săvârşit domnitorul Ştefan Vv. din cele lumeşti: „într-o minunată armonie"! Şi tot astfel avu loc preluarea domniei de către fiul său Bogdan Vv.

Xenopol considera justificată uciderea celor care nu-l doreau ca voievod pe Bogdan, zis „cel Orb" deoarece „ el asigură, prin această măsură de o cumplită energie tronul fiului său..."

Iorga, la rându-i, după ce narează grozăvia întâmplată la Câmpul Direptăţii, face şi el afirmaţia că totul s-ar fi desfăşurat „într-o minunată armonie"...

Curios apare însă modul în care marele savant ocoleşte pur şi simplu problema înmormântării lui Ştefan cel Mare. El, ilustrul medievalist, nu abordează în nici un chip taina mormântului cercetat - aproape în mod ştiinţific - în anii 1758 şi 1856. Or, nu este de conceput ca Nicolae Iorga să nu fi cunoscut bine cele două sondaje ale austriecilor!

Ce-şi închipuie scriitorii

La rândul lor, scriitorii descriu momentul 2 iulie 1504 în mod cuminte şi aşezat, adică servind doar exteriorizării momentul dramatic Ţării Moldovei: „Moartea părintelui său".

Nu este cazul să mai amintesc festivismul cu care scriitorii noştri au zugrăvit îndeobşte asemenea momente istorice, slujind doar interesul lor literar. Am arătat acest lucru când am abordat moartea cronicarului Miron Costin, executat în conformitate cu legile ţării şi nicidecum asasinat mişeleşte, cum susţin unii romancieri în interesul unei lirici facile şi gratuite: uciderea unui cărturar (Miron Costin) de către un analfabet (Constantin Vodă Cantemir).

Ceea ce pare important şi demn de relevat în cazul analizat este doar faptul că nici unul dintre cronicari, istorici sau oameni de litere nu a vrut să încerce măcar să prezinte motivele şi modalităţile ce ar justifica felul total neortodox în care a fost înmormântat marele voievod, astăzi sanctificat.

Iar asta, desigur, pentru a nu stârni învolburarea unor sentimente deja sedimentate.

Ne asumăm noi riscul cu pricina, iar pentru început vom încerca să inventariem motivele care ar fi condus la o posibilă călugărire a voievodului, fie fără voia sa pe patul de moarte, fie, poate, *post mortem*.

Unde a greșit Ștefan cel Mare?

Un ilustru domnitor, de talia lui Ștefan cel Mare, transformat de poporul său - dar și de istorie - într-o unitate de măsură, de comparație, la care nici unul dintre urmași nu a mai reușit să, încerce măcar în a accede, trebuie investit cu un *sumum* al tuturor calităților de conducător.

Cum se spune în popor: „Bun de pus la icoană!".

„Rar război de nu biruia", zice cronicarul Grigore Ureche și într-adevăr, dacă se face o socoteală a campaniilor sale rezultă că a purtat 36 de războaie - în care a suferit doar două înfrângeri. A fost un mare general în adevăratul înțeles al cuvântului. Armata moldoveană, să recunoaștem ca fiind compusă în cea mai mare parte din țărani luați de la coarnele plugului, a înfrânt armate feudale înarmate până-n dinți, precum ale marilor regi maghiari și poloni, a pus pe fugă hoardele mongole, ce acționau crunt după regulile stepelor - și a sfărâmat pe cumpliții ieniceri - racolați dintre creștini, crescuți și antrenați numai pentru uzul luptelor ostășești.

Dar el a reorganizat Biserica, a pus ordine în ierarhia

bisericească, a sprijinit negoțul, meseriile și artele. Priceput cum era, a intuit că fără o cârmuire înțeleaptă nu poți avea o țară destoinică și aptă pentru războaie.

Din acest tablou al marelui voievod nu am avea nici un motiv să credem că - în pragul morții - ar fi avut cineva, persoană sau clan, motiv pentru a-l călugări. Tocmai de aceea vom face o trecere în revistă a greșelilor sale - destul de numeroase la un bărbat plin de acțiune și inițiative, care a domnit 47 de ani.

A.D. Xenopol precizează despre marele voievod „că și momentele lui de odihnă le petrecea tot în desfătări zgomotoase, în prânzuri unde vinul nu era cruțat, și în care adeseori Ștefan cel Mare se abătea la fapte regretabile, semn că dânsul atunci nu mai era deplin stăpân pe vasta lui judecată. „Adeseori la ospețe omora fără județ" spune despre el, cu un laconism cuprinzător, cronicarul Grigore Ureche".

Chiar și în faptele sale de judecată planează nu rareori arbitrariul în locul cumpenei drepte a judecății imparțiale. Astfel, în *O samă de cuvinte* este descrisă povestioara lucrului de duminica (VII): „Ștefan Vodă cel Bun vrând să meargă la biserică într-o duminică dimineața, la liturghie, în Târgu la Vasluiu, și ieșind în polimari la curțile domnești ce erau făcute de dânsul, au auzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Și mirându-se ce om este acela să are duminica, îndată au trimis în toate părțile ca să-l găsească pe acel om, să-l aducă la dânsul. Și l-au aflat pre om în sus prea apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă ce se cheamă acum Movila lui Purcel. Că pe acel om îl chema Purcel. Și ducându-l pre acel om la Ștefan Vodă, l-au întrebat: el a strigat așa tare, și pentru ce ară dumineca? El au zis că au strigat el să aducă boii

la plug și ară duminica că este om sărac, și într-alte dzile n-au vrut frate-său să-i dea plugul, și acum, duminica, i-au dat. Deci Ștefan Vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui săracu, să fie al lui". Această povestioară, știută în toată Moldova și scrisă în cărțile de citire mi-a format în mintea mea de copil ideea că Vodă Ștefan era așa, un fel de haiduc ce ia de la bogătani și dă bieților săraci... E drept că judecata fiind săvârșită în primii săi ani de domnie, Ștefan - așa cum spune cronicarul - avea dorință de fapte mari și nu dădea lucrurilor mărunte „o luare aminte deosebită". Pentru că, în mod normal, într-un asemenea caz, vodă trebuia să apeleze la caseta sa personală pentru donații și nicidecum să ia cu japca un bun al altuia...

Și în viața sa privată au existat unele situații limită. Comportamentul lui Ștefan Vv. față de Maria de Mangop, cea de-a treia sa Doamnă, a fost sub orice critică. Căsătorit cu ea la 24 septembrie 1472, când deja începuse a o râvni pe prizoniera sa din 1471, Voichița-Maria, fiica lui Radu cel Frumos, Ștefan menținu căsătoria cu Maria de Mangop numai din considerente politice - sperând la moștenirea Mangopului. La rândul ei, Maria de Mangop mai mult a plâns decât a luptat împotriva tinerei rivale. Când însă, în anul 1475, Caffa a căzut sub turci, Ștefan își luă gândurile de la stăpânirea Mangopului și, pur și simplu, o delăsă pe soția sa legitimă, conducând-o la altar pe cealaltă Marie, zisă Voichița, mult mai tânără și mai frumoasă. De altfel, Maria de Mangop, muri după doi ani, la 19 decembrie 1477, fiind înmormântată la Putna, unde o așteptă 34 de ani pe rivala sa care se odihni, în sfârșit, alături, prin anul 1511. În acei ani, Ștefan-Vv. avu și numeroase concubine, dar singura menționată de istorie a fost tot o Marie, soția pescarului Rareș

din Hârlău, deci a treia Marie - sau a patra, dacă o punem la socoteală și pe Marușca, tot un fel de Marie, care va să zică...

Deplorabil este și modul în care a tratat el pe solii hanului tătar, la Borzești, în 1467. Este drept că acei soli veniseră cu mare sumeție și cu obraznice amenințări să ceară eliberarea fiului hanului, prins de Ștefan la o încercare de prădare a țării. Dar erau totuși soli și se bucurau de statut diplomatic. Or, Ștefan, pentru a arăta cât de puțin ține el seamă de amenințările hanului tătar, pune de-l „taie" pe fiul acestuia în fața trimișilor ce-i cereau eliberarea, iar până la urmă îi trage și pe soli de vii în țeapă, lăsând numai pe unul dintre ei în libertate pentru a povesti hanului cele văzute. Dar, la plecare, pune de îi taie și acestuia nasul și urechile - așa, ca să nu uite că a fost la curtea Bogdaniei Negre, cum numeau turcii și tătarii Moldova...

Ștefan era religios (a ridicat 44 de biserici și mănăstiri), dar în același timp și extrem de crud; însușiri ce sigur se exclud una pe cealaltă. Dar, susțin istoricii, „în sufletul său ambele simțăminte antagonice se împăcau datorită dragostei de țară în sprijinul căreia punea atât evlavia cât și cruzimea sa".

Mă rog...

A mai greșit Ștefan și când a întreprins atacul asupra Munteniei celei căzute în stăpânirea turcilor. A mai greșit și când a risipit prețioasa prietenie a lui Vlad Țepeș, singurul ce-l mai putea apăra dinspre turci. Dar cea mai mare greșeală a fost baia de sânge din preajma morții sale, prin care (am arătat) i-a executat pe boierii ce nu-l vroiau ca domn pe Bogdan (cel Orb), fiul său de la Voichița, ci îl preferau pe Ștefan, nepotul său, fiul viteazului Alexandru de la Războieni.

Reamintim că urcarea pe tron a voievozilor noștri se realiza

prin așa-numitul sistem românesc electiv-ereditar. În locul clarului sistem al primogeniturii, care se practica la alte popoare, strămunii noștri au ales acest sistem, mult mai democratic și, oarecum, selectiv. Dintre urmașii domnului răposat, boierii alegeau pe acela pe care-l găseau ei mai îndreptățit, dar și mai destoinic. Nu în ultimul rând, noul voievod trebuia să fie perfect sănătos și fără defecte fizice - care în nici un caz nu i se tolerau. Or, Bogdan, fiul favorit al bătrânului Ștefan, era numit Bogdan cel Orb, iar asta spre a evita porecla populară cu pătrunzător iz peiorativ de „Bogdan cel Chior" . Între pretendenții Bogdan și Ștefan balanța preferințelor boierilor a înclinat net în favoarea celui din urmă.

Respectivul sistem de algere a noului domnitor era legal și perfect valabil, chiar dacă din el a izvorât întotdeauna o întreagă gamă de mașinații, intervenții și lupte, de care istoria noastră nu a dus lipsă niciodată. Deci boierii aveau acest drept consfințit din strămoși, iar Ștefan Vv. nu avea în nici un caz căderea să-i „taie" pe cei care își exercitau - în limitele legii - drepturile seculare. Casta marilor boieri, divaniți sau nu, din trecut nu era doar o marotă la cheremul voievodului - fie el Ștefan cel Mare - și, mai ales, nu arareori s-a dovedit de o solidaritate ieșită din comun. Să ne amintim că istoriografia românească de ultimă oră a reașezat în drepturile ei adevăratele stări de lucruri în ceea ce privește relațiile primilor voievozi cu boierimea, relații deformate chiar și de Dimitrie Cantemir - deoarece nu le mai apucase pe vremea sa și care nu-i fuseseră aduse la cunoștință de nimeni.

Se știe (v. P. Panaitescu) că în primele secole ale dezvoltării Moldovei, deci și sub Ștefan cel Mare, marii feudali făceau încă serviciul de vasal la curtea domnească. Ei nu erau

dregători, deci nu erau „retribuiți" ca mai târziu, ci formau sfatul feudal care-l controla pe domn, susținându-se financiar din veniturile propriilor moșii, pentru care obțineau - uneori - privilegii de la voievod. De aceea, lucru care nu se prea știe, cei mai importanți sfetnici erau tocmai aceia care nu făceau servicii de curte - deci nesemnând alături de domn în actele oficiale, ei erau mai puțin cunoscuți, participând numai la cârmuirea țării prin sfaturi de taină.

Or, boierii ce se afirmaseră împotriva lui Bogdan „cel Chior" pentru neîndeplinirea „vechii legi" de alegere a noului domn, nici nu au fost pomeniți de cronici, nici nu făceau parte din Curte, fiind doar „asociați" la domnie prin statut feudal. Asta nu înseamnă însă că nu erau boieri mari, puternici și influenți. Ei aveau legea veche, a pământului, de partea lor.

Chiar dacă Dimitrie Cantemir în a sa *Descriere...* de la 1716, nu mai cunoștea bine aceste rosturi, în schimb le menționează tangent atunci când abordează *Vita Constantini Cantemirii*: Bătrânul Constantin Cantemir, aflat în pragul morții, îi roagă pe boieri să înceapă alegerea urmașului său încă înainte de a-și da el sufletul alegând sau pe unul din cei doi fii ai lui, sau pe oricare altul, dacă pe aceia i-ar socoti Divanul prea tineri. Boierii și dregătorii (observați vă rog că înaintea marilor dregători din divan erau trecuți „boierii" fără funcții oficiale) se adunară la vistierie și-l aleseră pe Dimitrie (care avea doar 19 ani) ca domn, pentru că „era mai iubit de popor decât fratele său mai mare". Apoi divaniții se duc toți la domnul muribund și-i dau vestea de alegerea lor - iar Constantin Vv. moare mulțumit.

Iată, deci, că după mai puțin de două sute de ani, noul voievod se mai alege încă după legea veche, ceea ce - în mod

absolut sigur - Ştefan Vv. nu a respectat-o. Izvoadele consemnează clar că Ştefan, fiul eroului de la Războieni, Alexandru, deci nepotul lui Ştefan Vv. era admirat în întreaga Moldovă şi era dorit în scaun şi de marii boieri „asociaţi" la domnie. Desconsiderarea acestei situaţii, ca şi uciderea samavolnică a sfetnicilor, desigur că ar fi putut conduce la sancţionarea voievodului fie măcar post-mortem, prin călugărire.

Mai sunt destule cazuri din trecut, când boierii şi-au părăsit voievodul înaintea sau în timpul unor lupte - şi asemenea acţiuni au fost consemnate de obicei ca fiind acte de trădare - ele însă nu erau, în fond, decât exercitarea dreptului lor feudal de a-l sprijini sau nu pe conducătorul statului moldav.

Rezultă, din cele expuse, că această ultimă faptă cruntă a marelui Ştefan ar fi fost în măsură să-i solidarizeze pe marii boieri împotrivă-i, până acolo încât să conducă la aplicarea extremei măsuri a călugăririi şi, deci, a decăderii din funcţie. Fiind însă vorba de o persoană adulată de întregul popor, doar acesta era posibil să fi fost motivul ascunderii tainice a faptei.

Sigur că rămân, în continuare, mari semne de întrebare asupra posibilităţii realizării unei asemenea măsuri „in extremis", cu precădere în privinţa asocierii Bisericii la un asemenea act. Mitropolitul era devotat domnitorului în toate acţiunile acestuia, iar fără el nici actul în sine şi nici păstrarea tainei nu ar fi fost posibile. Dar, o asemenea asociere cu clerul nu este nici imposibilă, nici nejustificată, dacă se are în vedere închinarea definitivă a Moldovei către mahomedani, închinare consemnată de Ion Neculce în *O samă de cuvinte* şi, desigur, văzută nu cu ochi buni de către Biserică.

„Când au murit Ştefan Vv. cel Bun au lăsat cuvânt fiului său, lui Bogadan Vv., să închine ţara la turci, iar nu la alte neamuri (creştine - n.n.), căci neamul turcilor sunt mai înţălepţi şi mai puternici, că el nu o va putea ţine cu sabia, ca dânsul".

Cât despre conchiderea aprobativă a istoricilor asupra unui asemenea injuste fapte, ne permitem să ne exprimăm anumite rezerve: „Sângele fusese însă vărsat în interesul ţării şi nu-l considera el mai mult păcat, decât acela răspândit cu sabia pe câmpul de război... El asigură prin această măsură de o cumplită energie tronul fiului său, prin sfatul dat acestuia de a se supune turcilor, el se îngriji, întrucât era cu putinţă de a feri Moldova de pericolele pe care le credea mai aproape şi mai neînlăturabile" (A.D. Xenopol - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, p. 130).

Faţă de acestea toate, nouă nu ne mai rămâne decât să încheiem în limba noilor aliaţi ai lui Ştefan cel Mare şi Sfânt: „Aferim!"...

Pregătirea mormântului

Ştefan Voievod a purtat - singular - titlul de „cel Mare". Mircea a rămas „cel Bătrân", cu toată strădania „academicianului" Nicolae Ceauşescu de a-i schimba titulatura în Mircea cel Mare. Alexandru a fost „cel Bun", Mihai a fost „Viteazul", Ioan a fost „cel Cumplit", Radu a fost „cel Frumos" ş.a.m.d.

Pentru conturarea imaginii sale trebuie însă să mai consemnăm din *Istoria Bisericii româneşti* a lui Nicolae Iorga amestecul intempestiv al domnitorului în treburile bisericii.

În afară de numirile de mitropoliți și episcopi, în afara coborârii la rang de episcop a mitropolitului de Roman, Ștefan Voievod a încercat să întărească posesiunile moldovenești din Pocuția (cu cetățile Colomeei și Sniatynului) prin întărirea unei Episcopii de Rădăuți, abia conturate de bunicul său, Alexandru cel Bun, din același motiv.

Evlavia creștină a voievodului l-a determinat să-și pregătească încă din timpul vieții mormântul, ca orice bun ortodox. Conform obiceiului, nu credem să fi dat și amănunte asupra modului și ceremoniei de înmormântare, dar este sigur că el a pus să fie scrisă piatra de mormânt pe care anul de moarte nu a mai fost niciodată completat (!!).

Asupra felului în care a fost îngropat Ștefan Voievod, supranumit apoi „și Sfânt", au circulat tot felul de legende, nici una verificată în scrierile timpului, dar toate estompate de vreme și de măreția personajului. În schimb, suntem în posesia unei serii de date cu privire la „dezgropările" sale succesive.

Prima dezgropare din 1758

În luna februarie a anului 1758, înaltul prelat Iacov Putneanu deschide în fața unui sobor de preoți și monahi, mormântul marelui voievod, consemnând totul într-un zapis: „Această scrisoare este de la prea înaltul domn și stăpân, mitropolitul Iacov, în care scrie despre lucrurile găsite în gropniță, unde se află mormântul lui Ștefan cel Mare, pentru a face din ele două coroane la icoana făcătoare de minuni".

Din scrisoarea lui Iacov reținem doar că „mortul" fusese găsit foarte „misterios": adică neconform cu ritualurile practicate la noi în mod curent. Emoția momentului a făcut să se treacă ușor cu vederea modalitatea total ieșită din comun a înmormântării.

Precizăm că acela care a făcut asidue și aprofundate cercetări în domeniu, Claudiu Paradais, afirmă că mormântul lui Ștefan cel Mare nu a suferit nici o jefuire în accepția proprie a noțiunii. Faptul că valorile din mormânt au fost ridicate de călugări nu este cazul să fie pus în discuție. Starea mai mult decât jalnică a slujitorilor de altare de acum un sfert de mileniu nu ne îngăduie să-i judecăm prin prisma celor știute astăzi. De altfel, Bucovina avea să fie răpită la 7 mai 1775, iar condițiile preoțimii să devină și mai dure, după cum aflăm consemnat: „Smeriții bătrâni... fiind de acești nemți împrejurați și de toate părțile închiși și strâmtorați și supărați și necăjiți și jăcuiți... au ajuns într-o situație jalnică, fără nici un venit, înglodați în datorii, lipsiți până și de hrana zilnică..."

Deci nu luăm în discuție problema valorilor găsite în mormânt, ci doar modul în care a fost înmormântat domnitorul.

A doua dezgropare din anul 1856

În ziua de 7 mai a anului 1775, Imperiul habsburgic răpește Moldovei Bucovina, cu acceptul Imperiului Otoman.

Schimbarea stăpânilor mahomedani cu stăpâni creștini nu modifică cu nimic starea precară a bisericii. Ba, poate, dimpotrivă. Împăratul Iosif al II-lea om „bun și milostiv față

de români", expropriază și desființează toate schiturile și mănăstirile din această parte smulsă Moldovei, cu excepția Putnei, Suceviței și a Dragomirnei.

Aici marele Ștefan a avut perfectă dreptate. Frații creștini s-au dovedit mult mai răi, mai haini, decât mahomedanii.

Mănăstirea Putna continuă însă să-și păstreze înfățișarea dobândită în urma restaurărilor întreprinse de mitropolitul Iacov. În anii 1852-1856, se produc însă și aici prefaceri substanțiale, procedându-se la demolarea unei clopotnițe și a unui turn din vremea lui Ștefan cel Mare, la înlocuirea tuturor construcțiilor de lemn ale mănăstirii cu altele noi, de zid, la lărgirea incintei prin deplasarea laturii nordice a acesteia cu 25 de metri mai la nord etc.

Aflând din timp de proiectarea acestor lucrări, egumenul mănăstirii, Artimon Bortnic (1848-1860) a înaintat la 1/13 septembrie 1851 un raport „Înalt Preacinstitului Consistoriu Episcopal din Cernăuți", prin care arăta că la Putna sunt înmormântate, „potrivit inscripțiilor aflătoare pe mormintele din biserica mănăstirii, mai multe personalități de vază și figuri istorice de seamă" și că „mulți dintre boierii și vizitatorii mănăstirii și-au manifestat dorința ca, după datinele pământene, rămășițele și cosciugele celor din familia domnitoare (...) să fie așezate spre vedere, astfel cum se face în alte mănăstiri și locașuri, ca de pildă la Kiev, la Neamțu ș.a.m.d.". Înaltul egumen opina la sfârșit că „față de cinstea și rangul pomenitei familii domnești", ar fi nimerit să se escaveze un gang subteran prin care să se asigure accesul vizitatorilor la criptele respective, propunând, totodată, ca și alte persoane „suspuse" să fie înmormântate alături de ele (*Cf. K.A. Romstorfer. Die Eröffnung in der gr.-ort. Klosterkirche Putna befindlichen Fürstengräber, Czernowitz*, 1904, pp. 36).

În continuarea acestor date, același Claudiu Paradais ne relatează despre această a doua dezgropare a mormintelor voievodale de la Putna.

Autoritățile austriece din Bucovina constituiră o comisie, prezidată de Anton Schönbach, „concepist imperial guvernamental", care procedează, între 11-17 noiembrie 1856, la deschiderea și cercetarea mormintelor voievodale din biserica mănăstirii Putna. Operația s-a efectuat în prezența călugărilor mănăstirii și a mai multor români bucovineni veniți aici anume pentru asta. Printre ei se afla și Iraclie Porumbescu, tatăl compozitorului, paroh pe atunci la Putna, patriot ardent și admirator profund al gloriei străbune, care, scriind despre emoția trăită la vederea rămășițelor pământești ale lui Ștefan cel Mare, considera neîndestulătoare propria-i simțire, pentru a trăi în toată adâncimea ei această emoție, și chema, de aceea, „națiunea întreagă să simțească (...) acest moment sacru și maiestos". Mai apoi, el exclamă evident răscolit: „Moldovă, Moldovă, veche și nouă, iată eroul tău, iată părintele tău, iată creatorul cununii tale!" Încordarea și tăcerea deveniseră atât de profunde, scrie Iraclie Porumbescu, încât se auzeau cum bat inimile în piepturile celor de față și „nu se văzu ochi fără lacrimi și chiar pe cei de alt neam, care se aflară de față la acest minut grandios și istoric, îi văzui cu adevărat urniți și cutremurați în cea mai adâncă adâncime a inimii lor!" (Cf. Iraclie Porumbescu, *Dezmormântarea Domnilor Moldovei în catacombele monastirii Putna*, în „Calendarul pentru români" din 1857, pp. 73-75). După inventarierea și descrierea exactă a tuturor obiectelor prețioase găsite în morminte, din care

unele figurează acum în muzeul mănăstirii, criptele sunt închise la loc, așa cum au fost. Documentele redactate minuțios cu acest prilej sunt publicate ulterior în limba germană, mai întâi parțial de către F.A. Wickenhauser, în *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernowitz, 1886, pp. 80-96, apoi integral de către arhitectul austriac K.A. Romstorfer, restauratorul bisericii mănăstirii Putna, la începutul veacului nostru, în op. cit. pp. 4-39. Din conținutul lor rezultă, o dată mai mult - și în pofida tuturor opiniilor contrare - că mormintele voievodale de la Putna nu au fost prădate niciodată, în accepția proprie a noțiunii. Pentru a spulbera numeroasele fabulații care circulă în sensul acesta, mai ales pe cale orală, este suficient să trecem în revistă unele constatări și cele mai prețioase obiecte găsite în cripte, conform protocolului încheiat la 2 decembrie 1856, de către amintita comisie austriacă, toate la un loc pledând, prin însăși semnificația și valoarea lor, teza nonviolării până la data respectivă, a mormintelor din care au fost scoase, cu excepția celui aparținând marelui ctitor, care mai fusese cercetat, așa cum am văzut, pe vremea lui Iacov Putneanul. Iată, pe scurt, lista acestor obiecte în ordinea descoperirii lor la 1856:

1. Mormântul domniței Maria Kneagina (Chiajna), fiica lui Ștefan cel Mare, cuprindea sicriul cu rămășițe de veșminte lucrate în fir de aur și argint, cu franjuri și galoane de aur, podoabe, nasturi din metale prețioase și bijuterii;

2. Mormântul doamnei Maria, soția lui Petru Rareș, cuprindea în resturile de sicriu rămășițe de țesături lucrate în fir de aur și trei inele scumpe;

3. Mormântul lui Bogdan al III-lea cel Orb, avea în sicriu

pe lângă rămășițele de veșminte, o coroană, încheietori de aur masiv, inele, inele sigilare ș.a.;

4. Mormântul lui Ștefăniță Vv.. fiul lui Bogdan, cuprindea în sicriu cele mai multe piese, majoritatea lor „par a fi podoabele unei coroane, cât și părți ale minunatei îmbrăcăminți, ale cărei rămășițe au fost găsite". Dar atenție! Aici apare și prima mare surpriză: Ștefăniță este înmormântat în „odăjdiile celui mai înalt cin călugăresc". Or, istoria nu consemnează o călugărire a lui Ștefăniță Vv.

5. Mormântul al cincelea constituie o a doua mare surpriză. În primul rând persoana nu este identificată, dar Claudiu Paradais demonstrează că ar fi vorba de Maria Despina, soția lui Radu cel Frumos și soacra lui Ștefan cel Mare. Dar iată traducerea descrierii mormântului: „S-a văzut un cadavru de mărime mijlocie, care era așezat fără sicriu, complet îmbrăcat, pe 13 șine metalice, de șase țoli, așezate de-a latul mormântului. Capul descoperit al mortului era așezat pe un căpătâi de cărămizi zidite...". Comentariile sunt de prisos, cu atât mai mult cu cât lipsesc orice date informative nu numai asupra ocupantului, ci și chiar asupra sexului său, fiind voci care susțin că respectivul cadavru nu ar fi al Despinei, ci al lui Alexandru, fiul mort timpuriu al marelui voievod.

6. Mormântul lui Ștefan cel Mare îl vom lăsa în descrierea lui Claudiu Paradais, pentru a nu influența concluziile noastre.

În mormântul lui Ștefan cel Mare, ca și în mormântul precedent, neidentificat, rămășițele pământești ale slăvitului erou au fost găsite fără sicriu, așezate tot pe 13 bare de fier, dispuse transversal și tot cu căpătâi de cărămizi zidite în zona craniului. Tigva se rostogolise de pe acest căpătâi, aflându-se

orientată cu orbitele către apus. Comisia a constatat că osul frontal se afla păstrat cel mai bine și că statura voievodului era într-adevăr scundă, așa cum o descrie Grigore Ureche și cum arată „vorbele rămase din bătrâni".

Mantia sa este confecționată dintr-o „stofă grea și bogată", având o cruce de aur brodată în dreptul pieptului „care nu se prăbușise în sine". Alte obiecte prețioase nu s-au găsit în mormântul lui Ștefan cel Mare, deoarece, cum bine știm acum, ele fuseseră ridicate cu prilejul deschiderii anterioare, din februarie 1758, fapt constatat, la vremea sa, și de comisia austriacă, prin mijlocirea aceleiași scrisori a lui Iacov Putneanu, citată deja.

Cu privire la „mortul arătat așa de misterios" în această scrisoare, comisia a conchis categoric că „nu poate fi altul decât Ștefan cel Mare, lucru ce rezultă fără putință de contrazicere din observația făcută pe versoul scrisorii de către egumenul mănăstirii Putna, care sună astfel: „Această scrisoare este de la preînaltul domn și stăpân mitropolitul Iacov, în care scrise despre lucrurile găsite în mormântul din pomelnic (adică din gropniță, nn. Cl.P.), unde se află mormântul lui Ștefan cel Mare, pentru a face din ele două coroane la icoana făcătoare de minuni".

O dată cu cercetarea rămășițelor pământești ale lui Ștefan cel Mare, comisia și-a considerat misiunea îndelplinită, dispunând reînchiderea mormântului fără „a le mișca din locul în care au fost găsite" și concluzionând, totodată, „că nu este indicat să continue operațiile pentru desfacerea și a celorlalte trei morminte" (adică al Mariei-Voichița, al Mariei de Mangop și al lui Petru și Bogdan), deoarece acestea „coincid fără îndoială cu indicațiile pietrelor funerare din pomelnic,

Ștefan cel Mare în viziunea pictorului Costin Petrescu

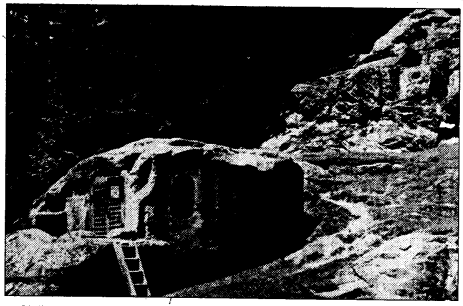

Chilia de la Putna a lui Daniil Sihastrul, duhovnicul și sfătuitorul de taină al marelui voievod

Ștefan cel Mare pe patul de moarte - în viziunea pictorului D.Stoica

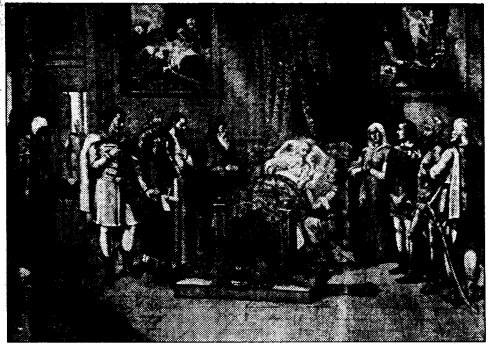

Scena morții lui Ștefan cel Mare în diferite montări ale piesei *Apus de soare*

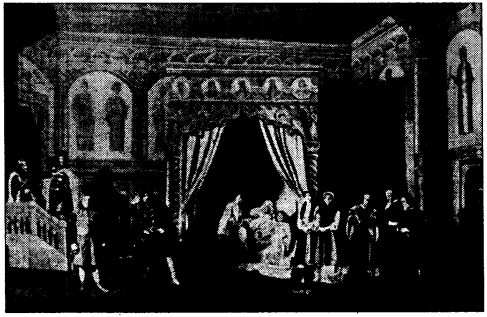

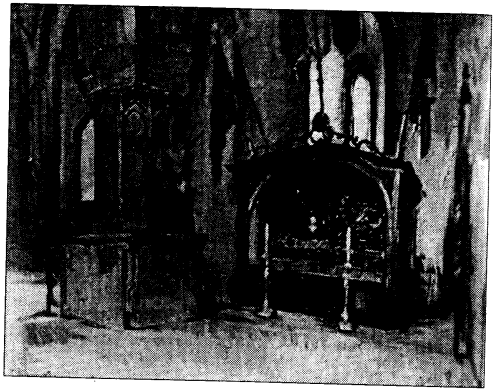

Exteriorul mormântului marelui voievod

INSCRIPȚIA DE PE LESPEDEA MORMÂNTULUI LUI ȘTEFAN CEL MARE
Drept mărturul Domnitor Io Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu, Domnul țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, ctitorul și zidirorul acestui sfânt locaș, care aici unte și s'a mutat la veșnicul locaș în anul 7. . . . .
luna. . . . . și a domnit ani. . . . . .

putându-se, în această privință, trage toate concluziile precise...".

Iată și un extras al concluziilor austriecilor de la 1856, care ni se par destul de pertinente:

„Trebuie să se exprime părerea că rămășițele pământești ale lui Ștefan cel Mare și ale lui Alexandru (sic!) au fost îngropate fără sicrie, trupurile fiind înfășurate în veșminte domnești. Aceasta rezultă din împrejurarea că așezarea și poziția resturilor de îmbrăcăminte din cele două morminte au fost găsite în deplină orânduială, pe când, dacă s-ar fi scos sicriele ori s-ar fi mutat cadavrele (cândva), (...) îmbrăcămintea lor s-ar fi deranjat. De asemena trebuie luat în considerare că în ambele morminte se află, pentru sprijinirea capului, desigur, câte un căpătâi de zidărie, care, în cazul îngropării în sicrie, nu ar fi avut nici un rost". (*Cf. Protokoll aufgenommen im Grunde der hohen Erlasse der Bukowiner K.K. Landesregierung vom 23 September und 16 November 1865 z.z und 19357, über die Eröffnung der Grabstättlen in der Putnaer gr. n. - u. Klosterkirche, in K.A. Romstorfer,* pp. 4-39).

În speranța că istoricii noștri vor găsi puțin timp liber să se pronunțe asupra acestei situații despre care, din anul 1758, când a avut loc prima dezgropare, tac mâlc, nu putem încheia susținerea noastră decât prin cuvintele cronicarului Ion Neculce, scrise în bine cunoscuta lui *Predoslovie*: „Deci cine va citi și le va crede, bine va fi, iar cine nu le va crede, iar va fi bine, cine precum îi va fi voia așa va face" (pag.21 - *O samă de cuvinte*)

Capitolul XI

Un unicat mondial: Templul spiritist al Iuliei Haşdeu

Foarte puţini dintre noi ştim că aparent modestul cavou al familiei Hasdeu de la Cimitirul Bellu este, în realitate, un unicat mondial; singurul templu spiritist din lume, realizat numai prin comunicare cu „lumea de dincolo".

Magia nu a început şi, evident, nici nu s-a sfârşit cu Bogdan Petriceicu Hasdeu. Lucrarea sa de căpătâi, în speţă *Sic Cogito* (*Aşa cuget eu* - 1892), marchează doar stadiul atins de acest mare spirit enciclopedist român în explorarea tainelor spiritului uman, domeniu spre care l-a condus cea mai cruntă încercare pe care o poate suporta un om: pierderea unicului copil adorat, şi, prin el, a stirpei sale. Marea dramă existenţială a unui geniu de o asemenea solidă pregătire culturală l-a condus pe savantul nostru spre practicile antichităţii romane târzii. Este ştiut că împăratul Caracalla „ţinea şedinţe de spiritism, pentru a găsi o oarecare alinare, chemând, printre alte suflete, şi pe al tatălui său, ca şi pe acela al lui Commodus (Cassius Dio, *Istoria romană* LXXVII, 15). Semnalări sunt multe;

printre ele şi din perioada mozaismului timpuriu, când „chemătorii de duhuri" (V.T. - *Leviticul*, XX, 6) sau „cei care întreabă morţii" erau opriţi de la aceste practici sub ameninţarea pedepsei cu moartea prin lapidare (uciderea cu pietre). Dar şi aici sigur că s-a ajuns prin înseşi practicile primordiale de animism şi magie ale protoistoriei şi apoi ale Egiptului antic. Deci, B.P. Hasdeu nu a inventat nimic - refăcând doar căi riguros individuale - unele experienţe venind din antichitate. Aşadar... „Nimic nou sub soare!".

Temple spiritiste au existat şi ele. Înseşi templele egiptene ale cultului lui Isis şi Osiris pot fi asimilate unor temple spiritiste, deoarece în aceste lăcaşuri preoţii/ magii/ divinatorii/ clarvăzătorii comunicau cu spirite plecate în „marea călătorie de dincolo de viaţă". În templele chaldeene şi feniciene relaţiile dintre om şi spirite erau, de asemenea, socotite ca ceva normal. La greci sunt semnalate temple (Acheron, Pigalia, Heracleea, Cume) în care existau altare închinate necromanţiei - adică pentru consultarea morţilor asupra evenimentelor trecute şi viitoare; practică aprofundată în special de fenicieni - care este înlocuită astăzi prin spiritism.

Ceea ce susţinem cu privire la caracterul de unicat mondial pentru templul lui Hasdeu de la Cimitirul Bellu, constă în aceea că templul bucureştean este realizat - singurul în timp şi spaţiu - ca urmare a unor ghidări transmise din lumea spiritelor, prin intermediul unor mediumuri, către un realizator unic şi receptiv. Asta şi numai asta situează templul de la Bellu în planul excepţionalului.

Altfel, spiritismul modern a avut, din anul 1848 şi până acum, o evoluţie - am spune - ascensională. Chiar şi azi, cu toată stagnarea din perioada comunistă, există zeci de cercuri

spiritiste în București care activează intens, deși nu la suprafață, mai ales din cauza superstiției că deconspirarea ar atrage asupra lor forțe malefice ostile membrilor săi; superstiție întărită prin cazul cunoscut al cercului „Valentina", botezat astfel după numele mediumului folosit de acel grup destrămat în mod violent. Menționăm că așa-zisul cerc „Valentina" se numea oficios cercul „Boinescu" și el a fost cel mai activ cerc de la noi, având rezultatele cele mai spectaculoase, inițiind și editarea publicației *Magazin parapsihologic*. Se spune că șirul de necazuri care, în cele din urmă, au condus la desființarea lui, a izvorât din faptul că cercul începuse să activeze la suprafață, fără nici o aură enigmatică. Se pare că acel cerc, refăcut, a reintrat într-un voit și adânc anonimat.

Autorul templului spiritist

B. P. Hasdeu, născut, la 13 februarie 1838, în Cristinești Hotinului, a fost o personalitate de geniu care a îmbrățișat toate conceptele posibile minții omenești, ducându-le spre apogeul lor. Arborele său genealogic, ce poate fi urmărit până în vremea lui Ștefan cel Mare, a cuprins cărturari de seamă care și-au lăsat amprenta îndelungatei lor erudiții asupra ultimului vlăstar, zămislit parcă anume pentru a continua și încununa cercetări de o viguroasă și nativă originalitate.

Deloc tributar conjuncturilor dominante, de moment, Hasdeu și-a urmat fidel intuițiile în pofida riscului de a fi pus la index de către plații conformiști. Un exemplu este acela că,

în plină ofensivă latinistă, acceptată orbește de toți și de toate, el lansează acel strigăt fantastic cu întrebarea *Pierit-au Dacii?* care a constituit un duș rece pentru întreaga românime dominată autoritar pe atunci de latinism.

Un alt exemplu este că, în plină ofensivă a ortodoxismului românesc (amintiți-vă de scandalurile Gherasim - Safirim care, curios, au condus la final la consolidarea Bisericii Române prin solidarizare orbească), el, Hasdeu, în urma pierderii fiicei sale, la care ținea mai mult decât la lumina ochilor proprii, cade în latura spiritistă a magiei albe, latură pe care o aprofundează și o explorează până în cele mai intime ascunzișuri ce au frământat vreodată sufletul omenesc. Sinteza acestei activități este cartea intitulată *Sic Cogito* (*Așa cuget eu*), iar apoteoza putem spune că este micul templu spiritist de la Cimitirul Bellu, de care vom încerca să ne ocupăm în cele ce urmează.

Cum această lucrare - care trebuia să se constituie într-o podoabă a Capitalei, pusă la dispoziția turismului pentru a aduce nu doar bani, ci și o fală recunoscută Bucureștiului, a fost jefuită și aproape distrusă (V. ziarul *Cotidianul*, serialul *Cimitirul Bellu, un rai pentru borfași, hoți și profanatorii de morminte*), vom apela la câteva mărturii de epocă pentru a evoca mica bijuterie, unicat mondial, rezultatul gândirilor și activităților spiritiste ale acestui geniu care a murit la 25 august 1907, în evlavia celor care l-au slujit, dar, culmea, și în deriziunea conaționalilor.

Excelsior

Vom lua cunoștință cu micul templu spiritist din Cimitirul Bellu, însoțindu-l pe Ionescu-Gion în călătoria făcută la sfârșitul lunii februarie 1891 - când cea mai mare parte a lucrărilor era gata -, ceea ce a fost consemnat și în *Revista-Nouă* din același an, pp. 411-415:

Totalitatea construcțiunii, unică în felul ei, simbolizează două sfere: deasupra, pe pământ, sfera materială cu ocupațiunile și preocupările ei spre infinit - sau, cu alte cuvinte: materia este expusă din capul locului vederii trecătorilor, pe când idealul este ascuns și trebuie să-l cauți.

Sus, stâlpii grilajului sunt suluri marmoree de vechi manuscrise, legate între dânsele cu grilajul în urzeală de fier, al cărui alb virginal se însoțește cu verdele azuriu și cu galbenul de aur spre a forma porumbeii ce se privesc pentru a se săruta; iar coroanele sunt sprijinite pe arma nebiruită a timpului nostru: condeiul.

Lanțuri legate în noduri gordiene atârnă pe stâlpii de fier ai intrării. De pe vârful acestor stâlpi se avântă în sus flăcări - tot mai sus - EXCELSIOR!

În fața intrării, dominând totul, și cu culoarea galbenă blajină domolind vioiciunea celorlalte culori, se înalță un tron-bibliotecă de o formă particulară, susținut de două coloane încoronate cu frunze de iederă, simbolul încurcăturilor acestei lumi. Totul dintr-o singură bucată de piatră, înaltă de aproape trei metri; un monolit de Albești. Pe frontispiciu inscripția cu litere de aur: MAI ȘEZI PUȚIN! Ascultă, privitorule, apropie-te; totul este atât de vesel și de senin, și razele soarelui se zbenguie printre aceste culori atât de iubitor, încât simți inima că ți se înmoaie. Vino! Jos sunt rafturile bibliotecii; pe cotorul volumelor colorate se citesc titlurile cărților și numele scriitorilor care sunt, în răzlețirea veacurilor, fala spiritului omenesc, proba vădită că avem în noi scânteia îndumnezeirii: Evanghelia, cărțile Orientului străvechi, Platon, Victor Hugo, Dante, Milton, Petrarca, Schiller, Shakespeare, Spinoza, Kant - condeiul, iarăși și într-una condeiul! - călimara, volumele regretatei Iulia Hasdeu și portretele ei. În interiorul tronului-monument, un ceasornic de bronz, încastrat în granit, a stat la unu și jumătate, când viața de aici, de pe pământ, s-a oprit pentru corpul Iuliei Hasdeu.

Șezi pe tron, obositule de munca vieții sau de frământările durerii; odihnește-te și, pentru că puterea, ca și lumina, vine de sus, ridică-ți ochii... De ce îi pleci cu gândire? Ce îți încruntă privirea? Ce îți zbârcește fruntea?... A! Știu! Un cap de mort din marmură albă, încastrat în cerul tronului, cu o mare gură deschisă, adânc scobită înlăuntru, astfel că o rândunică poate să-și facă cuibul. Și apoi, de ce te sperii, copile al pământului și al morții?. „La seve de la vie a jailli de la mort". Reînalță-ți privirile spre capul de mort și citește geniala inscripție care, ca un șirag de mărgele, înconjură capul de mort: „Lăsați rândunica să-și facă cuibul". Stai și cugetă, privitorule; fii liniștit, moartea ți-e deasupra capului...

Aceasta-i viața vie, căci moartea îi e temeiul!...

Acest tron-bibliotecă, oricât de întreg pare la o prima

vedere, nu este încă isprăvit: am văzut la dl sculptor Stork modelul după care lucrarea se va termina și se va încheia până la 1 mai (1891 n.n.). Deasupra monumentului vor fi fixați doi sfincși din piatră de Câmpulung, iar pe acești simboli ai enigmei se va înălța un glob pământesc de marmură albă de 70 centimetri diametru, cu cele cinci continente colorate, fără alte indicațiuni decât numai trei pietricele strălucitoare la punctele unde sunt Parisul, Roma și Bucureștiul. Acest măreț glob completează pe deplin ideea materialismului pământesc, pe care-l reprezintă întreaga parte exterioară.

Și acum vino, prietene, să ne coborâm în mormânt - să lăsăm rândunica să-și facă cuibul în gura de mort, iar noi să coborâm cele zece trepte de marmură ale scării pentru a pătrunde jos, de unde spiritul se înalță dus pe aripile credinței în nemurire.

Dar, mai întâi, un cuvânt despre această scară. Făcută din fier vopsit negru, cu treptele acoperite cu marmură albă, ea este un „pont-lewis" din timpul cavalerismului. Deci un pod-ridicător, un pod-izolator. Cele cinci trepte de sus sunt fixe: cele cinci de jos se pot ridica pe balamale, agățându-se cu lanțuri de o arcadă, astfel că spațiul de dedesubtul scării rămâne liber, când va fi să se așeze o rămășiță mortuară într-unul din cele două coșciuge de fier așezate acolo de pe acum.

Trecem înainte.

La intrare, pe frontispiciu, citim cuvintele înțelepciunii senine:

„Trecători, priviți deasupra!
Cugetători, căutați înăuntru!
Moartea dă viață!"

Coboară! Iată-te jos. Pentru ce respirația nu ți se

îngreoaie? Pentru ce nu simți că te învăluie și nu te apasă acel aer înăbușitor al altor cavouri sau necropole? De ce privirile ți se plimbă liniștite și scânteietoare de viață împrejurul tău? Doamne! Pentru că de la intrare ai simțit că nimic din cele ce te înconjoară nu-i lugubru ca viața moartă sau moartea fără de viață.

Nu ești în mormânt!

Ești într-un templu făcut întreg din marmură de Carrara - într-unul dintr-acele **templa serena** *ale înțelepciunii, așa cum le pricepeau spiritele mari ale vremurilor bătrâne.*

În fund, o oglindă care se așterne pe întreg peretele boltei, prelungește privirile ireal în infinit. Deasupră-i, un compas: măsura, deci armonia, în economia prestabilită a Imensului-Tot. De o parte și de alta, la colțurile de jos ale oglinzii, pe marmura altarului, două vitralii din dosul cărora licuresc două candele în majestatea liniștită a templului și ilumineză doi îngeri pe sticla vitraliilor - chipul frumos și privirea scânteietoare în arcanele științei a Fecioarei, în onoarea căreia templul se înalță.

Inscripția de pe această marmură - în fapt o masă de altar - glăsuiește astfel:

„Cu voia lui Dumnezeu
s-a săvârșit acest templu spiritist întocmai
după planul dat cu toate amănuntele de
Iulia Hasdeu,
executor fiind B.P. Hasdeu,
după îndemnul căruia au lucrat:
sculptura I. Georgescu,
marmură și mozaic Frații Axerio,
Fierărie A.O. Czipser,

Vitraliu Ziegler și Schimdt,
Bronz Ph. Schwieckert,
MDCCCXC
Cu voia lui Dumnezeu".

Interior și exterior, acest templu s-a construit fără nici un arhitect, fără nici un inginer, fără nici un antreprenor. Totul s-a executat treptat, în curs de un an , după desemne și modele în carton date de tatăl răposatei.

Pentru exemplificarea sistemului de lucru adoptat redăm, în comparație, desenul crucii de boltă așa cum a fost el comandat de spiritul Iuliei Hasdeu și așa cum a fost materializat ulterior de meseriaș.

Reconstituirea

Este greu astăzi, dacă nu imposibil, să-ți dai seama de modul în care Bogdan Petriceicu Hasdeu și-a conceput - prin sugestiile primite de la fiica sa - interiorul cavoului-templu. Totul a fost jefuit, iar ceea ce nu a putut fi smuls, a fost distrus!

Din ceea ce am încercat să reconstitui, nu a fost posibil decât să determin municipalitatea să repună la locul său acel glob terestru căzut la cutremurul din 1977 și care a rămas jos, la o distanță de 10 metri de la locul său, până în anul 1997.

De aceea, relatarea făcută de Ionescu-Gion în anul 1891, pe care am redat-o *in extenso*, a căpătat astăzi valoare de inventar.

Jos, lângă altar, la colțurile lipite de masa altarului și de pereții de marmură ai boltei, două postamente pentru busturi viitoare, deocamdată pentru două frumoase vase albastre de Sèvres cu flori artificiale; în fața altarului, în centrul templului, bustul Iuliei Hasdeu, din soclul căruia pleacă într-o parte și alta două uscioare de fier și oțel, care separă altarul de spațiul celălalt al boltii și care reprezintă doi sori cu raze de aur și argint, înconjurat fiecare cu câte 24 de stele de argint pe fond azuriu.

Pe spatele soclului este gravat un vers din poezia răposatei Iulia „Pétrarque à Laure", care se termină apoteotic:

„... A la fin, Il trouvera Dieu!"

În spațiul anterior al templului, la dreapta când intri, mescioara de lucru a poetei, pe care stă un registru acoperit până acum de sute de impresii și iscălituri ale zilnicilor pelegrini, alături de operele ei, iar drept scaune, unul ici și alte trei în alte părți, niște cuburi de Domino, ale căror puncte negre de pe marmura albă masivă își au simbolica lor semnificare, întocmai ca și fiecare amănunt din acest templu, căci aici, ca și sus, nu există un singur lucru ca să nu-ți vorbească ceva și despre ceva dintr-astă lume sau din lumea cea mare și eternă a spiritelor.

Între cele patru coloane de oțel dintr-o parte și patru, din cealaltă, care susțin bolta și-i dau o tăria care va înfrunta timpul, lanțuri aurite și nichelate, de care atârnă zeci de coroane.

Sub scară, am spus deja că sunt două coșciuge. De lături, pe peretele din stânga, săpat în marmură și poleit, sub o stea octogonală cu fondul albastru, este încrustat următorul Credo spiritist:

Legea religioasă:
Crede...
Crede în Dumnezeu.
Crede în nemurirea sufletului.
Crede în darul comunicării cu cei duși.

Legea morală:
Iubește și ajută...
Iubește și ajută neamul.
Iubește și ajută pe cine te ajută și te iubește.
Iubește și ajută fără a pregeta la folosul tău.

Pe peretele din dreapta, continuarea inscripției din stânga:

Legea socială:
Nu necinsti...
Nu necinsti pe tine însuți, ca să te cinstească alții.
Nu necinsti pe alții, ca să te cinstești pe tine însuți.
Nu necinsti munca, căci munca e viață.

Legea filosofică:
Când - atunci...
Când faptul ții, atunci adevărul știi.
Când nu vrei să crezi, atunci nu poți să vezi.
Când cauți dovadă, atunci găsești tăgadă.

Și acum, cugetătorule, după ce ai citit și vei cugeta la adâncimea acestor adevăruri, ridică-ți privirile pentru a-ți explica de ce lumina este atât de veselă, de vie și de prietenoasă în această criptă, în care poezia pare a încălzi inima și a însenina sufletul.

Plafonul de un albastru admirabil și ferestrele luminatorului

de sus, cu îngerii trandafirii, precum și oglinda din firida plafonului, îți vor explica lumina înveselitoare a mormântului și acea simțire prietenoasă ce ți-a cuprins inima. În luminator, pe pereții laterali, portrete de familie ale Iuliei Hasdeu, fiecare în câte o stea de bronz: Iulia copilă (1869-1888), Bogdan tatăl (1838-1907), Iulia mama (n. 1840), Tadeu străbunul (1769-1835), Nicolae unchiul (1840-1860), Alexandru bunicul (1781-1874), Valeria străbunica (1790-1860), Elisa bunica (1824-1848) și Boleslas mușul (1812-1886).

În aceeași firidă, având stele - portretele familiei pe două laturi, chiar în fața bustului Iuliei Hasdeu, se află, ca și când ar fi în aer, un al doilea altar, un mic altar superior, cu trei busturi din teracotă de o execuție remarcabilă: Crist, având la dreapta pe Shakespeare și la stânga pe Victor Hugo, în spatele acestor busturi este o oglindă, și o altă oglindă în latura opusă a firidei, astfel că ambele oglinzi reflectă totodată pe îngerii de la fereastră, producând efectul feeric al unui infinit paradisiac.

Ne întoarcem un moment la altarul cel mare, sub care zac rămășițele pământești ale Iuliei Hasdeu. Deasupra lui plafonul e compus din două table de marmură albă reprezentând o carte deschisă, pe cele două pagini ale căreia, îndoite la margine peste unghiurile ocupate de candele, stă scris cu aur în opt pătrate albastre numele lui Dumnezeu: grecește, latinește, arăbește, evreiește, chinezește, cu cuneiforme și cu devangari.

Și pretutiundeni, și sus, și jos, pe altar, atârnate de lanțuri, la picioarele tronului-bibliotecă, aruncate pe pământ, flori și iarăși flori, „Manibus date lilia plenis", par a zice busturile

din fîrîdă: Crist, Shakespeare și Victor Hugo. Flori și iarăși flori, cer și fluturi cu aripile desfăcute, aninați de bazele arcadelor, șase la altarul inferior și opt la cel superior.

Poezie și simbolism - în totul o netulburată și dulce veselie, ceva care mulțumește pe cugetător, pe artist, pe trecător, și le covârșește unica dorință ce-i stăpânește în cimitire, dorința păcii senine, și deci zborul de nimeni contestat spre sferele ideale. Te așezi pe unul dintre-aceste cuburi închinate Domnului Domino. Lasă-ți ochii să îmbrățișeze... toate părțile templului; ei se vor plimba cu iubire prin toate colțurile lui, dar la urmă se vor pironi asupra chipurilor luminate de candelele ascunse ale altarului. Ți se va părea că îngerii se înalță din ce în ce mai sus și că privirile lor scânteie de candoarea virginității. Păreri dragi, care te fac să crezi că acei îngeri sunt, cum zicea Dante:

„.... una casa venuta

Dal cielo in terra a miracolo mostrare".

Într-adevăr, acest mormânt fără pereche reprezintă în mod plastic o poemă în două cânturi: deasupra pământul cu globul său și cu vanitățile sale de azi pe mâine; în adâncuri, cerul cu stele și îngerii într-un infinit de lumină.

Și așa e Mormântul-Poem, care fermecător va rămâne totdeauna...

La aceste descrieri apreciative făcute de Ionescu-Gion, arhitectul I. Socolescu adaugă la rându-i:

„A încerca să descriu impresia poetică pe care acest templu o produce asupra oricărui vizitator ar fi să repet cu palide note armonioasa descriere a lui Gion după vizita sa din februarie 1891, descriere plină de cel mai scrupulos și mișcător adevăr.

Nimic din acest templu nu este necugetat, fără rol, fără legătură cu vreuna din legile cele de temelie ale lumii fizice și morâle.

Totul este apoi întocmit cu o trăinicie așa de vădită că, privind cu de-amănuntul corpul acestui monument, gândul pieirii lui prin forța distrugătoare a timpului pare un fapt ce nu se va întâmpla niciodată. Și nu pare astfel prin mărimea sa, ci prin pătrunderea și judecata adâncă prin care materia e aleasă și țesută spre a-l forma".

Fără a fi adepți ai spiritismului, dar pentru lămurirea unor cititori mai puțin obișnuiți cu credințele acestei doctrine considerate cvasiuniversăl „sectante", redăm câteva dintre teoriile ce-i stau la bază.

Ce este spiritul

Fiziologul **Charles Richet** de la Academia Franceză spune, printre altele:

„... Viața se arată sub o îndoită înfățișare: fizică și suprafizică. Prin corpul său fizic, omul aparține lumii vizibile, prin corpul lui fluidic lumii invizibile. Aceste două corpuri le are el toată viața, dar moartea le desparte. Deasupra omenirii noastre materiale se agită o omenire nevăzută, compusă din ființe care au trăit pe pământ, unde și-au lăsat veșmântul lor de carne. Deasupra celor vii, care sunt încarnați într-un corp muritor, spiritele trăiesc în spațiu o viață liberă. Aceste două omeniri se reînnoiesc una prin alta, prin naștere și moarte.

Ele se pătrund, se influențează reciproc și pot să intre în legătură prin mijlocirea unor persoane înzestrate cu facultăți speciale, care se numesc mediumuri...

Acțiunea ființelor invizibile ni se relevă prin fenomenele scrisului direct, al incorporațiunii, al materializărilor, al aparițiilor temporare, al fotografiilor și al mulajelor...".

Caracterul spiritului

Leon Denis, unul dintre cei care au căutat să pună spiritismul pe o temelie științifică, susține că „sufletele ne înconjoară și se amestecă în viața noastră... Ele ne apar ca adevărate ființe omenești, înzestrate cu corpuri ușoare, păstrând toate sentimentele de pe pământ, capabile însă de înălțare. Știm apoi că moartea aduce schimbări mari în natura intimă a ființei, care rămâne oriunde, așa cum era ea în viață, ducând dincolo de mormânt simpatiile, iubirile, urile, măririle și slăbiciunile ce le-a avut; spiritul rămâne legat de cei pe care i-a iubit pe pământ, gata totdeauna să se apropie de ei".

Forma spiritului

Popularizatorul științei, Victor Anestin declara la începutul secolului: „Spiritul este sufletul îmbrăcat cu învelișul său fluidic. Învelișul acesta are forma corpului muritor și participă

Carte ilustrată, editată de „Librăria Emile Storck, furnisor al Curții Regale", după o fotografie executată în toamna anului 1891 și completată cu elemente Art Deco. Pot fi remarcate o seamă de detalii - fiind singurul document iconografic de epocă al exteriorului templului spiritist de la Bellu

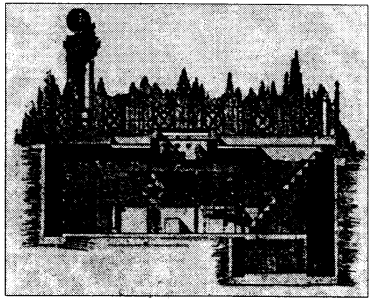

Secțiunea longitudinală prin templul spiritist al luliei Hasdeu de la Cimitirul Bellu ce a fost desenată de arhitectul Frederic Hartmann la cererea expresă a lui B.P.Hasdeu pentru a corecta desenele simpliste și derutante ce fuseseră publicate anterior, în anul 1891, în periodicul *Revista - Nouă* pentru a însoți articolul „Mormântul - poemă" al lui Ionescu Gion

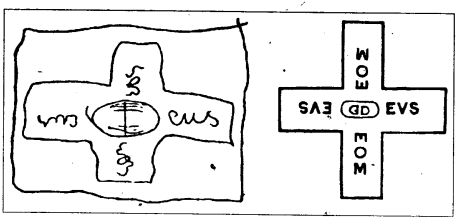

Măsurile și formele modelelor - majoritatea lor din carton - ce au stat la baza alcătuirii templului spiritist, ca și la baza celor mai mici detalii, au fost dictate de spiritul luliei Hasdeu și desenate prin automatism, în stare cataleptică, fie de B.P. Hasdeu, fie de studentul Cosmovici, un mediu folosit de acesta. Astfel „Cheia de boltă" a fost transmisă foarte laconic, sub forma unei figuri rudimentare (stânga), interpretată și materializată printr-un pătrat din marmură albă, purtând o cruce smălțuită ca o catifea albastră; pe ea figurând în aur Oul Primordial, înconjurat de numele lui Dumnezeu transcris monogramat în greacă și latină (dreapta). Ilustrăm astfel modul în care a fost realizat acest templu spiritist - unicat mondial.

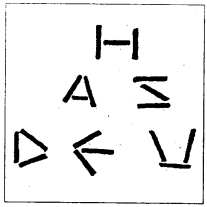

Ulterior verii anului 1891, B.P. Hasdeu a adăugat la mobilierul interior trei scaune triunghiulare din fier masiv, aurit, având blaturile din marmură neagră, fiecare pe câte trei picioare, adică tripoduri, întocmai ca cele ale oracolelor din antichitate. Cele trei tripoduri erau „închinate" Spiritelor și aveau gravat un triunghi format din numele Hasdeu - cu fiecare literă din trei semne -linii; astfel că neiniția ii nu puteau descifra trigrama, neștiind de unde să privească și de unde să înceapă. Astfel, primele patru scaune pătrate din marmură albă, Domino, închinate lui Dumnezeu dimpreună cu ultimele trei scaune triunghiulare, tripoduri, închinate Spiritelor, alcătuiau la un loc un TOT de șapte scaune: Numărul Sfânt!

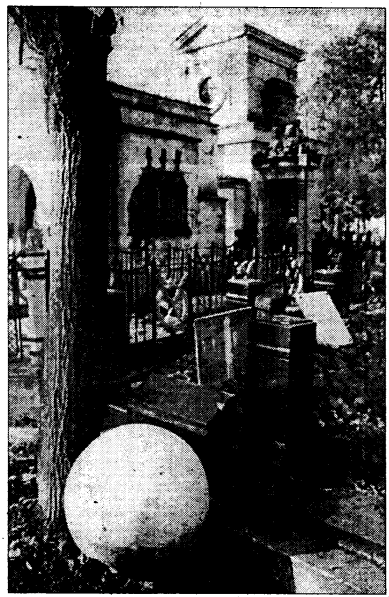

Monumentul spiritist, în perspectivă, cu globul terestru căzut (1977 - 1997)

„Cei mai mulți dintre oameni nu știu ce este Spiritismul. După dânșii el cuprinde și se mărginește în învârtirea meselor, adică la punctul de unde până la Spiritism este tot atât de mult ca de la apa care fierbe pentru supă în bucătărie, până la trenurile Fulger..." (Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Sic Cogito*)

Reaşezarea globului pământesc în spatele celor doi sfinçşi greceşti de la Templul Spiritist (august 1997)

la nemurirea sufletului, de care e nedespărţit, fiind nedivizibil şi nepieritor. Anterior vieţii actuale, trăind după moarte, el este instrumentul pe care şi-l construieşte sufletul, el este rezultatul lungului său trecut. În el se păstrează instinctele, în el se strâng forţele, în el se grupează ceea ce dobândim în multiplele noastre existenţe - fructele încetei şi penibilei noastre evoluţii...

Prin caracterul său de chintesenţă subtilă, spiritele au o mare uşurinţă de a străbate corpurile opace, piedicile materiale obişnuite, precum şi să străbată distanţe considerabile cu iuţeala cugetării".

Dar dincolo de această lume a credinţelor mai mult sau mai puţin enigmatice, mai mult sau mai puţin justificate, rămâne un fapt real şi concret: Bucureştii dispun în incinta Cimitirului Bellu de un unicat la scară mondială, un templu *sui generis* care a fost şi este neglijat până spre distrugerea totală - în loc să aducă faimă şi bani Capitalei noastre.

Capitolul XII

Știți ceva despre Stratenii, marea sărbătoare a lui Moș Martin?

Cea mai mare sărbătoare a ursului nostru carpatin (Ursus Arctos) sunt Strateniile - care cad întotdeauna pe ziua de 2 februarie.

*Spunem „cea mai mare", deoarece **Moș Martin** are și alte sărbători, cu precădere în anotimpul rece. Astfel o altă sărbătoare consacrată acestui discret animal este cunoscută ca „Sâmbăta ursului", ea fiind celebrată în a treia săptămână din Postul Mare - ținându-se deci pasant, în funcție de ciclul lunar.*

Cultul ursului, adânc înrădăcinat în tradiția românească, vine din puternice substraturi străvechi, atât de străvechi, încât chiar pe vremea geto-dacilor rămăsese doar ca simplă amintire cu caracter de relict totemic. Doar astfel se justifică îmbrăcarea ritualică - golită însă de sens - a blănii de urs de către marele preot Zamolxe, la sărbătorile solemne ale strămoșilor noștri.

Faptul respectiv a fost consemnat în istorie numai așa, ca o simplă curiozitate.

Tot astfel, din protoistorie ne-a parvenit denumirea sărbătorii Strateniilor, vocabulă utilizată aproape întotdeauna la plural (uneori extrem de rar, și la singular - Stratenia), manifestare populară golită, la rându-i, de sensurile primare și ajunsă astăzi să fie cunoscută doar sub atribute oraculare, de stabilire a vremii probabile pe termen lung. Dar asupra aspectului oracular al sărbătorii vom reveni în mod special.

Ursul carpatin, astăzi stăpânitorul incontestabil al spațiilor noastre rămase sălbatice, este considerat în popor un animal mitologic, cu puteri supranaturale, uneori de strămoș totemic, alteori de partener la ambient. Dar cum am spus, rămășițele de paleofolclor referitoare la urs pot coborî nu doar pe vremea tracilor, ci mult, mult mai adânc - până spre perioadele post-glaciațiunii, când băștinașii acestor spații își disputau locuințele rupestre cu ursii cavernelor, recunoscuți prin bestialitatea lor. Înfricoșați de ferocitatea ursilor de peșteră (*ursus spaeleus*), populațiile montane au adoptat în mitogeneza lor timpurie acest animal ca o divinitate puternică și de necontestat. Urmele de urs, aflate ades în apropierea arealurilor umane coboară spre 15.000-20.000 de ani î.H., ca în cazul cimitirului de ursi descoperit în peștera de la Chișcani-Bihor.

Concomitent însă ursul carpatin s-a reflectat conceptual și ca prieten al omului, atitudinea țăranilor noștri mergând chiar spre simpatie față de el, mai ales că rareori ursul produce stricăciuni și daune.

Limita terenurilor necesare viețuirii ursului, fără a ridica probleme pentru om, nu prea este cunoscută, ea variind între 20 și 1000 ha, în funcție de posibilitățile lui de hrană. Dar un

fapt cert este acela că, în rezervația de pe Retezat, trăiesc 100-110 exemplare de urși, ceea ce revine la 340 ha/exemplar. În orice caz, fiziologia, etologia și ecologia ursului sunt dintre cele mai interesante, ascunzând încă multe necunoscute. Un fapt constatat real este că, la Scutaru, în munții Cașinului, țăranii mi s-au plâns că există mult prea mulți urși - care le fac stricăciuni - în timp ce la același Ocol silvic vânătorii mi se plângeau de raritatea vânatului, susținând că pe Zboine ar fi loc pentru mai mulți urși. Pe cine să crezi?

În ori ce caz, omul are o deosebită tendință de a antropomorfiza viața și mai ales comportamentul ursului!

Moș Martin bucuria copiilor

Dacă, așa cum spuneam, ursul carpatin nu are a-și împărți cele necesare cu omul - din cauza restrângerii domeniului său de procurare a hranei, caz în care renaște fiara din el - Moș Martin se bucură din partea omului de o atmosferă oarecum prietenoasă. În special din partea copiilor.

La o asemenea situație contribuie o serie de factori:

- posibilitatea de staționare și acționare bipedă a ursului, întocmai cu aceea a omului;
- relativa asemănare cu omul, parcă imitându-i și unele atitudini caracteristice;
- privirea aproape umană, pornită din ochii mici, jucăuși și scormonitori;
- mormăitul prelung, care-i însoțește acțiunile izvorâte dintr-o curiozitate proverbială dar, în același timp, prudentă;
- mersul, uneori de factură umană, doar aparent greoi - sub care se ascunde o stare permanent agilă;
- lăcomia sa, copilăroasă, pentru mierea dulce, dar și pentru fructe;
- evoluție biologică practic similară cu a omului. La un an și 2-3 luni ursul devine apt să mănânce absolut orice hrană, iar în captivitate s-a stabilit o vârstă limită, la 47 de ani, în două grădini zoologice: Paris și Stockholm.
- sălășuirea permanentă în el a unei firi duale: de fiară, pe de o parte, de animal simpatic și prietenos, pe de alta.

Consemnăm, în treacăt, și o fantastică teorie biologică - pe care sperăm să v-o împărtășim separat, dar cu alt prilej - conform căreia în cazul în care *homo sapiens* - adică noi toți - am fi ratat, dintr-un motiv oarecare, preluarea stăpânirii planetei, locul nostru ar fi fost luat de urs, într-o evoluție separată însă de aceea pe care a avut-o până acum pe scara biologică. Să reținem doar că posibilitățile evolutive ale ursului sunt fantastice față de cele ale restului animalelor din zona temperată.

Să revenim însă la acest animal simpatizat în mod deosebit în zonele folclorice montane, unde a fost botezat familiar Moș Martin. Însă, atenție, moș nu în sensul de bătrân, ci „moș" totemic!

Prietenia față de urs începe cu precădere din lumea copilăriei, când basmele îl prezintă pe Moș Martin ca fiind naiv, credul și inofensiv. Basmul *Ursul păcălit de vulpe* este doar unul dintre exemplele mai cunoscute, dar mai există și altele.

Ursul din *Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei* (Petre

Ispirescu) este recunoscător față de voinicul care i-a cruțat viața și, mai mult, i-a scos o țeapă ce-i intrase în labă, devenind frate de cruce cu simpaticul Țugulea...

Ursul din *N-aude, n-a vede* (Ioan C. Fundescu) se comportă la fel, dându-i ea dar băiatului ce-l salvase, un pui de urs, care-l va scăpa, la rându-i, să fie mâncat de un zmeu...

Ursul din *Pitică* (Cătană) îl ajută pe voinicul micuț cât un deget să ajungă la casa hoților, a căror avere o ia...

Un pui de urs din basmul *Copiii văzduhului* (Petre Ispirescu) împreună cu alți doi pui - de vulpe și de lup - îl mântuie pe voinicul ce urma să fie mâncat de zmeu...

Comportamentul evasiuman al ursului ne face să mai uităm veșnica postură de păcălit al vulpii. De când am văzut însă că profesorul R. Anthony îl situează pe locul 6 pe scara inteligentelor animale (după om, cimpanzeu, pavian, cercopitec și elefant), deci cu mult înaintea vulpii, am început să cred că lipsa cozii este pricinuită nu de vulpe, ci de strămoșul nostru, Adam, care i-ar fi smuls-o încercând să-l tragă îndărăt de la stupul unde, tot el îl dusese, ca să-l învețe cu gustul mierii...

Poate din cauza poveștilor, dar sigur și din cauza comportamentului, sosirea ursarilor în oraș, anunțată cu acele bătăi de tobă sacadate și inconfundabile, stârnea cohorte de copii care le ieșeau țiganilor în întâmpinare și-i petreceau toată ziua la spectacolele date pe la răspântii sau locuri virane.

Când veneau ursarii, mamele nu ne mai prindeau pe acasă nici măcar la vremea mesei. Nu mai știam nici de foame, nici de sete, nici de frig!

Dansurile ursilor erau desenele animate ale copilăriei noastre!

Ursul în folclor

Ursul se bucură în folclorul românesc de un fel de cult, comparabil în intensitate doar cu acela al șarpelui, idol benign al temeliei cămînului, al familiei (Tache Papahagi). Nici nu ar putea să fie altcumva, din moment ce la noi acest animal este omnipotent, datorită privilegiului forței sale fizice - neîntrecută de o altă fiară din arealul carpato-pontic, unde este stăpân absolut încă din pliocenul timpuriu.

În Munții Apuseni, moașa, când scaldă noul născut, îl unge mai întâi cu untură de urs, sperând că pruncul va ajunge la „puterea ursului" și va fi ferit de glonț.

În Moldova, copiii purtau la gât o pungută cu trei fire de păr de urs, pentru a crește puternici și ocoliți de boli.

Grăsimea de urs, poate și din cauza vindecătorilor naturiști, a ajuns astăzi cu mult mai scumpă în terapeutică decât echivalentul greutății ei în aur.

În toată țara, era obiceiul ca, atunci când venea un ursar, bărbații să se așeze pe jos unul lângă altul, pe burtă, și să se lase călcați de urs, cu cele 250-350 kg ale sale, spre a fi feriți de boli (Frâncu și Candrea).

Ziua ursilor este stabilită pe 2 februarie, când se serbează și Întâmpinarea Domnului, zi cunoscută popular, cum am mai spus, sub numele de „Stratenii". Nu se cunoaște motivul alegerii acestei date ca zi a ursului, dar credința populară, întemeiată și pe anumite observații, afirmă că întotdeauna în ziua de Stratenii ursul își întrerupe așa-zisa hibernare, iese afară din grota sau scorbura amenajată și joacă toată ziua

pentru a se dezmorți. În funcție de cum observă timpul, ursul își autoreglează în acel moment și restul comportamentului hibernal (Mușlea și Bârlea). Poate că în acea zi - de Stratenie fiind întotdeauna dezlegare la pește - să fi avut loc și cunoscuta întâmplare cu jupânița vulpe care l-a învățat pe Moș Martin cum să pescuiască, băgându-și mândrețe de coadă în lac...

Jocul ursului

Dansul lui Moș Martin poate fi regăsit în teatrul popular, cu precădere în „Irozii", unde, printre cele nouă tipuri însoțitoare (moșul, paiața, iaurgiul, muscalul, vânătorul, ovreiul, popa, dascălul) este și ursarul, care cântă animalului ce joacă sacadat, în ritm, cu lanțul în bot, în jurul unui ciomag:

„Na, na, na, puicuțo, na,
Șantai, more, n-adara,
Lovite-ar falcarița;
C-astă vară la Ispasă
Mi-ai fost tânără și grasă,
Dar hacuma te-a slăbit
Pustiorul de iubit!
La ticălos de bărbat
Pune-i bucata pe prag,
Dă varză foloștonită
Și horșaful d-a grădină,
Iar pentru ibovnicel
H-o găină și-un purcel...
Iar purcelul parpalit,
S-a mâncat, s-a mântuit!"

După acest pasaj de cântec, ursul se trântește jos - ca trăsnit - și nu mai mișcă. Atunci ursarul începe să se vaite:

„Împestrițatule
Și-mpielițatule...
Mi-ai diocheat ursâla,
Mi-ai lăsat copchiii săraci...
Scuip-o hici... mai scuip-o dată
Că-i hursoaica dihocheată..."

Și începe să-și descânte ursoaica, spre hazul asistenței:

„Să-i hie d-a mârla șopârla...
Să-i treacă pe drum gârla
Cui ha dihocheat ursâla...
Descântec d-a șarpe chior
Să nu mai treacă fuior,
Descântec cu lingura
Și custura..."

După descântec (care mai continuă), ursul/ursoaica se ridică, se scutură și reîncepe dansul, mai alert, mai sincopat, mai drăcesc. Spre bucuria copiilor și a privitorilor care se caută prin pungă...

Nu intrăm în amănunte privitoare la prinderea, domesticirea și dresarea urșilor - detalii ce s-ar putea să nu mai fie tot așa de pitorești -, dar ținem să menționăm că ultimii ursari pe care i-am întâlnit au fost pe apa Buzăului, la Pârscovul lui Vasile Voiculescu, prin anul 1977. Ulterior (prin anul 1990), i-am regăsit la Istambul.

Ca să vezi...

Ursarii - o lume revolută

În lipsa unor programe naționale concrete și coerente de antrenare a țiganilor într-un comportament și trai civilizat, ursarii - urmașii țiganilor ce se îndeletniceau odinioară cu prinderea, îmblânzirea și dresarea ursilor - au devenit cei mai neadaptabili reprezentanți ai populațiilor nomade; un permanent, un veșnic focar conflictual față de cei din apropierea lor. Dar tot așa de nedrept ar fi însă dacă nu am recunoaște că, pe vremuri, ursarii constituiau sarea și piperul distracțiilor la Roman, pe Valea Trotușului, la București, ca și oriunde în țară.

Ei, ursarii, colindau lumea în lung și lat, după itinerarii doar de ei știute, oferind spectatorilor „Jocul ursului", iar tinerilor bărbați, „Călcatul ursului".

Deverul lor era mai mare prin iarmaroace sau la Moși, unde mai întotdeauna se întâmpla să fie prezenți și unde - în plus - ofereau și trânte cu ursul.

Dar cel mai adesea se întâlneau iarna, de Sărbători, când își făceau simțită prezența prin sunetul sacadat al tobei și prin cercul de gură-cască ce-i însoțea peste tot, creând o stare excitantă de animație și voioșie.

Cât privește dresajul, ursarii au ajuns la o perfectă stăpânire a animalului prin observații mai mult decât îndelungate și am putea spune - fără a greși prea mult - chiar științifice.

În primul rând ursul trebuie cunoscut foarte bine în comportamentele sale, deoarece pentru neinițiați el pare să aibă o figură inexpresivă din pricina ochilor și a urechilor foarte mici, la care se adaugă, să nu râdeți! - lipsa cozii, un alt criteriu

de a cunoaște din partea omului care sunt starea și intențiile animalului cu care este în contact. Deci, prin aspectul său exterior, ursul va rămâne întotdeauna cu o conduită imprevizibilă, ceea ce este catastrofal pentru noi din cauza sprintenelii și a rapidității cu care te poate scalpa dintr-o simplă lovitură de labă. Atacul ursului la om este întotdeauna fulgerător și de o violență greu de imaginat, având ca țintă capul. Abia după aceea ursul mai aplică două-trei mușcături, și ele mortale.

Ursul hărțuit sau rănit este deosebit de feroce, urmărindu-și adversarul până la ultima suflare. Tocmai de aceea, vânătoarea cu gonaci, s-a interzis pentru urs, mai ales ultima oară când a avut loc o asemnea vânătoare: în Bistrița, când la „bătaie" au ieșit 49 de urși deodată - cu urmări catastrofale pentru vânători și gonaci care nu se așteptau la așa ceva. De atunci, la noi, vânătoarea ursului se face numai din foișoare special amenajate, ursul fiind ademenit din timp cu cadavre.

În al doilea rând, dresajul ursului cere mult prea multă abnegație, ceea ce pentru ursari a devenit descurajator. Față de cei 3200-4000 de urși ce mai trăiesc în țara noastră, însăși algerea și urmărirea unui potențial candidat la dresaj devine o problemă practic insurmontabilă. În plus, dacă vă hotărâți să creșteți pe lângă casă un urs, trebuie să știți că el se hrănește cu fructe de pădure, mere, pere, fragi, smeură, afine, ghindă, jir, ciuperci, porumb, ovăz în lapte, trifoi, mușchi, rădăcini, larve de insecte, ouă de furnici, miere de albine, șoareci și alte rozătoare. Adeseori regimul său alimentar trebuie să cuprindă, pentru variație, cel puțin jumătate din asemenea alimente.

Și nu întâmplător meseria de ursar este astăzi pe cale de dispariție. Iar dacă totuși, șansa vă va scoate vreodată un ursar în cale, miluiți-l cu un bănuț. Merită!

Cântecul ursului

Cea mai veche culegere de folclor privitoare la urs ne-a parvenit prin grija lui Ion Heliade-Rădulescu, care, la 20 mai 1848 (!), își datează următorul cântec al ursului:

Ni, ni, ni și na, na, na,
Pui de popă satară
Ursule nețesălat
Pui de codru-nverșunat.

Diuha! Diuha-măi!

Vine ursul mormăind,
Babele s-ascund bocind;
Câinii ni s-au deșteptat,
Vânătorii s-au armat.
Sună cornul și răsună,
Poterașii se adună.

Diuha! Diuha-măi!

Pune-ți bătăiași pe goană
Pe dihania râtană;
Măi, dihanie, rea fiară,
Dracul te aduse-n țară?
Că voinicii dau de tot
Și mi-ți pun lanțul de bot.
Ursăreasa te așteaptă,
Cu ciomagul te deșteaptă.

Diuha! Diuha-măi!

Cată-ți, ursule, de mure!
Du-te naibii în pădure,
Pui de popă răspopit,
Tat'tău te-a dezmoștenit.
Și ca vântul cel turbat
Ca holera intri-n sat;
Dar ursarul te așteaptă,
Cu ciomagul te deșteaptă.

Diuha! Diuha-măi!

Ursăreasa te-a crescut,
Măgădan mi te-a făcut,
Te-a învățat la diuhănit,
Cu lulea te-a dichisit,
Nu-ți mai lași din bot țigara...
Tinga, tinga, gara, gara!

Diuha! Diuha-măi!

Tinga, tinga, na, na, na,
Pui de popă satară,
Meștereasa ne ghicește
Și de bine ne vestește;
Iar prin lume se răsună
Că acum e piază bună.
Meștereasa te-mboldește,
Părul-ți smulge și-l pârlește.
Că e bun de speriat,
Babele te-au descântat:

Ca să nu fii deocheat,
Drept în gură te-au scuipat!

Diuha! Diuha-măi!

Moș-popa te-a tămâiat
Și molifta ți-a citit:
Din lac, din bălți, din smârc, din trestie, stuf,
Din munți, din văi, din codri, fugi, ascunde-te, puf!

Diuha! Diuha-măi!

Cotoii ți-au miorlăit.
Nevestuicile ploscașe
Veninoase și zăcașe,
Ți-au trântit uleiul jos
Și-ți bagi botul noroios!

Diuha! Diuha-măi!

Vino, ursule, la joc
Și pământul bate-n loc,
Și mi-ți joacă muschicește,
Ad piciorul căzăcește;
Joacă bine, măi, Martine,
Să-ți dau pâine cu măsline,
Să-ți mai dau și altceva
Să fie pe seama ta.

Diuha! Diuha-măi!

Să te văz, fecior de lele,
Fă o tumbă d-ale grele,

Să ne-arăți vrun mafafet,
Alivanta! berechet!
Tinde cracul, deh, *skari*
Cu piciorul fă *pali!*
Că până la împăratul...
Zicătoarea-o știe satul,
Mânca-l-ai să-l mănânci tot,
Să te lingi cu el pe bot.

Diuha! Diuha-măi!

Ursul meteorolog

Din felul în care decurge sfârșitul lunii ianuarie, se pot face unele previziuni pentru restul iernii. Întrucât în ultimul timp meteorologii noștri s-au întrecut în a da prognoze, care fie se bat cap în cap, fie se dovedesc exact pe dos de cum socotesc ei din miile de date preluate de la sateliți sau sosite pe sârmele de telegraf, putem să încercăm și noi să vedem ce s-ar prognoza despre vremea nenorocită de la sfârșitul iernilor, vreme întotdeauna instabilă, ceea ce se verifică și prin intermediul vechilor datini și credințe ale poporului român.

Dacă plouă în luna lui Gerar-ianuarie, atunci în luna lui Făurar-februarie vom avea parte de „zăpadă nouă". Adică va ninge mult și des.

Pe de altă parte, țăranul român este foarte atent cu toanele lunii lui Făurar, arătându-se sceptic în ceea ce privește bine cunoscuta butadă a țiganilor, care minimalizează lungimea

iernii pentru perioada „femartie", prin netemeinicul motiv că, februarie fiind o lună mai scurtă cu două-trei zile față de restul lunilor anului, pasămite dacă ai ajuns în februarie, ar însemna că iarna deja a trecut... Bazat pe înțelepciunea popu-lară, verificată în sute de ani, Tudor Pamfile afirma în comunicarea ținută pe 6 februarie 1915; la Academia Română, că, în județul Tutova, există credința că „luna februarie îngheață, dacă găsește dezgheț și dezgheață, dacă găsește îngheț" (*Văzduhul*, anul 1916, pag. 10). Or când Făurar sosește pe timp dezgheț, frumos, cu soare strălucitor, rezultă că vom avea parte de o nouă iarnă în februarie: Iarna lui Făurar!

În acești ani cu mizerii financiare, o iarnă grea și indecisă înseamnă întotdeauna o mizerie în plus.

Tot în popor (v. Mușlea și Bârlea), mai sunt o serie de credințe și eresuri bazate pe sărbătoarea ursului, pe care ne-am propus să o analizăm: **Strateniile**.

Atunci, la 2 februarie, de Stratenii, se spune că ursul devine un meteorolog desăvârșit. Asta, cu condiția să fie observat comportamentul său din acea zi. Iar dacă dumneavoastră, fie din cauza serviciului, fie din alte cauze, nu puteți să vă răpeziți în Munții Buzăului, ai Oituzului sau Cașinului pentru a observa comportamentul urșilor în respectiva zi, vă vom preciza noi legătura dintre aceștia și rânduielile vremii.

Destul de curios mi se pare că savanții noștri - e drept, pe vremuri - considerau că urșii hibernează. Așa am învățat și eu la școală : „La noi în țară hibernează ursul, marmota, popândăul, pârșul de stejar, pârșul de alun, șoarecele de câmp, șoricelul de mesteacăn, hârciogul, ariciul, liliacul ș.a.".

Or, hibernarea, cu somn profund, cu evidentă încetinire a respirației și a bătăilor inimii, cu scăderea temperaturii corpului spre 15 grade C nu este deloc specifică ursului care, e drept, stă mai retras iarna - dar oricând activ.

Era suficient ca savanții noștri să fi întrebat pe cel mai prăpădit dintre ursari și atunci noi nu am mai fi citit elcubrațiile cu hibernarea și ... sugerea labelor de către urși pentru a supraviețui peste iarnă! Dar, să revenim la rolul oracular al ursului în acea zi de 2 februarie.

Populația montană, fiind observatoare a elementelor naturii, a constatat că se poate prognoza cu precizie starea vremii după comportamentul lui Moș Martin în acea zi de sărbătoare. Țăranul român habar n-are de disputele savanților asupra faptului dacă ursul hibernează sau nu, dar el este convins că ursul stă cuminte toată iarna în vizuina sa, pregătită din vreme. Cu o singură excepție: ziua de 2 februarie.

În respectiva zi, Moș Martin iese cum am mai spus din vizuină și joacă așa, prin preajmă, fără să-i promită nimeni că-i va da „pâine cu măsline". Ci doar ca să se dezmorțească și să ne dea nouă de înțeles cum va fi vremea în continuare. Dacă în timpul dezmorțirii, ursul își vede umbra, adică - altfel spus - dacă este soare și timp frumos, el se va aciua din nou în vizuină, unde va sta cuminte încă 20-30 de zile, deoarece vine „Iarna lui Făurar". Dacă, dimpotrivă, timpul este închis și urât, ursul pornește după hrană și părăsește definitv vizuina de iernat, fiind un semn de împrimăvărare grabnică.

Ca să vezi! Exact invers de cum ne-am fi așteptat.

Credințe și eresuri

Prezența fizică a ursului brun în mediul carpatin - ca un fel de rege neîncoronat al animalelor pădurii - era normal să determine în mod nemijlocit și introducerea lui în credințe, datini, mituri și tradiții, încă din vremuri imemoriale.

Descoperiri arheologice ne arată și ele existența unui cult al ursului încă din neolitic, iar Reys Carpenter îl ia în considerare chiar ca pe un adevărat animal totemic al dacilor. Romulus Vulcănescu îl consideră pe Zamolxe - în ipostază umană - ca „purtător de piele de urs" în cadrul ceremoniilor străvechi dedicate ursului la daci. Urmele acestor practici mai persistă până astăzi în cadrul manifestărilor prilejuite de sărbătorile de iarnă, când unii flăcăi îmbracă fie o blană de urs, fie un simulacru pregătit din timp.

Dar ursul este prezent - nu doar la noi, ci și în legendele altor popoare - ca un animal mitologic cu puteri supranaturale, influențând viața oamenilor și a animalelor domestice.

Ba, adeseori el trece și în artă, așa cum cum s-a întâmplat cu Simfonia 82 în Do major a lui Ioseph Haydn, numită pentru simpaticile mormăituri onomatopeice - simfonia *Ursul*. Sau în cântecul „trubadurului" Tudor Gheorghe, care, recent a recitat integral, însoțit de ghitară, versurile poetului Mihai Beniuc, din poezia *Ursul românesc*.

Puțină istorie nu strică

Începând doar cu câțiva ani în urmă, s-a descoperit în arhivele Episcopiei Vârșețului un document care încă de acum două secole face referiri la unele credințe ale populațiilor românești din Banat.

Este vorba de circulara episcopului Iosiv Ioanovici Șacabet al Vârșețului (1786-1805), din 4 iunie 1799, în care - printre altele - afirmă următoarele: „Din trimisele mie înștiințări, cu adevărat am înțăles că întru oarecare locuri ale eparhiei meale ce-i de Dumnezeu mântuitoare, unii creștini, mai ales babele ceale bătrâne, nește deosebite zile și sărbători de la obiceiul cel vechi al închinătorilor de idoli țin, pentru urși, lupi, șoareci, furnici și pentru oarecare cai ai lui Sânt Toader, ca să nu le facă vreun rău și pagubă, așa și pentru piatră și alte vremuri de Dumnezeu orânduite ca pre și de dânsele să-i ferească" (v. Al. Stănculescu-Bârda în *Noi Tracii,* 1989).

Scopul circularei era în mod evident acela de a-i convinge pe enoriași că asemenea obiceiuri, specifice poporului român, sunt păstrate doar de aceștia, lipsind cu totul altor popoare „civilizate"; dar și în a-i atenționa pe români că nu ar fi creștini adevărați, dacă ei se închină unor dobitoace, insecte sau altor vietăți sau lucruri. Debitând platitudini demne de milă, episcopul Șacabet al Vârșețului nu face decât să ne servească - peste secole - o dovadă de netăgăduit că poporul nostru are o vechime deosebit de impresionantă pe aceste

locuri, vechime multimilenară, din moment ce-şi păstra mereu vie credinţa strămoşească pe care şi-o aducea din protoistorie, ba chiar adeseori adaptând-o, prin sincretism, credinţei creştine, atât de canonică, dar care, în cele din urmă, a admis-o, nereuşind să o dezrădăcineze (v. Cavalerul Trac = Sf. Gheorghe, sărbătorirea lui Crăciun = Naşterea, Sf. Vineri = Sf. Paraschiva ş.a.m.d.).

Cum, oare, socotea episcopul, venit de nu ştiu unde, că românii nu vor mai ţine Strateniile, Sâmbăta ursului, Ziua ursului, Sânt Toaderii, Martinii şi altele - ştiut fiind de mii de ani că încălcarea voită a preceptelor ar fi dus, cu siguranţă, la năvălirea urşilor în turme, cirezi, grădini, holde, cauzând gospodarilor mari pagube materiale...

Am observat la ţară gospodine care, în ziua de Paşti, mai dau cu mătura sau mai trebăluiesc făcând munci uşoare. Dar de Stratenii nu ar face treabă nici să le pici cu lumânarea! De, cu Dumnezeu te mai descurci, îl mai rogi, dar cu Moş Martin nu-i a şagă!

Nici puţin ortodoxim nu strică

Implicarea catolicismului în acţiuni îndreptate spre renunţarea la folclorul activ, la credinţe, cântece, colinde şi practici magice nu a fost singulară.

La fel au procedat şi protestanţii. Gheorghe Breazul pomeneşte de vehemenţa cu care memorialul pastorului A. Mathesius combătea colindele populare aplicându-le stigmatul

de „cântece drăceşti", blestemate de Dumnezeu (Secolul al XVII-lea). Dumitru Eliade face şi el precizarea că, în luna septembrie a anului 1647, Andreas Mathesius din Cergăul Mic de pe Târnave protesta împotriva „valahilor" care erau neînduplecaţi în a-şi ţine obiceiurile în ansamblul lor, învăţate din strămoşi.

În schimb Biserica Ortodoxă şi clerul autohton nu au interzis niciodată fondul local de tradiţii. În ortodoxism, lupta de eradicare a vechilor practici păgâne nu a avut un caracter metodic, ea manifestându-se în mod sporadic şi în special printr-un sincretism interesat în „aplanarea" unor conflicte deschise.

Singurele măsuri restrictive ale ortodoxismului, consemnate în documente sau cronici, cuprind referiri doar la tulburările iscate uneori de cete de colindători.

Mai mult chiar, documente bisericeşti târzii consemnează cazuri de participare directă a clericilor rurali la practicile magice - cum ar fi dezgroparea şi decapitarea strigoilor sau la practicarea descântecelor (v. Ioan Taloş).

Originea ţărănească, formaţia de factură locală, ca şi modul de viaţă al preoţilor noştri rurali nu aveau cum să conducă la îndepărtarea poporenilor de modelele curente folclorice - „din bătrâni".

Mai mult, mi-aş îngădui să cred că dezlegările la peşte din Stratenii (când e cazul) sau de Sâmbăta Ursului, din Postul Mare, tot pe un sincretism ortodoxo-păgân s-ar baza, dacă ţinem seama de înrădăcinata credinţă populară - venind însă din observaţie - că ursul nostru este un nestăpânit pofticios de peşte. Atunci, cum să nu se consume peşte de ziua lui Moş Martin, chiar dacă o fi el Postul Mare!

Poate că și din cauza unei asemenea înțelegeri față de credințele vechi populare, țăranul român este atât de atașat de Biserica sa strămoșească. Și poate că această înțelegere reciprocă nu înseamnă decât înțelepciune, atât de o parte, cât și de cealaltă.

Ca să vezi unde am ajuns pornind de la umilul și prozaicul Moș Martin... Așa, însă, se întâmplă când analizezi sorgintea unor credințe populare.

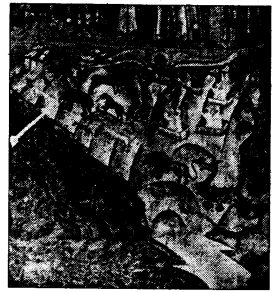

În marea frescă a Judecății de Apoi de la Mănăstirea Voroneț, printre fiarele care sunt înfățișate ca redând momentului oamenii mâncați de-a lungul timpului se numără și ursul (v. săgeata). Ceea ce înseamnă că pe lângă balauri, lei, râși carpatini, mistreți și lupi, ursul se număra printre sălbăticiunile care făceau destule victime prin părțile noastre. De unde ar rezulta o cu totul altă față a simpaticului (și simpatizatului) Moș Martin - transpunere a veșnicului păcălit, a veșnicului frustrat:

Ursarii, cea mai închisă castă a țiganilor, care se îndeletniceau odinioară cu prinderea, îmblânzirea și dresarea urșilor - după metode transmise din generație în generație, timp de secole și, de ce nu, poate chiar milenii. Aceiași în India, Pakistan, Iran, Irak, Turcia, Bulgaria și România, ei nu se consideră țigani. Ei sunt ursari.

O rară fotografie de epocă îi înfățișează pe nomazii ursari dresând un urs tânăr, sub o proprie asistență care să creeze climatul de spectacol obișnuit - pentru adaptarea animalului la condițiile și starea de joc. De unde se vede că poveștile cu plita încinsă, care-l face pe Moș Martin să salte ritmic, sunt simple plăsmuiri. Ursul, ca și ariciul, este involuntar sensibil la sunetele de percuție ritmată, dublate de un regim alimentar propriu oricărui dresaj, ca și de incantațiile cu îndemn la joc. De aici, tobele, de aici cântecul îndrăcit, cu ruperi de ritm:

Joacă bine Moș Martine,
Că-ți dau pâine cu măsline...

Vederile de epocă, înfățisându-i pe vechii ursari, sunt dintre cele mai rare piese cartofile - adevărate ilustrate-document

Coborârile cetelor de ursari din cuiburile de munte spre șesuri, ca și repartizarea lor pe trasee prestabilite și mereu interșanjabile sunt - sau mai bine zis erau - ele însele un adevărat spectacol capabil să sensibilizeze spirite poetice și romantice. Unul dintre ele a fost al lui Radu Gyr, cel care a așternut poate cele mai frumoase despre arhaica îndeletnicire:

Trec ursari, ducând de lanț
prin șanțuri
Urșii mohorâți și pădureți!
Parcă duc pădurile în lanțuri,
Parcă duc mormane de
triști...

(Radu Gyr, *Balade*,
Ed.Gorjan, 1943)

Plecarea ursarilor de pe munte spre a-și începe nesfârșitele peregrinări prin țară cu *Dansul Urșilor* i-a fascinat și pe artiștii plastici, nu doar pe poeți. Arthur Verona (1868-1946) este unul dintre pictorii care, creând peisaje și scene de neuitat din viața rustică de la noi, ne-a lăsat și câteva tablouri documentar-artistice despre viața mai puțin știută, mai puțin cunoscută, a ursarilor

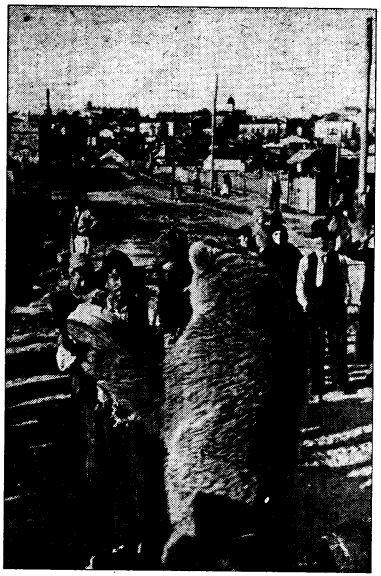

Mahalalele Capitalei vibrau la răpăitul sacadat al tobelor ursarilor, ce chemau la spectacolul în aer liber pe toți cei dornici să-l admire pe stăpânul de necontestat al munților și pădurilor carpatine - pe toți cei care, din plăcere, se alăturau îndemnului din *Dansul Ursului*:

Joacă bine Moș Martine,
Că mă dau pe lângă tine
Di, ha!

Printre cele mai gustate spectacole de stradă bucureștene se numărau - pe la începutul acestui secol - și „trântele" cu Moș Martin. Pentru câțiva bănuți, puteai asista la pasionanta încleștare om-fiară, din care luptătorul de circ ieșea mai întotdeauna învingător, după ce în prealabil fusese îngenuncheat de către urs. Pe Cheiul Gârlei sau la Moși, asemenea întreceri erau frecvente, anticipând marile spectacole de seară, care se repetau adeseori în programul circurilor pasagere

Ursulețul de pluș a constituit întotdeauna jucăria preferată a puștimii - începând cu cei mai săraci copii și terminând cu marile vedete ale ecranului, precum Lilian Harvey

Datorită partenerului cu care iese la plimbare, Patricia Morison, marea vedetă a Hollywood-ului anilor `40, poate.fi absolut sigură că nu va fi agresată sexual nici chiar de către președintele Statelor Unite...

Capitolul XIII

Când s-a terminat primul război mondial?

Nu prea înțelegem motivația comuniștilor în a încerca în fel și chip să șteargă absolut orice urmă a marilor campanii duse de Armata Română, atât în anul 1913, împotriva bulgarilor, cât și în 1919, împotriva ungurilor. Despre aceste două campanii s-a vorbit chiar mai puțin decât despre aceea antisovietică din anii 1941-1944 despre care mai apărea totuși câte ceva în literatură. Cu grijă s-au modificat în cărțile de școală datele ce confirmaseră că primul război mondial ar fi avut loc pentru România între anii 1916-1919, prin datele 1916-1918; campania din 1919 considerându-se ca fiind o problemă regională și nu mondială. Cu grijă s-au modificat și însemnele de pe monumentele eroilor neamului, deși această măsură nu mai avea nici o justificare. Ostașii noștri muriseră atunci când au murit - iar nu atunci când cataxiseau să spună autoritățile. Cu grijă s-au aștupat și numele bătăliilor din campania din 1919 de pe Arcul de Triumf (pe bolta interioară), considerându-se ca o rușine faptul că ocuparăm Budapesta în acel neuitat an 1919; modificarea dăinuind și după restaurarea parțială a monumentului. Cu aceeași grijă

s-au omis din manuale și cataloage până și medaliile „Crucea comemorativă 1916-1919", evidențiindu-se doar aceea din 1916-1918.

O adevărată conspirație a tăcerii, pe care ne facem datoria să încercăm a o rupe prin rândurile ce urmează.

Istoria rămâne istorie și ea nu poate fi nici modificată, nici parțial ascunsă. Cu atât mai mult cu cât în nici un caz nu poate fi trecut cu vederea un asemenea eveniment precum ocuparea Budapestei de către Armata Română.

Războiul lor, războiul nostru

Primul război mondial, precum - la rândul lor - oricare alte prilejuri, au fost folosite de către unguri ca pretext de purificare etnică.

În timp ce soldații de origine maghiară erau mobilizați pe loc în administrația imperială (la căile ferate, la poștă, în industria de război etc.), sau în garnizoanele destinate pentru paza internă, soldații de origine română au fost trimiși în linia întâi.

Din cei 500.000 de ostați români mobilizați de unguri în Transilvania, 449.796 au fost „aruncați în foc" și doar 34.575 au fost folosiți la partea sedentară sau auxiliară.

Dintre românii îmbrăcați în uniforma maghiară, 41.739 (10%) au murit pe câmpul de luptă pentru Puterile Centrale, 11.275 au murit în spitale sau închisori, iar 25.496 au rămas

invalizi în urma rănilor căpătate. Un adevărat dezastru pentru populația română din Transilvania să piardă unul din cinci luptători! Statul român a preluat, după război, 38.630 de văduve și 79.226 de orfani proveniți „de la inamic".

Amintim că regimentul 50 din Alba Iulia, format exclusiv din români, a fost cu desăvârșire spulberat, în vara anului 1917, pe muntele San Gabriele, iar regimentele 43 din Caransebeș și 61 din Timișoara au pierdut mai mult de jumătate din efectivele lor formate de soldați români în *zona di guerra* italiană.

Pe frontul de luptă împotriva României, ungurii s-au ferit să trimită români. Printre cei excepțați de la prevederile regulamentare a fost și locotenentul de rezervă Emil Rebreanu - fratele scriitorului Liviu Rebreanu - din Regimentul de artilerie „Maria Luisa". Fiind ofițer tehnic și de mare merit (fusese decorat pe frontul italian cu „Medalia de Aur pentru Vitejie") urma să fie utilizat la spargerea frontului de pe Valea Trotușului. Dar, la apropierea de pământurile Vechiului Regat, locotenentul Rebreanu a simțit tainica chemare a fraților săi.

Între războiul lor, nefiresc, și războiul nostru, decurgând din Sfânta Datorie strămoșească, Emil Rebreanu s-a hotărât într-o singură noapte. A încercat să treacă frontul, ducând cu sine și planurile de împărțire a trupelor austro-ungare din sector. Surprins și arestat, Emil Rebreanu a refuzat ideea comandantului său ungur - care-l prețuia totuși - de a declara că se rătăcise. Condamnat la moarte și refuzându-i-se cererea de a fi executat prin împușcare, a fost spânzurat pe un colnic, la vechea graniță, în văzul trupelor române care asistau neputincioase la sacrificarea unui conațional al lor. Era la 14 mai 1917 și ultimul său strigăt, „Trăiască România Mare", s-a auzit până în liniile trupelor românești. Romanul *Pădurea*

spânzuraților avea să transfigureze în literatură întâmplarea aceasta nenorocită.

După numai un an și ceva, în octombrie 1918, la Pesta, contele Andrassy gemea: „Toate condițiile puse de Wilson sunt primite anticipativ". Războiul lor se sfârșise. Al nostru abia avea să reînceapă.

Era, în fond, revanșa istoriei.

România, singură printre bolșevici

Deși triumful ideii naționale era asigurat prin declarația președintelui SUA, Harold Woodrow Wilson, pentru România calvarul continuă și după 17 octombrie 1918 - când manifestul împăratului austriac a proclamat, federalizarea Austro-Ungariei.

Comitetul executiv al Partidului Național Român proclamă în celebra sa rezoluție, redactată de Vasile Goldiș, în octombrie, că „Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea Parlamentului ungar și a Guvernului ungar să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la Congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal...". În ziua de 1 decembrie 1918, stil nou, „Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România...".

Prin emiterea acestor acte de drept, în fond războiul nostru nu s-a încheiat în anul 1918 - ca în restul Europei - ci va mai dura încă un an prin lupte grele pentru a-i înfrânge pe vechii dușmani ai unirii tuturor românilor.

De aceea, datele de 1916-1918 înscrise de comuniști în toate manualele noastre școlare au fost o pură minciună! Primul Război Mondial poartă pentru România datele de 1916-1919!

Cum la începutul lunii octombrie 1918, contele Tisza nu voia să audă vorbindu-se de cea mai mică atingere a integrității statului ungar, asta nu însemna decât continuarea luptei, chiar dacă Ungaria zăcea, la sfârșitul acèleiași luni, zdrobită sub loviturile popoarelor subjugate, dar și ale revoluției bolșevizante a propriului popor.

Haosul și anarhia care înconjurau atunci România prin bolșevizarea ce pândea nu numai de la Răsărit, ci acum, iată, și de la Apus, reclamau intervenții hotărâte, chiar în dezacord cu Puterile Aliate care, ca de obicei, nu prea înțelegeau ce se întâmplă aici, în Sud-Estul Europei.

La 10 noiembrie 1918, Regele Fedinand I ordonă din nou mobilizarea Armatei Române, chiar dacă aceasta era slăbită de campaniile abia încheiate. Baza o forma Corpul IV de armată cu garnizoanele în Moldova. Cum Divizia a VIII-a era destinată ocrotirii Bucovinei, pentru Transilvania au fost destinate Divizia a VII-a și I-a de vânători.

Trupele generalului Traian Moșoiu, formând Divizia a VII-a erau concentrate la Piatra Neamț. Ele trec în Transilvania la 16 noiembrie, pe direcția Borsec-Toplița-Ditrău.

Divizia I de vânători, concentrată pe linja Comănești-Asău, pornește și ea spre Palanca și ocupă Miercurea Ciuc.

Divizia a VII-a ocupă la 25 noiembrie Tg. Mureș și la 28 Reghinul, în timp ce vânătorii Diviziei I atacă la Brașov ariergarda armatelor lui Mackensen, care, bolșevizate, întârziaseră pe drum și se dedaseră la prădăciuni. Ajunși în linia Mureșului, românii sunt siliți să se opreasca din cauza aplicării înțelegerilor internaționale care le impunea acea limită.

Cum însă ungurii se dedau la tot felul de prădăciuni și masacre, organizate armat, împotriva populației românești, Divizia a VII-a se îndreaptă spre Cluj, iar Divizia a I-a de vânători se îndreaptă spre Alba Iulia-Teiuș-Aiud.

La 24 decembrie, românii intră în Cluj întâmpinați de manifestații grandioase și de o bucurie nestăvilită a localnicilor. Până și populația maghiară se săturase de bolșevicii lui Bela Kun și i-a primit pe români ca pe niște adevărați eliberatori.

De la Nistru pân' la Tisa...

Cum frontul românesc, format doar din cele două divizii, se cam subțiase prin detașamentele lăsate în localități să ajute gărzile naționale în păstrarea ordinii, Marele Cartier mai trimite încă două divizii spre Transilvania. Divizia a II-a de vânători, acționând pe direcția Sibiu-Orăștie-Deva-Petroșani, și Divizia a VI-a de infanterie pentru zona Brașov. Comandantul unic al Armatei din Transilvania a fost numit generalul Traian Moșoiu, care urma să conlucreze cu Consiliul Dirigent.

Armata română ocupă teritoriul vizat numai până la o nouă

„linie de demarcație", așa-zisă a Ardealului, care însă nu cuprindea limita răspândirii noastre etnice. Erau excluse zonele Apusenilor, Aradului, Bihorului și Sătmarului. În acest timp, forțe masive ucrainiene, bolșevizate la rându-le, ocupau Maramureșul, cu centrul la Sighet. Din trecătorile Apusenilor, armata ungară, bolșevizată și ea, amenința flancurile armatei române.

În aceste condiții, la 14 ianuarie 1919, românii porneau spre Sighet pentru a-i înfrunta pe ucrainieni, astfel că, la 18 ianuarie, Maramureșul este curățat complet de bolșevici și rămâne în mâinile noastre. Hărțuiți în flanc de ungurii bolșevizați - care-i ajutau pe ucrainenii - regimentul 16 de infanterie ocupă Zalăul, iar în cele din urmă, la 22 ianuarie 1919, armata română era în posesia tuturor teritoriilor dinlăuntrul zonei de demarcație cu Ungaria.

Furia ungurilor izbucnește la maxim prin pierderea teritoriilor respective, ceea ce-i face să se dedea la tot felul de atrocități. Bande ungurești înarmate intrau în sate, îi ridicau pe români și-i împușcau fără nici o judecată. Recâștigarea Ardealului devine acum obiectul principal al sforțărilor maghiare. Prin orice mijloace.

Batalioanele roșii sunt sprijinite de secuii fanatici, înarmați și concentrați la Debrețin, Oradea și Bechiș-Csaba. Întreg teritoriul cuprinzând pe românii rămași dincolo de „linia demarcațională" este la discreția acțiunilor teroriste ale „gărzilor roșii" și ale „gărzilor de oțel", care executau fără motiv și fără judecată pe români - totul fiind justificat pe criterii etnice. O ură de moarte față de români se altoise pe ferocitatea nativă a maghiarilor.

Execuții sumare, însoțite adeseori de cele mai îngrozitoare

torturi, au continuat până în luna aprilie 1919, cum au fost cazurile mai pregnante de la Chereluș, Covăsinți, Curtici, Făget, Șiria, Sohodol, Beiuș ș.a.m.d.

Unul dintre cele mai infame asasinate a fost la Beiuș. În noaptea de 3-4 aprilie, ungurii i-au ridicat la miezul nopții pe fruntașul român Ioan Ciordaș, membru al Comitetului executiv al Partidului Național Român și pe avocatul Nicolae Bolcaș, ducându-i în comuna Lunca-Vașcău. Aici, i-au maltratat până la ziuă, i-au dus la marginea gropii săpate pentru ei într-o vâlcea. Supliciul martirilor români a reînceput. Li s-a tăiat nasul, li s-au sfărâmat membrele cu patul puștilor, li s-au înfipt baionetele în gură și în ceafă, li s-au scos ochii și, în final, au fost aruncați în groapă și acoperiți cu pământ, încă vii fiind. (v. Constantin Kiriţescu).

Indignarea românilor față de atrocitățile maghiarilor a condus la cererea de ocrotire a populațiilor românești și dincolo de „linia de demarcație", ceea ce se obține la 28 februarie 1919. Noua linie, Satu Mare-Oradea-Arad, asigura însă doar zonele rurale, cele orășenești rămânând în posesia ungurilor.

În ziua de 21 martie 1919, printr-o înțelegere secretă dintre primul ministru Karoly și aventurierul evreu Bela Kun, acesta din urmă preia toate prerogativele și se lansează într-o luptă deschisă împotriva României și Cehoslovaciei. Situația țării noastre - aflată între două țări bolșevizate - devine de o gravitate excepțională. Din partea aliaților nu aveam decât perspectiva unei politici de tărăgănare și ezitare continuă, fără nici o înțelegere a situației și fără nici un ajutor concret.

În asemenea condiții, Regele Ferdinand I, cunoscut sub numele de „cel Bun", a fost de o hotărâre și de o fermitate

nemaipomenite. Ionel Brătianu primește mână liberă pentru salvarea vieții și a avutului populațiilor românești de peste hotare, ca și pentru asigurarea țării în fața tuturor amenințărilor.

În noaptea de 15-16 aprilie 1919, trupele bolșevizate ale lui Bela Kun atacă furibund liniile române pe Valea Someșului, având ca obiectiv principal recucerirea Transilvaniei.

Dar armata română este la datorie și, în dimineața zilei de 16 aprilie, primește ordinul de luptă. Drept urmare a unor încleștări crâncene, în seara zilei de 1 mai 1919 tot malul stâng al Tisei era în mâinile noastre. În doar cincisprezece zile ungurii fuseseră aruncați peste Tisa!

Românii îi îngenunchează pe unguri chiar în Pusta Maghiară!

Bela Kun obține în vara anului 1919 două succese care l-au amețit: victoria împotriva Cehoslovaciei și invitația persoanlă de a participa la Conferința de Pace. Ambele i-au măgulit vanitatea acestui nechemat în politica europeană și i-au legitimat situația bazată doar pe anarhie și orori.

Marea lui greșeală a fost însă continuarea politicii de agresivitate față de România.

Somați de Consiliul Suprem de la Paris să se retragă de pe Tisa, românii răspund că se vor conforma numai după îndeplinirea condițiilor de pace: demobilizarea și dezarmarea armatei ungare.

Or, Bela Kun nici nu se gândea să se supună unei astfel de cereri, care ar fi condus - implicit - la alungarea sa și la destrămarea sovietelor ungurești. Comunismul spera să se extindă, iar exportul de revoluție - se vedea bine - dădea primele sale roade. Tocmai fuseseră oprite la Viena încercări ale bolșevicilor austrieci, sprijiniți din afară, de a prelua puterea.

La 11 iulie 1919, Consiliul interaliat iese puțin din inerție aflând că Ungaria vrea să profite de demobilizarea aliaților și să-și refacă vechile granițe. Alertați însă nu din pricina românilor, ci a cehilor!

La 13 iulie același an, mareșalul Foch se adresează generalului Prezan, șeful statului major al armatei române, autorizându-l să preia operațiunile de dezarmare a Ungariei.

Pe 17 iulie 1919, Prezan confirmă împuternicirea aliaților.

Dar Bela Kun simte că o acțiune coordonată va duce la înlăturarea sa și, pentru a preveni dezastrul, în aceeași zi, de 17 iulie, începe ofensiva de pe Tisa împotriva României, după o serie de declarații sforăitoare, așa cum le-a stat bine comuniștilor.

Întocmai ca și ofensiva anterioară a ungurilor, din Apuseni, care s-a încheiat cu aruncarea lor peste Tisa, ofensiva lui Bela Kun de pe Tisa s-a încheiat cu ocuparea Budapestei și alungarea sa. Se vede însă că, Bela Kun intuise unele realități și tratase mai serios atacul asupra României decât acela asupra Cehoslovaciei. În doar două luni el pusese în mișcare o armată numeroasă ca efective umane, binișor instruită și prevăzută din belșug cu materiale de luptă excepționale - moștenite de la austrieci.

Nu mai era vorba doar de bande neregulate puse pe prădăciuni. Atuul lui Bela Kun îl constituia însă entuziasmul național al ungurilor pus sub comanda unor criminali aleși dintre bolșevicii revoluționari, în fond niște aventurieri. Concentrarea de pe Tisa însuma 100 de batalioane dispunând de 50.000 de baionete, 800 de mitraliere, 10 escadroane de cavalerie, 70 de baterii de tunuri și 9 trenuri blindate. Planul ungurilor era să treacă simultan Tisa, cu obiectivul principal Oradea Mare. Armata Română dispunea doar de două trenuri blindate, dar se baza pe 58 de escadroane de cavalerie însumând 12.000 de săbii. Marele „aliat" al nostru consta în organizarea tehnică a armatei, în instrucția ei perfectă și moralul de neclintit al trupei.

Lupta putea începe. Deși în inferioritate tehnică și numerică, românii doreau o răfuială definitivă cu ungurii.

Infernul unei pregătiri nemaipomenite de artilerie a început din partea ungurilor chiar la 17 iulie și a durat până la 20 iulie. Liniile noastre au fost destul de răscolite, relevând comandanților români importanța mizei puse în joc de unguri.

Pe 20 iulie ungurii trec Tisa. Românii contraatacă. Abia pe 26 iulie frontul de pe Tisa este restabilit. Generalii Prezan și Mărdărescu sesizează elanul descoperit al ungurilor, fără rezerve în spate și, ca militari de carieră, nu iartă greșeala comisă. Încă de la 24 iulie contraatacul român se conturează în atac deschis. În retragerea lor dezordonată, ungurii aruncă în aer podul de la Szolnok, o dată cu care se prăbușește și îndrăzneala lor ce se dovedise un simplu foc de paie.

Românii la porțile Budapestei

Înfrângerea ungurilor pe Tisa nu avea cum să rămână fără urmări. Fuseserăm atacați, învinsesem în luptă dreaptă și adversarul trebuia să tragă consecințele. Greșeala din 12 iulie 1913 când - deși puteam - nu ocupaserăm Sofia, pentru a nu trezi susceptibilități bulgarilor (care și așa s-au purtat ulterior incalificabil cu noi) nu mai trebuia repetată.

La 29 iulie 1919, comandantul trupelor române din Transilvania a dat dispoziții pentru trecerea Tisei și, prin această acțiune, începu marșul asupra Budapestei. În afara celor 58 de escadroane de cavalerie, cu 12.000 de „săbii", românii de această dată aruncară în luptă 84.000 de „baionete", 99 de baterii cu 329 de tunuri și cele două trenuri blindate. Apărarea se transformase în atac.

După o rezistență acerbă pe Tisa, ungurii intră în panică și se retrag precipitat în pustă. Dar Pusta Maghiară este terenul cel mai propice pentru urmăritor și cel mai defavorabil pentru urmărit. Cavaleria devine într-un asemenea caz o adevărată regină a bătăliilor. O brigadă de roșiori români atacă surprinzător linia ferată Mișkolț - Budapesta și taie retragerea ungurilor.

Sunt surprinse marile depozite de muniție și mersul operațiunilor arată că ungurii au ordinul de a se retrage și de a apăra acum Budapesta. Apărarea Szolnokului cauzează mari stricăciuni orașului, fără nici un câștig evident pentru unguri. Soarta armatei ungare, devenită armată roșie, începe să fie previzibilă. Coloanele armatei române converg rapid spre Budapesta. Soarta campaniei este pecetluită nu prin raportul de forță, ci prin scopul bătăliei. Ungurii nu mai au o patrie de apărat - ei aruncă armele în pustă, se dezechipează și pleacă spre case. La 3 august 1919 soarta armatelor ungare din pustă este definitiv pecetluită.

Bela Kun jucase totul pe o carte și pierduse.

În ziua de 2 august, un tren special plecase din Budapesta cu Bela Kun, prietenii și prietenele lui, precum și cu argintăria și bijuteriile prădate de la populație timp de patru luni prin „„socializare" .

Dar la Viena dictatorul este arestat - după care evadează și fuge umilit în Rusia. Locotenentul evreului-aventurier, Tibor Samuelly, un alt degenerat sanguinar și iresponsabil, căruia îi plăcea să i se spună Marat al Ungariei, încearcă să fugă travestit în femeie. Este recunoscut însă la graniță și, în cele din urmă, lințat de populație.

În ziua de 3 august, grupul Holban, avangarda noastră strategică, înaintează 50 de kilometri și se instalează la porțile Budapestei. În timpul acesta flancurile generalilor Moșoiu, Olteanu, Dumitrescu și Davidoglu dezarmau masele de prizonieri unguri și se desfășurau în evantai pentru a ocupa întreaga Ungarie.

Budapesta este încercuită și, conform planului Statului Major român, urma să fie abordată prin foc, sau pașnic, după cum vor alege ungurii, în ziua de 4 august 1919.

Generalul Rusescu - erou național sau nebun de legat?

În acest moment se produce o dereglare în cursul evenimentelor. Brigada a 6-a de roșiori români, condusă de generalul Rusescu, se afla în fruntea avangardei noastre.

Cunoscându-i-se spiritul de angajare totală, până spre marginile riscului nebunesc, el primește ordinul să părăsească marșul de înaintare și să se preocupe de o pungă de militari unguri rămasă necontrolată spre sud.

Dar generalul Rusesecu, comandantul brigăzii de cavalerie, este într-adevăr un suflet avântat. El simte că se află la o cotitură a istoriei și, de asemenea, simte că în fața sa este haos dublat de derută. Între disciplina de militar și ambiția personală, învinge șansa riscului ce-i putea aduce gloria. Generalul Rusescu îndrumă spre Kecskemet doar regimentul 11, cu cinci escadroane de cavalerie - forțe pe care le socotea suficiente pentru îndeplinirea ordinului primit.

El, în schimb, întoarce frâul calului și, în fruntea a 400 de roșiori români, două tunuri și două grupuri de mitraliere pornește în trap întins spre Budapesta!

Oamenii săi simt momentul cheie și sunt cu toții alături de comandant, dispuși să-l urmeze fie chiar în moarte. O delegație a guvernului Peydl, autoinstalat în locul lui Bela Kun, încearcă să-l oprească - dar generalul Rusescu nu are timp de parlamentări! El este grăbit! Trimite delegația să discute la

Comandamentul român de pe Tisa (!) și își instalează „artileria" (compusă din cele două tunuri) cu bătaie directă spre capitala ungară. Astfel, „acoperit", generalul Rusescu trece la ocuparea Budapestei în care se aflau trei regimente ungurești însumând 7000 de oameni, la care se adăugau și mase mari de muncitori bine înarmați de bolșevici.

Micul detașament de roșiori români se pierde pur și simplu în marele oraș. Rusescu simte primejdia, dar - bineînțeles - nu mai poate da înapoi. Eu cred că generalul era mare jucător de poker și că-și juca cea mai mare carte a acestui joc: cacialmaua! În fața mulțimii de unguri înarmați sau nu, el se dădu „servit" și descălecă, în fața cazărmii de husari „Arhiducele Iosif", în seara zilei de 3 august 1919, la orele 20:

Dilemele unei nopți albe ce a urmat acțiunii sinucigașe

Ungurii nu mai știau cum să procedeze cu acest musafir nepofit care le intrase în casă fără ca măcar să bată la ușă. L-ar fi sfâșiat în bucățele - dar se temeau.

Tot felul de tratative fură inițiate pentru a-l determina pe generalul român să părăsească Budapesta, însă Rusescu nici nu se gândea să renunțe la planul său îndrăzneț care - văzu el bine - începuse să aibă și oarece șorți de izbândă.

La insistențele trimișilor speciali, care-i umpleau camera și anticamera, generalul român deschise capacul ceasului de buzunar, se instală comod în fotoliu și declară parlamentarilor

unguri că le acordă o oră de consultanță, după care - dacă nu-l lasă în pace, să se odihnească - va ordona artileriei române să deschidă focul asupra Budapestei. El știa sigur că există prea puține șanse să fie nimerit chiar el însuși de cele două tunuri ale „artileriei" sale alimentate cu te miri ce muniție luată în graba acțiunii spontane.

Trimișii speciali ai ungurilor plecară precum veniseră și generalul se culcă după ce-și organiză cei 400 de vajnici călăreți să mărșăluiască în carturi toată noaptea prin oraș. Adică să se plimbe pe esplanadele Budapestei și să holbeze ochii pentru a avea ce le povesti celor din sat atunci când se vor întoarce acasă. Dacă se vor mai întoarce...

Toată acea noapte cele 12 mitraliere ale Regimentului 6 Roșiori, comandat de generalul Rusescu, stătură cu țevile îndreptate spre regimentul ungar aflat vizavi în fierbere. Toată noaptea cei 7000 de militari ai garnizoanei ce avea în pază capitala Ungariei se sfătuiră ce să facă cu cei 400 de români (plus generalul). Dar teama și nesiguranța îi sfătui corect să nu se tragă nici un foc de armă. Nici la regimente, nici în oraș. Nici o împușcătură nu trebuia să trezească susceptibilitățile românilor.

În fond, ungurii au ales soluția cea mai bună. Pe care o aleseserăm și noi în toamna anului 1916, când cedaserăm Bucureștiul (cu toate formidabilele lui forturi) armatelor germano-austro-ungaro-turco-bulgare - fără să tragem nici un glonț. E drept că altele fuseseră condițiile; dar, în orice caz, adevărul gol-goluț este că populația civilă trebuia ferită de un război de uzură și mai ales de luptele de stradă.

„Vae victis" (Vai de cei învinși)

Poate că ungurii au decis să nu-l atace totuși pe generalul Rusescu și din cauză că ei cunoșteau camaraderia soldaților români și se temeau de consecințe. Honvezii lor preferau să fie viteji cu femeile, copii și bătrânii populației românești, sau cu cei neînarmați de la țară. Preferau să ducă război cu nevolnicii, așa cum se văzuse în toamna anului 1918, când trecuseră prin foc și sabie satele noastre. Campania metodică din 1919 a românilor îi năucise. Îi descumpănise pur și simplu.

Nu mai știau cum procedează voinicii atunci când sunt față în față...

De altfel, grosul armatei noastre se îndrepta în lungi marșuri forțate și în goana cailor înspumați prin pustă spre Budapesta - spre a-l salva pe zurbagiul general devenit eroul zilei. Prăfuiți soldați, călare pe cai asudați, reușiră să intre în capitala ungară abia în ziua de 4 august, la orele șase seara.

Și atunci se înfăptui minunea.

Trupele române defilară în ținută de campanie pe bulevardul Andrassy, în coloane lungi și nesfârșite de infanterie, cavalerie și artilerie.

Dar să-i dăm mai bine cuvântul lui Constantin Kiriței să ne reamintească el acel moment culminant.

„Niciodată o trupă românească nu a defilat mai mândru, mai marțial... Căci, în decorul grandios al monumentalei străzi budapestane, se întrupa aievea cel mai măreț vis pe care

îndrăznise vreodată să și-l plăsmuiască o minte românească, revanșa cea mai strălucită pe care și-o putea lua un neam după îndelungi ani de siluire, batjocură și obidă.

În această zi neuitată de 4 august 1919, soldații români trec în pas pe paradă, în cântecul voios al fanfarelor militare, prin inima capitalei maghiare, cucerită de ei în luptă dreaptă. Ei defilează cu bărbăție, călcând în picioare nu numai pietrele străzilor capitalei, dar și sufletul trufașului călău de până ieri. Mut și resemnat se grămădește norodul maghiar pe trotuarele largi ca să privească spectacolul unic. Este istoria care se desfășoară războinătoare, nemiloasă, fatală. Este semnul vorbitor atât al unor vremuri noi, cât și al unor rosturi noi. Se prăbușește o plăsmuire pe care un vrăjitor orbit de furie și de patimă a durat-o pe temelia nesigură a silniciei.

Și trupele române trec mereu, iar pasul lor răsună cadențat, ca un ritm de epopee. Trâmbițele înalță spre cer, din ce în ce mai vesel, imnul lor de triumf. Câte povestesc ele! Câte restriști ale trecutului, câte veacuri de suferințe se răzbună în ceasul de față!

Comandantul oștirii, înconjurat de victoriosul său stat major, primește defilarea răspunzând ofițerilor care salută cu sabia, steagurilor care se pleacă, soldaților care aruncă priviri voioase. Dar ochii săi alunecă acum visători peste rândurile soldaților, străbat prin negura vremurilor apuse și revăd, într-o înșirare tumultuoasă, tot clocotul patimilor și al zbuciumului care se răzbună în această clipă. Sunt umilințele, împilările și jafurile de veacuri, inima strivită și gura închisă cu pumnul, sunt mucenicii îngropați de vii, ori trași pe roată, preoții batjocoriți și scuipați, cărturarii vârâți în temnițe, ori risipiți aiurea...

Este întreaga poveste a unui neam martir, care se încheie într-o apoteoză orbitor de strălucitoare. Este ziua hotărâtoare a unui lung proces istoric care se sfârșește așa cum trebuie să se sfârșească toate lungile controverse: cu izbânda dreptului și a dreptății".

În loc de concluzii

Deci, pentru noi, sfârșitul primului război (mondial sau nu) a avut loc în anul 1919!

Românii terminaseră ocuparea Ungariei la Raab, în ziua de 20 august. Dar în urma înțelegerilor avute mai apoi cu consiliul suprem, armata noastră evacuează Budapesta, la 16 noiembrie 1919, lar la 22 noiembrie se retrage pe malul stâng al Tisei. Între 14-28 martie 1920, trupele românești se retrag definitiv în frontierele țării, trasate de Conferința de pace și acceptate de noi. Campania din anul 1919 din Ungaria a fost încununată de un deplin succes.

Ea s-a constituit și într-o revanșă bărbătească asupra ungurilor.

Iar cea de-a doua mare confruntare cu ungurii din acest secol - aceea din 1940 - nu știm cum s-ar fi terminat pe câmpul de luptă, dacă ungurii nu ne pârau și nu cereau ajutor prin *Diktatul de la Viena* de la „nenea", cel cu mustață tușinată de la Berlin. Că dacă totul s-ar fi limitat la Miklos Horthy, amiralul fără flotă, teamă mi-e că acesta ar fi rămas fără pene și fără fulgi...

Dar campania din Ungaria a adus și o ultimă reabilitare a unei arme ce-și trăia neînduplecatul amurg: Arma Cavaleriei. În Pusta Maghiară, nu infanteria, ci cavaleria s-a dovedit ca fiind regina bătăliilor. Ea nu-și probase încă măsura posibilităților în Războiul de Independență, neputând acționa în voie printre redutele turcești. Cât despre acest zăpăcit de general cu pinteni, numit Rusescu, cred că ungurii ar trebui să-i fie extrem de recunoscători. Pentru că, dacă iei în considerare „stilul" unui Hindemburg, sau al unui vestit „spărgător de fronturi" ca Mackensen, marii noștri adversari din 1916-1918, îți piere orice chef să ai de-a face cu ei și cu tehnica „războiului științific". Iar dacă nu credeți, v-am putea arăta ce însemna „arta militară" în pregătirea lor de artilerie. Să vedeți doar cum arătau localitățile noastre „pregătite" de Mackensen spre a fi ocupate. Dar nu credem că ungurii au nevoie de asemenea dovezi - că au și ei destule din 1945 și apoi 1956, cu Budapesta „pregătită" de urmașii lui Bela Kun , bolșevicul.

Iar generalul Rusescu - cel iertat de regele Ferdinand că și-a expus nebunește oamenii din subordine (Hindemburg l-ar fi degradat și l-ar fi dat pe mâna Curții Marțiale) - dacă ungurii ar avea *fair-play,* ar trebui să-i ridice fie și un modest monument într-o oarecare piațetă din Budapesta. Căci el, în fond, le-a cruțat Capitala.

Dar de unde la maghiari atâta *fair-play*?

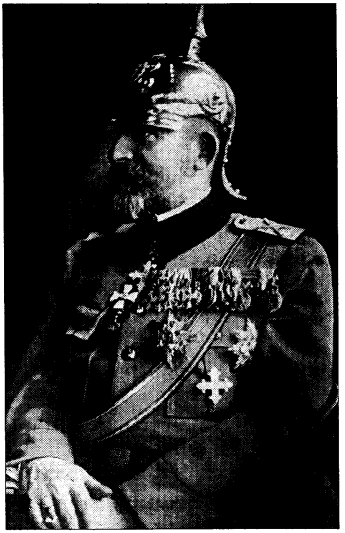

Regele Ferdinand I în ținută de cuirasier în perioada campaniei din 1919 (Ungaria). Regele a asistat, din prima linie, în repetate rânduri, la mersul operațiunilor militare și a aprobat ca fiul său, Prințul Carol, viitorul rege Carol al-II-lea, să participe efectiv la operațiuni sub comanda generalului Holban. Onorându-și porecla „cel Bun". Regele Ferdinand l-a iertat pe generalul de brigadă Rusescu pentru acțiunea sa sinucigașe de ocupare fără ordin a Budapestei și care de altfel, se spune că declarase: „Budapestă face să risc pentru tine o pedeapsă de neexecutare a ordinului!"

Trecere în revistă - pe câmpiile budapestane - a trupelor române, înainte ca acestea să pătrundă în capitala Ungariei (12 septembrie 1919)

Trupe de roșiori români patrulând pe splaiurile Budapestei

Cărți poștale ilustrate - documente de epocă

Acțiunea generalului de brigadă Rusescu (Brigada a 4-a)s-a constituit într–o strălucită revanșă asupra pierderilor românești din campania antibolșevică:123 ofițeri și 6434 de soldați!

Ungurii au pierdut în campania din 1919: 1.235 de ofițeri și 40.000 de soldați prizonieri, 350 de tunuri, 332 de mitraliere, 52.000 de puști și au consumat o cantitate enormă de material de război și muniție de toate categoriile la care se adaugă și 87 de avioane. Numărul total de unguri morți, răniți și dispăruți nu ne este cunoscut

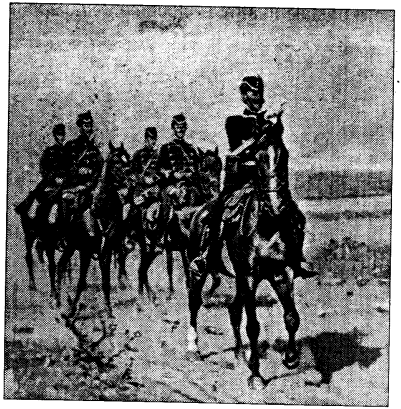

Pentru arma cavaleriei române, campania din 1919 a constituit și cântecul ei de lebădă, ultima sa tresărire de glorie militară

Carusel de roșiori ai Armatei Române

CĂRȚI APĂRUTE

1. ZODIAC 1998. Previziuni astrale

format A4, 128 pag. 13.000 lei

Caracteristici generale pentru cele 12 zodii în variantă europeană, chinezească, indiană .

Previziuni generale, lunare pentru fiecare zodie.

Bioritmul lunar.

2. ENIGME ÎN JURUL NOSTRU

autor:SILVIU N. DRAGOMIR

format: 13x20, 320 pag. 22.000 lei

O fascinantă incursiune în misterele ce ne înconjoară:

* Cei șase sfincși din Carpați au fost construiți de om sau de natura? * Voroneț - o capsulă a timpului? * Brazda lui Novac - o enigmă din preistoria Daciei? * Dracula - personaj pozitiv sau negativ?

O lucrare extraordinară, pasionantă, plină de relatări și demonstrații reale, dublate de ilustrații inedite

3. ISTORIA MAFIEI
autor: GIORGIO VERGULINI
format 13 x 20, 300 pag.preț: 20.000 lei

Cele mai importante acțiuni mafiote din antichitate până în zilele noastre. Enigme, suspans, crime și arestări spectaculoase, care, uneori au contribuit efectiv la modificarea cursului istoriei.
* Mafia americană * Mafia și Hitler
* Clanuri stilate * Operațiunea Pretorius
* Bancherii Mafiei

CUPRINS

Capitolul I. Taina Bisericilor rupestre din Munții Buzăului 5
Capitolul II. Enigma de la Pietrele Rotării 26
Capitolul III. Ceahlăul - muntele sfânt al moldovenilor 40
Capitolul IV. Ultimii megaliți din România 63
Capitolul V. Vremea „Sburătorilor" este vremea asteniilor de primăvară 81
Capitolul VI. Începutul și sfârșitul litoralului românesc 93
Capitolul VII. Misterul ostrovului furat (Insula Șerpilor) 108
Capitolul VIII. Aromânii - unul dintre cele mai prigonite popoare din istoria omenirii 139
Capitolul IX. Icoane făcătoare de minuni 170

Capitolul X. Nepătrunsa taină a înmormântării voievodului Ştefan cel Mare 183
Capitolul XI. Un unicat mondial: Templul spiritist al Iuliei Haşdeu 216
Capitolul XII. Ştiţi ceva despre Stratenii, marea sărbătoare a lui Moş Martin ? 236
Capitolul XIII. Când s-a terminat primul război mondial?..... 263

obiceiurile vrăjitoreşti, relatări incredibile despre şamani, totemuri, amulete, talismanuri. O lucrare de excepţie care studiază aceste probleme din antichitate până în zilele noastre.

ISTORIA GHICITORIEI

data apariţiei: octombrie 1998, preţ : 18.000 lei

Lucrarea abordează divinaţia de-a lungul timpului - ghicitoria în antichitate, formele de divinaţie, oracolele şi enigmele lor, tehnicile exaltaţilor. Un capitol aparte este consacrat evocărilor, prevestirilor şi profeţiilor, iar un altul descrie maniere moderne de ghicit, de la descifrarea viselor, la ghicitul în palmă.

MAGIA NEAGRĂ

data apariţiei: noiembrie 1998, preţ: 18.000 lei

Istoria practicilor de magie din preistorie până în zilele noastre. Lucrarea prezintă practicile vrăjitorilor, evoluţia satanismului, cercetări în domeniul diabologiei, angelologiei, precum şi practici , ritualuri şi tehnici de magie.

Colecția UNIVERS

politică, aventuri, spionaj

autor: Giorgio Vergulini, format 13 x 20, 275 pag.

ISTORIA SPIONAJULUI FEMININ

data apariției: iulie 1998, preț: 25.000

Cele mai spectaculoase acțiuni de spionaj feminin, începând cu Războiul de independență al SUA și încheind cu cel de-al doilea război mondial. Această lucrare reprezintă o premieră pentru țara noastră.

SPIONII SCHIMBĂ FAȚA ISTORIEI

data apariției: august 1998, preț: 25.000

Cele mai elocvente episoade de spionaj care realmente au modificat istoria lumii. Cei mai renumiți agenți de spionaj din lume și modul lor de acțiune.

Fiecare om se naște cu destinul său!

Vrei să afli care este misiunea ta în această viață?
Vrei să te cunoști prin intermediul astrologiei?

Acum ți se oferă această șansă prin intermediul unui horoscop extraordinar de valoros !

HOROSCOPUL PERSONAL ....15.000 lei

Tema astrală natală. Analiza punctelor esențiale: Ascendent, Descendent, Fundul Cerului, Mijlocul Cerului. Poziția planetelor în momentul nașterii și influența lor asupra destinului Dvs. Calități și defecte native. Interpretarea temei natale - intelect, dragoste, sănătate, carieră.
Karma și destinul acestei vieți.

Pentru întocmirea Horoscopului Personal, vă rugăm să ne trimiteți următoarele date:
NUME, ADRESA, DATA ȘI ORA NAȘTERII, LOCALITATEA NAȘTERII.

Comenzile se primesc pe adresa:
S.C. ENMAR s.r.l
Căsuța poștală 3, Oficiul poștal 69
București 76.400, sect.5

CĂRȚI ÎN CURS DE APARIȚIE

Colecția MAGIC - științe oculte

autor: Gheorghe Brătescu, format 13 x 20, 250 pag.

HIPNOTISM ȘI SPIRITISM

autor - CESARE LOMBROSO
format 13 x 20,160 pag. preț: 18.000 lei
data apariției: septembrie 1998,

Prin universalitatea principiilor reale și lipsa de patimă, spiritismul este, sau cel puțin poate să devină și tinde a deveni, singura credință - știință" Spiritismul, flututrând posibilitatea unei integrări individuale într-o ipotetică lume divină, s-a constituit întotdeauna pentru societatea civilă drept o incitare la nesupunere, iar pentru religia instituționalizată, drept un act de blasfemie

ISTORIA VRĂJITORIEI

data apariției: septembrie 1998, preț : 18.000 lei

Zbuciumata istorie a celei mai vechi profesii din lume, care grupează toate cunoștințele actuale referitoare la magia albă secretele și

S.C. ENMAR s.r.l
Căsuța poștală 3, Oficiul poștal 69
București 76.000, sect.5

Contravaloarea timbrului literar, reprezentând 2% din prețul de vânzare cu amănuntul, se va vira la Uniunea Scriitorilor din România, cont virament nr: 45106262, banca: B.C.R - S.M.B